

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE
PROVOZNĚ EKONOMICKÁ FAKULTA

Územní samospráva a lokální demokracie
Případová studie města Žatce

Disertační práce

Autor: Ing. Radek Kopřiva

Školitel: Doc. PhDr. Jaroslav Čmejrek, CSc., Katedra humanitních věd

Praha 2009

Obsah

1. Úvod	5
1.1 Cíle a metody práce	7
1.2 Struktura práce	11
2. Literatura o daném tématu (teoretická východiska)	13
2.1 Demokracie – základní teoretické přístupy	13
2.2 Participace občanů na veřejném životě demokratických společností	23
2.3 Lokální demokracie, normativní prostor subnacionální úrovně politického rozhodování	34
2.4 Politické subjekty komunální politiky	43
2.5 Volební chování	47
2.5.1 Teorie a výzkum volebního chování	47
2.5.2 Sociální determinanty volebního chování	52
2.5.3 Hodnotové postoje, dimenze levice-pravice	57
2.5.4 Vliv volebního systému na volební chování	61
3. Empirická část – případová studie města Žatce	66
3.1 Charakteristika města Žatce	66
3.1.1 Základní charakteristika	66
3.1.2 Obyvatelstvo	67
3.1.3 Zaměstnanost, nezaměstnanost a průměrné příjmy	71
3.1.4 Vzdělání	75
3.1.5 Doprava	77
3.1.6 Zdravotní a sociální péče	78
3.1.7 Technická infrastruktura	79
3.1.8 Sport, rekreace, volný čas	79
3.2 Politická charakteristika	81
3.2.1 Místní politické subjekty	81
3.2.2 Volby a volební výsledky	84
3.3 Rozdíly ve volebním chování odlišných sociálněekonomických skupin obyvatel	101
3.4 Role hodnot ve volebním chování, pozice voličů na škále levice-pravice	121
3.5 Stabilita volebního chování a stranická identifikace	132
3.6 Vliv volebního systému na volební chování	152
4. Závěry	166
Seznam použitých zdrojů	170
Přílohy	178

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1 Počet členů politických stran	27
Tabulka 2 Struktura obcí v ČR podle četnosti a počtu obyvatel (2005)	35
Tabulka 3 Hlasy a mandáty pro parlamentní strany v komunálních volbách	44
Tabulka 4 Místní části.....	66
Tabulka 5 Vývoj počtu obyvatel.....	69
Tabulka 6 Věková struktura.....	70
Tabulka 7 Národnostní struktura	70
Tabulka 8 Náboženská struktura.....	71
Tabulka 9 Ekonomicky aktivní obyvatelstvo podle odvětví ekonomické činnosti okresu Louny	73
Tabulka 10 Volná pracovní místa podle kvalifikace uchazeče	74
Tabulka 11 Vývoj míry nezaměstnanosti v okrese Louny	74
Tabulka 12 Vzdělanostní struktura obyvatel města Žatce (2001).....	75
Tabulka 13 Školská zařízení (2007).....	76
Tabulka 14 Dojíždka a vyjíždka	78
Tabulka 15 Výsledky voleb do PS ve městě Žatci a ČR.....	87
Tabulka 16 Hranice počtu procent hlasů územní volební podpory pro strany se ziskem mandátů ve volbách do Poslanecké sněmovny	88
Tabulka 17 Města s více než 10 000 voliči s nejvyšší volební podporou KSČM	90
Tabulka 18 Výsledky voleb do obecního zastupitelstva ve městě Žatci	91
Tabulka 19 Kandidatura volebních stran a kandidátů ve volbách do městského zastupitelstva	92
Tabulka 20 Volební výsledky voleb do krajského zastupitelstva	98
Tabulka 21 Volební výsledky voleb Senátu v roce 1996.....	99
Tabulka 22 Volební výsledky voleb Senátu v roce 2002.....	99
Tabulka 23 Volební výsledky voleb Senátu v roce 2008.....	100
Tabulka 24 Distribuce vzdělání (v %)	104
Tabulka 25 Distribuce příjmů (v %)	105
Tabulka 26 Korelační matice – volby do Poslanecké sněmovny	106
Tabulka 27 Korelační matice – volby do městského zastupitelstva.....	106
Tabulka 28 Volební podpora stran podle stupně dosaženého vzdělání (v %).....	109
Tabulka 29 Volební podpora stran podle výše příjmu (v %).....	111
Tabulka 30 Volební podpora stran podle profesního zařazení (v %).....	114
Tabulka 31 Volební podpora politických stran ve volbách do Poslanecké sněmovny podle věkových kategorií v ČR a ve městě Žatci (v %)	117
Tabulka 32 Volební podpora politických stran dle věkových kategorií ve volbách do Poslanecké sněmovny ve městě Žatci (v %).....	118
Tabulka 33 Volební podpora politických stran dle věkových kategorií ve volbách do městského zastupitelstva ve městě Žatci	119
Tabulka 34 Korelační matice – dimenze levice-pravice	123
Tabulka 35 Výsledky analýzy hlavních komponent	123
Tabulka 36 Faktorové zátěže po rotaci	124
Tabulka 37 Průměrná hodnota politické orientace respondentů	130
Tabulka 38 Stabilita voličské podpory hlavních politických stran	134
Tabulka 39 Volební preference v roce 2006 a jejich změna oproti roku 2002 (včetně voličů, kteří neodpověděli otázku na volbu v roce 2002)	136
Tabulka 40 Volební preference v roce 2006 a jejich změna oproti roku 2002 (kromě voličů, kteří neodpověděli otázku na volbu v roce 2002)	136
Tabulka 41 Volební preference v roce 2002 a jejich změna oproti roku 1998 (včetně voličů, kteří neodpověděli otázku na volbu v roce 1998)	137
Tabulka 42 Volební preference v roce 2002 a jejich změna oproti roku 1998 (kromě voličů, kteří neodpověděli otázku na volbu v roce 1998)	137
Tabulka 43 Stabilita volby.....	138
Tabulka 44 Intenzita pozitivního vztahu voliče k volené politické straně	139
Tabulka 45 Negativní vztah voličů k politickým stranám (vztaheno k volbám v roce 2006).....	140
Tabulka 46 Negativní vztah voličů k politickým stranám (vztaheno k volbám v roce 2002).....	140
Tabulka 47 Negativní vztah voličů k politickým stranám	141
Tabulka 48 Volební preference v roce 2006 a jejich změna oproti roku 2002 (včetně voličů, kteří neodpověděli otázku na volbu v roce 2002).....	143

Tabulka 49 Volební preference v roce 2006 a jejich změna oproti roku 2002 (kromě voličů, kteří nezodpověděli otázku na volbu v roce 2002).....	144
Tabulka 50 Stabilita volby.....	144
Tabulka 51 Stabilita volební podpory ve volbách do obecního zastupitelstva a PS v roce 2006 (v %)...	146
Tabulka 52 Stabilita volebního chování ve volbách do obecního zastupitelstva v letech 2002 a 2006 (v %).....	147
Tabulka 53 Intenzita pozitivního vztahu voliče k volené politické straně ve volbách do obecního zastupitelstva.....	148
Tabulka 54 Negativní vztah voličů k politickým stranám	148
Tabulka 55 Negativní vztah voličů k politickým stranám (vztaheno k voličům preferující strany)	149
Tabulka 56 Negativní vztah voličů k politickým stranám (vztaheno k voličům ve volbách do PS).....	150
Tabulka 57 Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v ČR.....	153
Tabulka 58 Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v Žatci	154
Tabulka 59 Počet % správně uvedených odpovědí dle voličů jednotlivých stran.....	155
Tabulka 60 Výsledky voleb do obecního zastupitelstva v Žatci (nepřepočtené)	156
Tabulka 61 Volební účast v ČR a městě Žatci	162
Tabulka 62 Vztah věku a volební účasti ve volbách do Poslanecké sněmovny a městského zastupitelstva	163
Tabulka 63 Volební podpora politických stran dle věkových kategorií ve volbách do Poslanecké sněmovny ve městě Žatci (v %).....	164
Tabulka 64 Vztah vzdělání a volební účasti ve volbách do Poslanecké sněmovny a městského zastupitelstva.....	165
 Graf 1 Výsledky voleb do PS ve městě Žatci	87
Graf 2 Volební podpora stran ve volbách do obecního zastupitelstva podle stupně dosaženého vzdělání (v %).....	110
Graf 3 Volební podpora stran ve volbách do Poslanecké sněmovny podle stupně dosaženého vzdělání (v %).....	110
Graf 4 Volební podpora stran ve volbách do městského zastupitelstva podle výše příjmu (v %)	112
Graf 5 Volební podpora stran ve volbách do Poslanecké sněmovny podle výše příjmu (v %)	113
Graf 6 Volební podpora stran ve volbách do městského zastupitelstva podle profesního zařazení (v %).....	115
Graf 7 Volební podpora stran ve volbách do Poslanecké sněmovny podle profesního zařazení (v %) ...	115
Graf 8 Sebezařazení respondentů na ose levice-pravice (v %)	125
Graf 9 Hodnotová orientace respondentů (v %)	126
Graf 10 Stupeň sebezařazení a průměrná hodnota zjištěné hodnotové orientace respondentů	127
Graf 11 Distribuce deklarované a naměřené hodnoty politické orientace (v %).....	128
Graf 12 Sebezařazení respondentů na ose levice-pravice podle volební preference (v %).....	129
Graf 13 Hodnotová orientace respondentů podle volební preference (v %)	130
Graf 14 Rozložení stran dle volebních výsledků ve volbách do PS.....	154
Graf 15 Volební účast	159
Graf 16 Vztah volebních účastí do obecních zastupitelstev a Poslanecké sněmovny v roce 2006	160
Graf 17 Vztah volebních účastí do obecních zastupitelstev a Poslanecké sněmovny v roce 2002	160

1. Úvod

I přes značnou různorodost v přístupu k teorii demokracie a nejednotnost ve vnímání obsahu tohoto pojmu panuje z hlediska její podstaty relativní konsensus. Demokracie je chápána jako prostor umožňující konkurenci odlišných zájmů a přímou popř. zprostředkovanou účast na státní moci. Odlišné zájmy jsou v demokratickém systému základem pluralitní společnosti, jejíž podoba je konsekvencí převládajících zájmů. V systémech zastupitelské demokracie jsou zájmy občanů reprezentovány převážně prostřednictvím politických stran a zájmových skupin. I přesto je v rámci studia demokracie stále větší pozornost věnována projevům participace občanů na veřejném životě a jejich schopnosti artikulovat zájmy, jimiž přispívají k formování politického diskursu.

Ruku v ruce s decentralizačními procesy, v jejichž důsledku se politická moc přibližuje občanům, vzrůstá úloha občanských aktivit. Pro řadu teoretických konceptů regionálního rozvoje a obzvláště ty, které akcentují endogenní faktory, mají participační aktivity občanů fundamentální charakter. Občanské aktivity bývají členěny na politicky a nepoliticky motivované. Největší význam má mezi politicky orientovanými projevy aktivní a pasivní volební účast.

Součástí transformačního procesu veřejné správy probíhajícího od počátku devadesátých let bylo obnovení územní samosprávy. Možnost obcí spravovat samostatně své záležitosti přispěla k vzniku nových úrovní rozhodování. Zájem o občanské aktivity se tak rozšířil vedle celonárodní úrovně o úroveň subnacionální. V souvislosti s tím začal být politický proces jako předmět zájmu společenských disciplin pojmán víceúrovňově. Samostatně je studována politika na národní, popř. nadnárodní úrovni, ale také na úrovni lokální nebo regionální. Závěry analytických prací ukazují, že různé úrovně vykazují rozdílné charakteristiky, které jsou důsledkem působení odlišných činitelů. Zatímco národní úroveň rozhodování bývá chápána v jednotné rovině a výzkum se zaměřuje na studium rozhodujících determinant, v případě lokální a regionální úrovně zdaleka taková shoda nepanuje. Elementární otázkou je v této souvislosti podoba základního pojetí. Je proces utváření společenského konsensu charakteristický obdobnými rysy ve všech lokalitách politického prostoru nebo se jedná vždy o specifický výsledek působení mnoha společenských zájmů v jednotlivých obcích, regionech, popř. jiných úrovních subnacionálního rozhodování? Už samotná struktura obcí v České republice a značná rozdílnost společenských zájmů

nahrává druhému přístupu. Odpověď na položenou otázku mohou přinést pouze empirické poznatky o podstatě mnoha lokálních politických procesů.

Ambici přispět k tomuto poznání má také předkládaná disertační práce s názvem Územní samospráva a lokální demokracie. Případová studie města Žatce. Práce představuje výsledky zkoumání lokální demokracie a jejího vlivu na formování územní samosprávy obce. Jako objekt výzkumu bylo vybráno město Žatec. Vývoj tohoto města je poznamenán složitými událostmi 20. století, které z něj činí velmi zajímavý objekt studia. Klíčové momenty těchto změn ovlivňují životní podmínky do současnosti, a to například prostřednictvím demografické, sociální či sídelní reprodukce, ale i prostřednictvím kulturních vzorců a zvyklostí. Po roce 1945 došlo na Žatecku k značné obměně obyvatelstva. Obyvatelé německé národnosti, kteří tvořili majoritní část populace města, byli v převážné míře vysídleni. Vedle toho se město Žatec vyznačuje dlouhodobou zemědělsko-potravinářskou a průmyslovou tradicí. Většina takto orientovaných podniků se v období devadesátých let dostala do značných hospodářských potíží, které se negativně odrazily v socioekonomické struktuře. Za významný mezník vývoje města Žatce lze považovat rok 1960, který souvisí se ztrátou pozice okresního města díky reformě územní veřejné správy. Naproti tomu je jedním z klíčových momentů rozvoje města jmenování Žatce za obec s přenesenou působností v rozsahu svěřeném obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností.

1.1 Cíle a metody práce

Dosavadní poznatky o fungování územní samosprávy přispěly k zformulování řady přístupů, které reflektují odlišnosti v obsahu lokální demokracie. Demokracie se v jednotlivých územně samosprávných celcích neodlišuje z hlediska základních principů, ale determinant, které formují její podobu. Značný význam je v této souvislosti přikládán velikosti územně samosprávné jednotky z hlediska počtu obyvatel, sociální struktury obyvatel, odlišným světonázorovým postojům obyvatel, místním politickým aktérům, historickým a kulturním souvislostem, atd. Stěžejním principem, jímž se řídí územní samospráva v České republice, je princip demokratičnosti. Tato skutečnost anticipuje základní otázku související s hlavním cílem předkládané disertační práce, a to jak je územní samospráva formována podobou lokální demokracie. Objasnění tohoto vztahu není vzhledem k obsáhlosti stanoveného problému možné v plné šíři. Disertační práce se v této souvislosti zaměří na konkrétní municipalitu – z hlediska struktury obcí ČR středně velké město Žatec (s přibližně dvaceti tisíci obyvateli). Objektem výzkumu budou aktéři s rozhodujícím vlivem na místní politický život. Lokální demokracie bude zkoumána v kontextu volebního chování občanů obce.

Lokální a regionální úroveň rozhodování bývá v rámci plnění rozličných výzkumných cílů pojímána převážně jedním ze dvou hlavních přístupů. První z nich považuje politický proces subnacionálních úrovní za součást politiky jako celku. Jedná se o pohled shora, komunální úroveň zde zaujímá nejnižší patro politiky. Tento přístup umožňuje získat obecný přehled o povaze politiky jako celku včetně jeho jednotlivých částí. Ve vztahu k lokálním úrovním však nedokáže dostatečně postihnout místně kontextuální souvislosti, nedokáže odhalit faktory s rozhodujícím vlivem na politický život a tím neumožňuje typologizaci územně samosprávných jednotek. Druhý, a ve výzkumu českého politického života převládající přístup, vychází ze základního tvrzení, že komunální a regionální politika je v každé obci popř. regionu specifická (pohled zdola). Jeho obvykle využívanou metodou bývá případová studie. Ambicí výzkumníků v těchto případech většinou není generalizovat výsledky na všechny obce (regiony) celého politického systému (Balík 2005: 166n.).

Při zpracování disertační práce bylo využito přístupu, který pojímá obec jako svébytný politický prostor, který je nutné charakterizovat místně specifickými vlastnostmi. V souvislosti s vymezeným cílem se práce soustřeďuje na tři okruhy otázek:

1. Jaká je podoba volebního chování voličů ve městě Žatci ve volbách do Poslanecké sněmovny PČR a městského zastupitelstva a jak se liší volební chování elektorátu ve městě Žatci a ČR. Již v minulosti byl prokázán kritický postoj občanů města Žatce k výsledkům společenské a hospodářské transformace, který se projevil vyšší volební podporou levicových stran (v porovnání s výsledky za ČR) (Kopřiva 2002). V této souvislosti lze definovat první ze tří základních hypotéz (dílčí hypotézy budou definovány v rámci jednotlivých kapitol empirické části práce): V hodnotové orientaci žateckých voličů (v politické oblasti života) převažují levicové postoje, což se projevuje větší volební podporou levicových stran v porovnání s výsledky za ČR, a to jak v případě voleb do Poslanecké sněmovny, tak městského zastupitelstva.
2. Jakým způsobem se odlišuje volební chování elektorátu ve volbách do národního a místního zastupitelského sboru. Podoba volebního chování bývá v teoretické rovině považována obvykle za důsledek působení strukturálních a kontextuálních faktorů. Zatímco strukturální faktory hrají rozhodující úlohu při volbě národních zastupitelských sborů, v případě komunálních voleb má volební rozhodování především místně kontextuální charakter (např. Daněk 2001: 31n.). Zároveň se ukazuje, že místně specifické proměnné sehrávají v tomto kontextu čím větší úlohu, čím je obec počtem obyvatel menší (Čmejrek 2008). Dílčím cílem práce je v této souvislosti nalézt odpověď na otázku, zda a případně jak intenzivně ovlivňují strukturální faktory volební chování ve volbách do městského zastupitelstva oproti volbám do Poslanecké sněmovny parlamentu ČR v případě obyvatel města Žatce. Zde se nabízí druhá základní hypotéza: Volební chování elektorátu města Žatce je vzhledem k velikosti vybrané obce odlišné ve volbách do národního a komunálního zastupitelského sboru a to tak, že ve volbách do Poslanecké sněmovny je voličské rozhodování ovlivňováno především strukturálními faktory (je tedy konzistentní s klasickou tezí o volebním chování) a v komunálních volbách převážně kontextuálními faktory.
3. Jaká je volební účast žateckých voličů ve volbách do PS a městského zastupitelstva a zda se její podoba v těchto volbách liší. Teorie zmiňuje řadu faktorů determinujících volební účast. Největší význam bývá v této souvislosti přikládán důležitosti voleb (z pohledu elektorátu). Reif a Schmitt (2006) pojednávají o volbách prvního a druhého řádu. Voliči dokáží podle tohoto přístupu jednotlivým volbám přiřazovat odlišný význam, který se stává kritériem pro účast ve volbách. Třetí základní hypotéza v této souvislosti zní: Volební chování se ve sledovaných

typech voleb ve městě Žatci liší. Volbám do Poslanecké sněmovny voliči přikládají větší význam, a proto volební účast v těchto volbách převyšuje účast ve volbách do městského zastupitelstva. Ačkoliv se jedná o jednoduchý předpoklad, teorie, které dávají význam voleb do souvislosti s volební účastí, nebyly v minulosti v českém politickém prostoru často ověřované.

Vzhledem k orientaci práce na lokální politický prostor a projevy občanské participace je nezbytnou podmínkou k naplnění definovaného hlavního a dílčích cílů teoretické vymezení oblasti demokracie, lokální demokracie a pochopitelně role občanů v demokratických systémech. Neméně důležité je vymezení vybrané obce prostřednictvím základních demografických a socioekonomických ukazatelů a dále z hlediska politického prostřednictvím identifikace a deskripce významných aktérů místního politického života. Hlavní pozornost bude v tomto případě věnována místně relevantním politickým stranám.

Disertační práce je pojata jako případová studie. Využito je srovnávací metody, porovnávána je především obec s republikovou popř. krajskou či okresní úrovní, a to především z hlediska výsledků voleb. Obec je však sledována (výběrově dle jevů) také s jinou specificky vymezenou úrovní (ať už na základě územního vymezení jako v případě porovnání výsledků voleb za obec a volební obvod u senátních voleb nebo počtu obyvatel v případě komparace s městy o počtu obyvatel větším než 10 000 pro potřeby charakteristiky územní volební podpory).

Ke sběru dat byly použity dvě základní techniky, a to interview a studium dokumentů.

K naplnění stanovených cílů přispěly převážně výsledky interview s vysokou mírou standardizace. Při získávání informací o volebním chování obyvatel byl uskutečněn rozhovor s voliči, kteří vycházeli z volební místnosti v den voleb, tedy formou tzv. exit-poll. Rozhovory proběhly 2.6. a 3.6.2006 u příležitosti voleb do Poslanecké sněmovny v deseti volebních okrscích města Žatce a dále pak 20.10. a 21.10.2006 u příležitosti voleb do městského zastupitelstva taktéž v deseti volebních okrscích města Žatce. V případě šetření voleb do Poslanecké sněmovny bylo dotazováno 400 respondentů a v případě voleb do městského zastupitelstva 358 respondentů. Na šetření se podílelo v obou případech po deseti tazatelích.

Při konstrukci otázek pro oba typy rozhovorů byla použita stejná struktura. První část rozhovoru je tvořena otázkami zaměřenými na hodnotovou orientaci respondenta v oblasti politického života. Druhá část obsahuje otázky týkající se volebního chování a

znalosti účinků volebního systému. Třetí část je věnována otázkám identifikačního charakteru. Záznamové archy rozhovorů jsou přiloženy k disertační práci viz Příloha č. 1 a Příloha č. 2.

Druhou dílčí technikou interview využitou v rámci disertační práce je semistrukturovaný rozhovor. Dotazováni byli vrcholní představitelé politických stran (předseda místního sdružení popř. člen vedení místního sdružení strany). Respondenti byli dotazováni na podobu a vývoj členské základny místního sdružení strany, aktivitu členů, stranické aktivity ve městě Žatci, postup při sestavování kandidátních listin ve volbách do obecních zastupitelstev a přístup strany ke kandidátům bez politické příslušnosti. Respondenti byli dále dotazováni na vztah strany a ostatních politických i nepolitických subjektů. Uskutečněno bylo celkově šest rozhovorů v letech 2007 a 2008. Záznamový arch rozhovoru je přiložen k disertační práci viz Příloha č. 3.

Mezi zdroje dat v rámci studia dokumentů patřily oficiální dokumenty více či méně formálního charakteru. Jedná se především o publikace státních úřadů, jako např. Český statistický úřad, městský úřad, dále předvolební programy, materiály politických stran a zájmových organizací.

1.2 Struktura práce

Úvodní kapitola (kapitola 1) představuje vstup do disertační práce v podobě úvodu, dále obsahuje přehled stanovených cílů a použitý postup k jejich dosažení, výčet užitých metod a komentář struktury práce.

Druhá kapitola (teoretická část) je zaměřena na odbornou literaturu, jež úzce souvisí s tématem práce a stanovenými cíli. Stěžejním cílem práce je charakteristika povahy volebního chování elektorátu ve volbách do odlišných zastupitelských sborů. Normativním rámcem, do něhož je volba jako jedna z forem politické participace obyvatel zasazena, je demokracie. První část této kapitoly (kapitola 2.1) proto vymezuje základní přístupy k demokracii. Ačkoliv není tento díl práce dále formálně členěn, text je možné rozdělit do tří samostatných částí. První z nich vymezuje obsahový rámec pojmu demokracie. Druhá část popisuje základní teoretické přístupy k tématu demokracie a jejich vztah k úloze občanské účasti na veřejném životě, a to především z pohledu klasického pojetí demokracie. Prostor je taktéž věnován kritickým postojům k myšlenkám klasické demokracie. V této třetí části kapitoly 2.1 práce zmiňuje teorii elit, Marxovu kritiku demokracie a teoretická východiska demokratického revizionismu.

Obsahem kapitoly 2.2 je problematika participace občanů na veřejném životě demokratických společností. Pozornost je zde věnována rozličným formám účasti. Akcentována je volební účast, členství v politických stranách, činnosti zájmových skupin, účast členů na jejich životě a vztahu zájmových skupin k politickým stranám. Samostatně je zde rozpracována otázka občanské společnosti.

Kapitola 2.3 dává demokracii a projevy občanské participace do kontextu subnacionálních úrovní politického rozhodování. V této souvislosti je charakterizována podoba územní samosprávy v České republice, která je zasazena do širšího rámce veřejné správy. Součástí je taktéž charakteristika komunálních volebních systémů.

Teoretickým vstupem do problematiky aktérů lokální politické praxe je kapitola 2.4. Největší význam je zde přikládán úloze politických stran a nezávislých.

Stěžejní díl teoretické části disertační práce tvoří poslední kapitola (kapitola 2.5), jejímž obsahem je základní rámec teorie volebního chování. Ta je dále členěna na čtyři samostatné části. Podkapitola 2.5.1 popisuje základní teoretické přístupy k tématu volebního chování. Akcentován je zde kompoziční model volebního chování a model stranické identifikace. Podkapitola 2.5.2 popisuje sociální determinanty volebního chování. Sledována je zde především teoretická reflexe problematiky sociální struktury. Snaha o její teoretické vymezení je dána zájmem o empirické ověření uplatnitelnosti

strukturálního modelu volebního chování v podmínkách komunálních voleb. Jedním z cílů práce je charakterizovat hodnotové postoje voličstva a jejich rozdíl v odlišných volbách. V teoretické rovině je tato otázka předmětem podkapitoly 2.5.3. Poslední částí kapitoly 2.5 je podkapitola 2.5.4, která se zamýšlí nad vlivem volebního systému na volební chování. Hlavní otázkou je konfigurace volebního systému na základě podoby jeho jednotlivých komponent. Zvažovány jsou různé možnosti působení volebního systému na volební rozhodování.

Jádrem práce (empirická část) je případová studie města Žatce (kapitola 3). Město Žatec je vzhledem k zaměření práce charakterizováno převážně z hlediska socioekonomického (kapitola 3.1) a politického (kapitola 3.2). Práce dále pokračuje zkoumáním volebního chování, a to z hlediska jeho povahy v případě odlišných sociálních tříd (kapitola 3.3), role hodnot ve volebním chování a pozice voličů na škále levice-pravice (kapitola 3.4), stability volebního chování a stranické identifikace (kapitola 3.5) a vlivu volebního systému na volební chování (kapitola 3.6). Poslední kapitola (kapitola 3.7) popisuje výsledky analýzy volební účasti v komunálních a parlamentních volbách ve městě Žatci. Součástí jednotlivých kapitol empirické části jsou stanovené pracovní hypotézy, jejich ověření a interpretace výsledků výzkumu. Kapitoly 3.1 až 3.7 mají charakter deskripce výsledků výzkumu. Pro lepší přehlednost je v této části práce zvolen odlišný formát textu oproti zbylým částem práce. Teoretické souvislosti jsou zobrazeny kurzivou a dílčí hypotézy a jejich posouzení jsou zvýrazněny tučně.

Obsahem čtvrté, závěrečné kapitoly, je shrnutí výsledků disertační práce.

2. Literatura o daném tématu (teoretická východiska)

2.1 Demokracie – základní teoretické přístupy

Součástí celospolečenských proměn přelomu 80. a 90. let 20. století byla liberalizace a demokratizace politického systému. Vzorem společenskopolitické a hospodářské transformace se staly modely systémů zastupitelské demokracie zemí západní Evropy. Nově budovaná Československá demokracie čerpala taktéž z vlastní historické zkušenosti. Porevoluční vývoj vycházející z přijatých principů demokracie přispěl k rozvoji demokracie také v teoretické rovině.

Většina publikací zabývajících se problematikou demokracie vychází z etymologického výkladu tohoto pojmu. Demokracie pochází z řeckého slova *dēmokratiá*, které vzniklo spojením slov *dēmos* (lid) a *kratein* (vládnout). Významem slova demokracie je tedy vláda lidu. Z hlediska obsahu tohoto pojmu existuje v teorii demokracie relativní konsensus. Předmětem demokracie je převážně možnost konkurence odlišných zájmů a možnost získat a ovlivňovat státní moc (Klíma 2006: 41). Odlišné zájmy (ať už jednotlivců nebo zájmových skupin) jsou v demokratickém systému základem pluralistické společnosti. Organizace společnosti tak vychází z převládajících zájmů, které formují vztahy mezi subjekty politických reprezentantů a státem, popř. politických subjektů a občanů.

Předpokladem fungování demokracie je naplnění základních demokratických principů. Elementárním je princip rozhodování většiny při zajištění ochrany práv menšiny. Menšina má možnost být v opozici vůči většinové moci. Principem demokracie je také volba rozhodujících orgánů. Dle zásad demokracie volí rovnoprávní občané politické zastupitele, kteří na základě dočasného mandátu reprezentují zájmy svých voličů. Demokracie je složitým společenským mechanismem. Nutným předpokladem jejího fungování je aplikace nástrojů normativně regulačního charakteru. Ve většině současných demokratických systémů je základním nástrojem regulace ústava (Hloušek 2003: 57n.).

Teoretickým základem demokracie a demokratických systémů je doktrína politické svobody jedince. V tomto pojetí lze demokratický systém chápat (z hlediska současného pojetí společenské smlouvy) jako výsledek individuálního chování jednotlivců. Lidé tvoří sociální a politické vztahy (Klíma 2006: 45). Svoboda jedince je garantována pouze tehdy, pokud politický systém nepostrádá mechanismy, které vedou k záruce rovnosti všech občanů před zákonem, respektu k rozhodnutí většiny jako

závazného aktu společnosti a základní občanské svobodě. Institucionální struktura, která těmito mechanismy disponuje, by měla fungovat tak, aby byly její jednotlivé části v rovnováze a co možná nejlépe se kontrolovaly (princip dělby moci).

Demokratický systém lze ovšem také chápat jako soubor určitých forem chování. To by mělo být charakteristické značnou mírou tolerance, názorové plurality, otevřené diskuse a uznání právního státu.

Častým předmětem zájmu teoretiků demokracie je srovnávání ideálního typu demokracie s její praxí. Robert Dahl v této souvislosti hovoří o tzv. polyarchii, tedy „vlády mnohých“. Polyarchií Dahl charakterizuje existenci významného množství společenských skupin a organizací s relativně homogenní vnitřní strukturou a značnou mírou autonomie ve vztahu k ostatním společenským skupinám a státu. Těžištěm jeho úvah o demokracii je koncept demokratické transformace. Dahl (1995) rozlišuje v historickém kontextu tři demokratické transformace. První transformaci spojuje s uplatněním principů přímé demokracie v městských státech starověkého Řecka. Druhá transformace je výsledkem liberalizačních tendencí novověkých států, v jejichž důsledku došlo k uplatnění zastupitelské demokracie. Třetí transformace bude spočívat v globálním rozšíření demokracie.

Myšlenku polyarchie Dahl dává do souvislosti s druhou demokratickou transformací. V politickém systému, který je možné považovat za polyarchii, musí existovat sedm následujících institucí:

1. Volení vládní úředníci mají kontrolu nad rozhodováním o politických zásadách.
2. Vládní úředníci jsou voleni v často se opakujících spravedlivých a svobodných volbách.
3. Aktivní volební právo se vztahuje takřka na všechny.
4. Pasivní volební právo má většina obyvatel. Věková hranice pasivního volebního práva může být vyšší než v případě aktivního volebního práva.
5. Občanská práva jsou garantována, především pak právo na svobodu projevu, politických práv, včetně kritiky vládních úředníků, politického a ekonomického systému, stejně jako převažující politické ideologie.
6. Občané mají přístup k alternativním informacím, které nejsou monopolem vlády, popř. jediné zájmové skupiny ve společnosti.
7. Občané se mohou svobodně sdružovat, vytvářet zájmové skupiny a politické strany, které mají možnost kontrolovat a kritizovat činnosti vládních úředníků (Dahl 1995: 202).

Zatímco první čtyři instituce odrážejí podstatu demokracie, zbylé tři dávají prostor pro uplatnění zájmů společenských skupin a dotvářejí tak skutečnou povahu demokratických systémů. Svoboda projevu (pátá instituce) generuje politický konsensus, který nevzniká pouze na základě politického rozhodování zastupitelských subjektů. Spektrum zúčastněných aktérů působících ve spleťtých sítích vztahů je relativně široké a zahrnuje velké množství jak zájmových skupin, tak jednotlivců, kteří usilují o prosazení vlastních zájmů. Alternativní informace (šestá instituce) a svoboda sdružování (sedmá instituce) legitimizují aktivity zájmových formálních i neformálních organizací (Kotlas 2001).

Aktivní a pasivní volební právo, garance občanských práv, možnost svobodně se sdružovat, atd. jsou základními kameny demokratické společnosti, které prohlubují možnosti občanské účasti na veřejném (politickém) životě. Dostupné teorie demokracie se v deskripci role občanů a občanské participace na veřejném životě značně liší (viz. např. Hloušek, Kopeček 2003).

Klasická teorie demokracie je konstruována převážně na základě znalostí athénské demokracie. Ačkoliv athénská demokracie prošla určitými proměnami, je možné formulovat některé její typické znaky. Mezi ně patří účast občanů na politickém životě. Ta je právem považována za jednu ze základních charakteristik demokracie. Svensson (1995: 20) charakterizuje ideální podobu athénské demokracie prostřednictvím čtyř základních znaků. Všechny úzce souvisí s účastí občanů na veřejných záležitostech obce (polis):

1. Politická rovnoprávnost – každý svobodný občan měl možnost participovat na veřejném životě.
2. Přímá účast – všechny společensky zásadní otázky byly projednávány na shromážděních, kde se o nich zároveň hlasovalo.
3. Metody pro výběr kandidátů do veřejných funkcí – do veřejných funkcí byli občané vybíráni losem a pravidelně se střídali, čímž byl vytvořen předpoklad pro možnou participaci všech svobodných občanů¹.
4. Krátkodobost funkčního období – funkční období, po které byla vykonávána veřejná funkce, bylo ohraničeno krátkým časovým úsekem.

V souvislosti s charakteristikou starověké demokracie se ovšem nabízí otázka, do jaké míry se její ideály v praxi uplatnily. Held uvádí, že dominantní postavení získala elita řečníků, popř. vojenských vůdců. Jednalo se zpravidla o příslušníky bohatých

¹ Volení byli pouze vojevůdci, od nichž se očekávaly zvláštní schopnosti.

rodin, kteří byli v rétorických schopnostech vychováni od útlého dětství (Held 1987: 27).

Již v období svého vzniku byla demokracie podrobena kritikám, které se později staly základem kritických přístupů k teorii demokracie. Platón popisoval demokracii mimo jiné jako formu vlády, která dává každému občanovi možnost jednat, jak uzná za vhodné. Svobodu považoval za počátek anarchie, která v konečném důsledku povede k tyranii. Zpochybňoval přesvědčení, že v souladu s demokratickými hodnotami se má ke každému občanovi přistupovat stejným způsobem. Analogii marně hledal v přírodě a přírodních zákonech, které nejsou založeny na demokratických principech (Císař 2003: 49n.).

Ačkoliv myšlenky demokracie po zániku antického světa zcela nezmizely, k jejich hlavními rozvoji došlo až v období 18. a 19. století v souvislosti s rozvojem liberalismu. Ideje, které formovaly liberalismus jako politickou ideologii, nebyly ve svém počátku založeny na myšlenkách demokracie. Přesto stoupenci liberalismu demokracii nakonec přijali jako vhodnou formu vlády. Zásadním způsobem k tomu přispěl John Locke, který charakterizoval hlavní principy liberální společnosti. Lidem by měla být dána možnost volit si své zástupce, kteří budou jednat a rozhodovat ve veřejných záležitostech v jejich zájmu. Z hlediska volby ovšem Locke nebyl zastáncem všeobecného volebního práva. Held (1987: 54) se domnívá, že Locke by rozhodně neustoupil od volebního práva založeného na majetkovém censu. Politická moc má být používána se souhlasem občanů, čímž má být naplněn princip konsensu. Dle Johna Locka se lidé při vzniku společnosti vzdali osobní suverenity, kterou předali do rukou vládních institucí. Právo vytvářet zákony získal stát a právo uplatňovat zákony bylo dáno do rukou stálé státní instituce – zpravidla králi.

Možnost omezení lidské svrchovanosti zcela zamítá Jean-Jacques Rousseau – jeden z představitelů přímé účasti. Ve své stěžejní práci „O společenské smlouvě“ (Rousseau 1962) nově formuloval klasickou demokratickou teorii. Z hlediska ideálního pojetí demokracie se má lid přímo účastnit zákonodárné i výkonné moci. Rousseau si ovšem sám uvědomoval nereálnost této myšlenky a navrhoval proto přímou účast lidu alespoň na zákonodárné moci. Přímá účast má smysl především z důvodu rovnosti. Všichni občané mají stejný vliv na tvorbu normativního společenského základu. Zajímavostí je, že ačkoliv byl Rousseau stoupencem přímé účasti, z všeobecného volebního práva vyloučil ženy a chudé (Held 1987: 78).

John Stuart Mill (viz Held 1987: 86) vyjádřil myšlenku, že svrchovanou mocí by měla disponovat celá společnost a každý občan by měl mít příležitost podílet se na správě veřejných záležitostí. Zároveň si ovšem uvědomoval, že ne každý člověk chápe, jak společnost funguje. Z toho pramení jeho obava, že se určitá část společnosti omezí pouze na své úzké třídní zájmy. Naději Mill shledal v perspektivě možnosti výchovy občanů, která by umožnila aplikaci všeobecného volebního práva.

Mill ze svých úvah vylučuje praktickou aplikovatelnost přímé demokracie v podmínkách moderních států. Před přímou demokracií upřednostňuje demokracii zastupitelskou. Přivádí jej k tomu kritéria „dobré kvality vlády“, které stanovil. (Svensson 1995: 70):

1. „*Do jaké míry má tendenci zvyšovat souhrn dobrých vlastností ovládaných, kolektivně i individuálně*“ – dobré vlastnosti jsou základem úspěšného fungování společnosti. Jedná se o vzdělávací cíl – vláda jako činitel národního vzdělávání.
2. „*Do jaké míry je vláda schopná využít souhrnu dobrých vlastností*“ – protektivní cíl – jak jsou chráněny zájmy občanů vládními institucemi.

Základem vzdělávacího cíle jako kritéria dobré kvality vlády a tím také systému zastupitelské demokracie je podle Milla rozvoj aktivní povahy jedinců. Demokracie může lépe než ostatní formy vlády rozvinout aktivní povahu člověka. Předpokládá, že zatímco vláda jednoho nebo několika málo jedinců upřednostňuje pasivní typy povahy, vláda mnoha dává přednost přístupu aktivnímu. Mimo to účast na veřejném životě posiluje smysl člověka pro občanství, zvyšuje kázeň a intelektuální úroveň díky tomu, že jsou na jedince kladeny požadavky, aby byl politicky aktivní. Vedle toho dále zmiňuje aspekt morální. Jednotlivec váží zájmy nejen vlastní, ale také jiné, které nejsou v souladu s jeho osobními preferencemi. Tím je nucen uplatňovat mravní zásady vedoucí ke společnému blahu (Svensson 1993, 72n.).

Thompson (1976: 26n.) interpretuje Millovo protektivní kritérium dobré kvality vlády z hlediska uplatňování zájmů jednotlivců. Každý jednotlivec je nejlepším ochráncem svých vlastních zájmů. Dá se tedy usuzovat, že zájmů nezúčastněných jedinců bude dosahováno nedostatečně nebo nebude dosaženo vůbec. Každý by proto měl mít právo participovat na veřejných záležitostech. Platí, že čím je větší množství zúčastněných jedinců, tím více společnost prosperuje. Z toho je možné odvodit, že zájmy občanů jsou vládními institucemi o to lépe reprezentovány, čím vyšší je účast na veřejném životě společnosti.

Mill si byl vědom limitujících faktorů demokracie. Společnost je většinově tvořena lidmi, u nichž převládají egoistické a třídní zájmy. Naproti tomu je pro každou společnost typické, že od určitého stupně civilizace se objevují nadaní jedinci, tzv. „informovaná většina“. Ta se projevuje zájmy nesobeckými, které jsou v souladu se zájmy veřejnými. Schopní jedinci by měli mít větší politický vliv (tzv. princip kompetence), čímž se prohloubí jak zásada projektivní, tak výchovná. Tím se ovšem Mill zjevně dostává do rozporu s principy reprezentativní demokracie. Participace implikuje všeobecné volební právo, zatímco princip kompetence plurální hlasování a poměrné zastoupení (Svensson 1995: 77).

Společnost prochází změnami, zvyšuje se schopnost teoreticky uvažovat. Růst vzdělanosti přináší širší společenskou a politickou kompetenci. Je proto možné v souladu s Robsonem (1968: 110) uvažovat, že v dlouhém období bude postupně docházet k otupování konfliktu mezi principem účasti a kompetence.

Zkušenost s demokracií vedla v druhé polovině 19. století k vzniku nových kritických pohledů a teoretických konceptů rozdělení moci ve společnosti. Nejvýznamnější z nich je teorie elit, jejíž vznik bývá dáván do souvislosti s italskými autory Paretem a Moscou.

Slovo elita pochází z latinského eligere, tedy vybírat nebo taktéž vyvolit. Obecně je tohoto pojmu užíváno v mnoha ohledech. Moderní, striktně vědecký význam pojmu elita je stále více oprost'ován od hodnocení a zužuje se na politicko-mocenské vztahy, přičemž elita je právě nositelem moci, politická elita je považována za nejvýznamnější a je jí věnována největší pozornost (Tlustý, Klofáč 1965). Elitou lze tedy chápat sociální skupinu, která získává mocenské postavení, je schopna prosazovat své představy a uplatňovat svůj vliv a autoritu. K tomu je taktéž zapotřebí značné míry její akceptace ze strany společnosti.

Teorie elit je myšlenkovou opozicí ke konceptu demokracie v tom smyslu, že odmítá jak sociální, tak politickou rovnost (včetně všeobecného volebního práva). Konec 19. století bývá mimo jiné nazýván obdobím „vzpourey proti rozumu“ (Schwarzmantel 1987: 68). Teorie elit zpochybňuje hodnoty vycházející z racionální tradice a víru v rozumové schopnosti člověka vedoucí k přesvědčení neomezeného lidského rozvoje. Pareto i Mosca se shodně domnívají, že menšina vždy bude vládnout většině². Většina společnosti (masa) není a nikdy nebude schopna osvobodit se a

² Pareto i Mosca použili pro vyjádření vládnoucí menšiny různý pojem. Pareto ji nazýval „elita“, Mosca použil pojem „politická třída“.

emancipovat. Žádná společnost nemůže být organizována na principech rovnosti a společenské spravedlnosti. Pareto i Mosca shodně tvrdí, že společensky spravedlivým systémem není ani demokracie. Dokonce ji považují za společensky nebezpečný mýtus, sloužící jako ideologický legitimizační nástroj příslušníků politických elit (Svensson 1995: 124). Účast většiny na politickém životě (zpravidla prostřednictvím „svobodných voleb“) je pouze zdánlivá. Možnost účastnit se voleb má přispět k přesvědčení možnosti kontroly politických elit. Pohledem představitelů teorie elit to ovšem není nutné vnímat jako elementární nedostatek. Příslušníci vládnoucí menšiny mají intelektuální, vzdělanostní a jiné předpoklady, které je kvalifikují k vedení společnosti (Kopeček 2003: 149n.).

Jiným myšlenkovým proudem, který kritizuje demokracii, je marxismus. Marx predikoval, že k plnému rozkvětu demokracie dojde v beztřídní komunistické společnosti. Liberální demokracie je budována na předpokladu, že ve veřejné sféře lze spojit politickou svobodu s rovností³. Hlavním bodem kritiky stoupenců myšlenek Karla Marxe je sociální a ekonomická nerovnost v soukromé sféře, která je důsledkem nerovnosti ve sféře veřejné. Stát je nástrojem utlačování jedné společenské třídy jinou. Marxismus přijímá demokracii jako příležitost ke svržení státní moci (prostřednictvím všeobecného volebního práva) nemajetnými vrstvami společnosti (především dělnictvem). Existuje ovšem stále nebezpečí, že buržoazie přestane podporovat demokracii v okamžiku, kdy pro ni bude taková „hrozba“ reálná (jako např. Chile v roce 1973) (Svensson 1995: 86).

Marx nikdy zcela nespecifikoval, jakým způsobem by měla být organizována společnost po úspěšné revoluci a jak by měli lidé participovat na veřejných záležitostech. Zrušení soukromého vlastnictví výrobních prostředků mělo být počátkem proměny třídní společnosti na beztřídní. Komunistické společnosti měla předcházet dlouhá vývojová etapa společenských proměn. Dělnická třída se měla dočasně stát třídou vládnoucí. Protože Marx považoval každý stát a stání moc za nástroj diktatury, měl být stát vedený proletariátem nositelem diktatury proletariátu. Postupně má ovšem docházet k omezování pravomocí státu až k jeho úplnému zrušení – tzv. „odumírání státu“. Marx v žádné ze svých teoretických prací nespecifikoval, jak si představuje organizaci socialistické a komunistické společnosti. Svensson na základě organizace Pařížské komuny, která se nejvíce blížila Marxově myšlence „diktatury proletariátu“,

³ Zatímco veřejná sféra je charakteristická politickou svobodou a rovností, soukromá sféra je kombinací ekonomické svobody a nerovnosti.

usuzuje, že by se jednalo o systém fungující na základě přímé demokracie. Ten by se vyznačoval decentralizovanou organizací a přímými volbami do místních zastupitelstev. Společnost by byla organizována bez byrokratického aparátu, represivních složek (profesionální armáda a státní byrokracie), volení zástupci by byli odvolatelní (Svensson 1995: 95). Stát by měl být postupně decentralizován a měly by být omezovány jeho pravomoci.

Aplikace nových přístupů a metod zpracování přispěla v poválečném období jak v Evropě, tak Spojených státech amerických k rozvoji výzkumu politické participace občanů a volebního chování. Nové poznatky (mimo jiné o chybném vnímání politické reality společností a společenské pasivity) vedly řadu sociálních badatelů (např. Berelson 1954) k otázce, jak je možné, že demokratický politický systém může stále fungovat. Občanská participace, která byla autory myšlenek demokracie považována za elementární charakteristiku demokracie, se v praxi ukázala jako nepříliš významná, a to obzvláště v konfrontaci s totalitními systémy jakými byly např. nacistické Německo nebo stalinistický Sovětský svaz. Přesto bylo možné na příkladu USA a v evropském prostředí Velké Británie ukázat, že demokracie je systém, který umožňuje stabilní a efektivní fungování společnosti (a to i v průběhu tak zlomových a pro demokracii krizových období, jako byla hospodářská krize 30. let a konfrontace s ideologiemi nacismu a fašismu v období 30. a 40. let a komunismu v poválečném období). Důsledkem byla nová formulace významu politické účasti občanů v demokratických systémech (Svensson 1995: 145).

Nové poznatky o rozdělení společnosti na intelektuálně a všestranně zdatnější společenskou menšinu (elitu) a pasivní společenské většinu (masu) (např. Schumpeter, Pareto, Mosca) vedly ke konceptu demokracie postaveného na nenásilném soupeření společenských elit o mocenský vliv (tzv. demokratickému revizionismu). Zatímco elity se vyznačují aktivním přístupem k politickému rozhodování, masy se politického života účastní minimálně. Teoretický koncept demokratického revizionismu lze označit za kompromis mezi myšlenkami demokracie a elitářství (Kopeček 2003: 178n.).

V souvislosti s revizí demokracie a teorie elit je užitečné zmínit myšlenky Josepha Schumpetera. „Teorie demokratického elitářství“, jak bývá jeho teorie nazývána, vznikla v období začínající krize evropských demokracií. Schumpeter (1976) měl v úmyslu vypracovat teorii, která by reflektovala společenskou potřebu vůdcovství, byla ovšem postavena na demokratických principech. Prostor k politickému rozhodování (např. formou referenda) má být jedincům dán pouze v případě, že se jedná o

společenské záležitosti zásadní povahy. Zbylá rozhodování v méně podstatných záležitostech by měla být svěřena příslušnému (ve všelidových volbách) volenému zastupitelskému sboru. Demokracie je z pohledu této teorie výsledkem interakce soupeřících elit. Občané (masy) mají být v mezivolebním období pasivní. Schumpeter ovšem tyto principy tzv. „dokonalé demokracie“ sám zamítnul a považoval je za nerealistické. Základní principy demokracie, za které považoval obecné blaho, obecnou vůli a racionalitu občanů, nejsou samy o sobě prakticky uplatnitelné⁴.

Demokratický revizionismus obecně přijímá politickou pasivitu a neangažovanost jako pozitivum přispívající ke stabilitě a efektivitě demokracie. Není tím pochopitelně míněno to, že by měla být politická účast záměrně omezována. Vyzdvihovány jsou spíše její pozitivní účinky. *„Podle této teorie nemusí být účast populace větší, než jaké je zapotřebí pro udržení chodu volebního systému. Vysoký stupeň veřejné participace není chápán jako základ demokratického charakteru systému ve srovnání s „konkurenčním bojem“ mezi elitami (Svensson 1995: 146).“* Svensson se v tomto případě nechal inspirovat Schumpeterem. Někteří autoři jsou ovšem v otázce vztahu závislosti mezi účastí občanů na politice a kvalitou demokracie ještě více vyhranění. Švédský politolog Leif Lewin hovořil o tzv. apatii a charakterizovat ji jako elementárně nutnou pro fungování demokracie. Apatie slouží:

1. jako regulátor.

Politický systém je účinný a efektivní, pokud vzniká na základě vzájemně se konfrontujících názorů a zájmů a v této nově vzniklé podobě je společensky přijatelný. Snaha prosadit vlastní zájmy je doménou především názorově vyhraněných elit. Apatií občané jsou ochotni existující hodnoty přijmout, čímž přispívají ke stabilitě politického prostředí. Tím je dosaženo atributů demokracie konsensu i konfliktu. Na jedné straně jsou politický systém a jeho institucionální zázemí společensky přijatelné⁵ (konsensus), na druhé straně pokračuje diskuse při prosazování rozdílných společenských zájmů (konflikt). Občanská apatie brání přílišnému proniknutí občanů do politiky a tím obtížnému přijímání

⁴ Otázku obecného blaha Schumpeter zcela zamítnul, protože byl přesvědčený, že obecné blaho, na kterém by se shodli všichni občané, vůbec neexistuje. Principiální otázky nelze vyřešit společenským konsensem. Myšlenka obecného blaha je předpokladem existence obecné vůle. Zamítnutím existence obecného blaha je tedy nutné obdobně zamítnout otázku obecné vůle. V otázce racionality byl Schumpeter obzvlášť skeptický. Člověk se chová (v politických záležitostech obzvlášť) iracionálně, snadno podléhá politické propagandě. Problémy politiky nad rámec lokálních otázek, popř. obecných politických otázek, které jsou spjaté s každodenním životem, není většina společnosti schopná diskutovat

⁵ Pokud není demokratický systém společensky přijatelný a politické instituce nemají širokou společenskou podporu, zvyšuje se nebezpečí jeho zhroucení, jako např. ve výmarské republice.

politických rozhodnutí. Zároveň zabezpečuje, že politická rozhodnutí jsou respektována. Přesto je určitá míra politické angažovanosti občanů zcela nezbytnou součástí demokracie. Občanská participace přispívá k efektivnímu fungování demokratických systémů rolí opozice vůči politickým rozhodnutím, které nejsou přijaty ve veřejném zájmu.

2. jako filtr.

Apatie přispívá taktéž k tomu, že určitou část občanů vytěsní z politického rozhodování. Na základě výzkumů americké demokracie (Svensson 1995: 150) provedených v druhé polovině 20. století se ukázalo, že nejvíce apatickou částí společnosti jsou lidé, kteří nejméně uznávají demokratické hodnoty. Dye a Zeigler (1974: 4) hovoří o tzv. „ironii demokracie“. Ačkoliv je demokracie vládou lidu, zodpovědnost za její fungování nesou představitelé elit. Liberální pojetí demokratického politického systému založeného na aktivním přístupu všech občanů disponujících potřebnými znalostmi v této souvislosti selhává. V praxi se tedy jedná spíše o systém založený na aktivní participaci elit, která je masami respektována.

3. jako výraz pasivního souhlasu.

Politickou pasivitu významné části společnosti lze interpretovat konsekvencí spokojenosti a bezdůvodnosti jakkoliv zasahovat do politického života. Někteří teoretici (např. Lipset) nízkou účast dokonce vítají a považují ji za důkaz spokojenosti s daným stavem. Náhlý nárůst participace občanů v demokratických systémech je dokonce považován za škodlivý. Mobilizace občanů (za běžných podmínek neaktivních), kteří jsou do politiky vtaženi představiteli extrémisticky orientovaného politického subjektu⁶, může vést k oslabení demokracie a demokratických principů. To je ovšem pochopitelně nutné zasadit přísně do kontextu demokratických systémů. V totalitních systémech může být nízká míra politické účasti důvodem apatie občanů, kteří pochybují, že jakékoliv politické aktivity mají větší význam (pokud si pochopitelně vrcholní představitelé totalitních politických systémů nezakládají na značné politické účasti, která vytváří pocit zdánlivé demokracie – zpravidla z legitimačních důvodů).

⁶ Stává se tak zpravidla v období hluboké krize. Důvodem může být nabízená, zpravidla jednoduchá alternativa řešení složitého a celospolečensky závažného problému – jedná se například o problematiku vnějších vojenských aktivit, národnostních menšin, kriminality, apod.

2.2 Participace občanů na veřejném životě demokratických společností

Politická věda považuje politiku v demokratických systémech za sled procesů, které mají posloužit reprezentaci zájmů různorodých subjektů. Výklad politiky vnímané nejen jako úsilí o zisk moci, ale i reprezentace zájmů, nachází značnou míru konsensu. Pro fungování demokracie je příznačné velké množství institucí, které ji naplňují. Jsou jimi politické strany, zájmové skupiny, zájmové, profesní a jiné svazy, občanské aktivity, sdružení různorodého charakteru, atd., přičemž účast mimostranických subjektů je při tvorbě praktické politiky v podmínkách demokracie považována za takřka srovnatelnou s participací stran.

Společenské a politické změny po roce 1989 přinesly řadu příležitostí a s nimi možnost širší účasti na řešení a správě veřejných záležitostí. S tím také souvisí vznik, popř. znovuoobnovení politických stran a institucí občanské společnosti. Postupem času se ovšem demokratický systém přiblížil trendům tradičních demokracií s průvodními jevy jako např. pokles důvěry v činnost politických institucí, politických elit, atd. Pokles důvěry politickým stranám se odrazil mimo jiné ve slábnoucí volební účasti (výzkumy CVVM).

Problematika politické participace se těší značnému zájmu výzkumníků (např. Almond a Verba 1989, Olson 1965, Putnam 1993). Předmětem výzkumu jsou zpravidla výsledky mezinárodních srovnání participace občanů na politickém životě, a to především v oblasti volební účasti (s ohledem na velké množství institucionálních faktorů, které ji ovlivňují - např. systémy registrace voličů, volební procedury, atd. (např. Powell 1986).

Účast ve volbách ovšem není jediným projevem občanské politické účasti. Význam má také např. aktivní členství v politických stranách spojené s kandidaturou do zastupitelských sborů, politicky motivované protestní formy, jako např. podpis petice, účast na demonstraci, blokování dopravy nebo účast na ilegálním protestu. Za politicky motivovanou participaci lze také považovat odmítání placení místních daní, poplatků nebo pokut, koupi určitého výrobku z politických nebo etických důvodů. Na významu neustále získává participace na veřejném dění prostřednictvím moderních informačních a telekomunikačních technologií. Samostatnou kapitolou účasti občanů na veřejném životě je činnost občanské společnosti (Nekola 2004: 57n.).

Volební účast představuje podstatnou součást podpory politických subjektů a zároveň jednu z nejvýznamnějších forem politické participace obyvatel na politickém životě. Volební účast vyjadřuje průměrnou míru účasti obyvatel ve volbách. Vyjadřuje

se procentuálním poměrem mezi voliči, kteří odevzdali své hlasy a občany, jež disponují aktivním volebním právem.

Volební účast bývá považována za důležitý indikátor kvality demokracie. Neexistuje ovšem jednotná shoda v jeho interpretaci. Někteří badatelé dávají vysokou volební účast do souladu právě s kvalitou demokracie, jiní naopak pokládají nízkou volební účast za důsledek existence konsensu ve společnosti (Cabada, Kubát 2002: 311).

Volební účast je ovlivňována řadou faktorů. Největší působnost z nich má pravděpodobně význam, který voliči volbám přisuzují. Ukazuje se, že v případě voleb do národních zastupitelských sborů bývá volební účast vyšší, než v případě voleb politické reprezentace na subnacionální úrovni politického rozhodování nebo případně Evropského parlamentu. K faktorům ovlivňujícím volební účast patří také právní podmínky, kterými lze chápat formální požadavky na občany nutné k získání možnosti volit⁷, ale také termín voleb, popř. možnost hlasovat mimo místo trvalého bydliště⁸.

Jiným významným faktorem ovlivňujícím volební účast je typ volebního systému. Většinové volební systémy zpravidla vedou k nižší volební účasti, zvláště pokud se jedná o vícekolový systém. Voliči nejsou mnohdy ochotni volit v „předem prohraných“ volebních obvodech a ve druhém kole voleb, pokud nepostoupil jimi favorizovaný kandidát. Systém poměrného zastoupení naopak může volební účast zvyšovat, protože si volič uvědomuje hodnotu svého hlasu (Cabada, Kubát 2002: 311n.).

Neméně významnou úlohu sehrává v otázce volební účasti struktura parlamentu. Pokud je parlament tvořen jednou komorou (unikameralismus), volební účast je zpravidla vyšší. V případě dvoukomorového parlamentu (bikameralismus) bývá volební účast naopak nižší. Determinantou volební účasti je rovněž typ stranického systému. Systém dvou stran (bipartismus) bývá zpravidla charakteristický vyšší volební účast, což je dáno zvýšenou váhou hlasu a faktem, že volič zároveň volí vládu, zatímco v systému více politických stran (multipartismus) bývá volební účast nižší. Váha hlasu je nižší, protože vláda není tvořena na základě voličských hlasů od voličů, ale mezistranických koaličních dohod. Značný význam má také charakter politických stran.

⁷ Volební účast je zpravidla tím nižší, čím je složitější získání aktivního volebního práva.

⁸ Lze předpokládat, že dny pracovního klidu, popř. dny v letních měsících volební účast snižují, stejně tak jako nemožnost hlasovat mimo místo trvalého bydliště.

Masové strany se zřetelným ideovým profilem podněcují k vyšší volební účasti (Cabada, Kubát 2002: 309n.).

Volební účast se v České republice značně liší podle toho, o jaký typ voleb se jedná. V evropském kontextu to ovšem není nic překvapivého. Jak již bylo řečeno, volbám do celonárodních zastupitelských sborů bývá voliči i politickými stranami přikládán mnohem větší význam, než např. volbám do regionálních, případně místních zastupitelstev (Linek 2004: 24n.). To se projevuje také ve volební účasti. Reif a Smitt předpokládají, že národní politická úroveň je z mocenského hlediska nejvýznamnější a to z toho důvodu, že vede přímo k sestavení národní vlády (Reif, Smitt 1980: 3n.). Volby do národního parlamentu jsou považovány za volby prvního řádu (first-order national elections). Volby, v jejichž rámci nedochází k rozdělení tak velkého množství politické moci (jako např. volby do místních nebo regionálních zastupitelstev), jsou pak volbami druhého řádu (second-order national elections). Podle konceptu Reifa a Smitta jsou oba typy voleb (prvního i druhého řádu) typické stejným stranickým systémem. Voličské rozhodování je tedy v obou případech ovlivňováno podobnými faktory. Při volbě druhého řádu je volební chování determinováno aktuální politickou situací a rozložením politických sil v komorách národního parlamentu. Tím je ovlivňována také volební účast.

Ačkoliv byl zmiňovaný koncept vytvořen v souvislosti s volbami do Evropského parlamentu, je uplatnitelný také v podmínkách politického prostoru ČR při volbách do obecních zastupitelstev. Model předpokládá, že političtí aktéři přisuzují volbám druhého řádu (v tomto případě volbám do Evropského parlamentu) díky menšímu množství rozdělované politické moci nižší význam. Očekávané zisky z těchto voleb jsou menší a očekávané náklady vyšší. Model kromě změny ve volební účasti taktéž předpokládá změnu ve stranické volbě. Volič ve volbách do EP nehlasuje tak, aby ovlivnil podobu vlády. Může tedy svým hlasem podpořit politické strany, pro které by ve volbách do národního parlamentu nehlasoval. Model je z hlediska změny ve stranické volbě platný především v těch zemích, v nichž mají volby prvního řádu přímý vliv na tvorbu vlády (March 1998: 591n.).

Při aplikaci zmiňovaného modelu ve volbách do obecních zastupitelstev, jako voleb druhého řádu v ČR, lze taktéž předpokládat posun k nižší volební účasti a posun k volbě politických subjektů (nárůstu jejich politického významu), které na národní úrovni nesehrávají rozhodující úlohu. Komunální volby naplňují podmínku stejného stranického systému, tedy politických stran, které se uchází o přízeň voličů jak ve

volbách do Poslanecké sněmovny (voleb prvního řádu), tak voleb do obecních zastupitelstev (volby druhého řádu). Je ovšem zřejmé, že ve všech obcích ČR nekandidují politické strany, které zasedají v Poslanecké sněmovně. U obcí s malým počtem obyvatel (zpravidla do jednoho tisíce) je možné setkat se s kandidující parlamentní stranou jen zřídka a v obcích do pěti tisíc obyvatel není spektrum parlamentních stran ucelené (Čmejrek 2003). U obcí, kde ovšem spektrum politických stran ucelené je, popř. zde kandiduje některá z relevantních politických stran, vyvstává na základě poznatků o stranické identifikaci voličů s politickými stranami zajímavá otázka, týkající se vlivu stranické identifikace na volební účast. Lze předpokládat, že v obcích, kde do obecního zastupitelstva kandiduje relevantní politická strana s pozitivní stranickou identifikací voličů, bude volební účast oproti obcím, kde taková politická strana nekandiduje, vyšší a naopak v obcích, v kterých politická strana s pozitivní stranickou identifikací voličů nekandiduje, bude volební účast nižší.

Vedle této typicky vnější okolnosti lze nalézt řadu dalších faktorů. Cílem výzkumu agentury IVVM bylo nalézt důvody nízké volební účasti ve volbách do krajských zastupitelstev v roce 2000⁹. Největší část voličů nepřišla k volebním urnám z důvodu vnitřního přesvědčení, že volby nepovedou k požadovaným změnám, následoval argument nemožnosti výběru z nabízeného množství kandidátů. Třetím nejčastějším důvodem volební absence bylo přílišné pracovní vytížení (Machonin 2000: 16).

Vedle volební účasti je jedním z nejčastěji sledovaných projevů občanské participace členství v politických stranách a zájmových organizacích. *„Členové politických stran bývají definováni jako jedinci spojení se stranou sadou povinností, které poskytuje členům pouze strana“* (Potůček 2005: 59). V tomto případě se jedná o přímé a individuální členství. Některé politické strany ovšem používají též členství nepřímé (kolektivní), které je zprostředkováno organizací, jež je ke straně přidružena (např. Duverger 1965).

Politické strany lze vymezit řadou definic. Mimo jiné to jsou instituce, které transformují politické požadavky občanů do podoby konkrétní veřejné politiky. Zjednodušeně tedy fungují jako zprostředkovatel vztahů mezi občany a státem. Přenos zájmů voličů do činnosti státu prostřednictvím politických stran zajišťuje jeho kontrolu a tím i legitimitu celého politického systému. Úkolem politických stran je sjednocovat a artikulovat politické preference voličů

⁹ Volební účast činila 33,64 % voličů.

Charakteristickým rysem evropských politických stran je postupný pokles členské základny. Spolu s tím dochází ke snižování požadavků na nově vstupující členy. Strany ustupují od požadavku doporučení přijímaného člena (zpravidla od jiných členů strany), od zkušebních lhůt na členství a mnohdy také od požadavku placení členských příspěvků. Tyto trendy doprovází nízká účast širokého členstva na chodu strany a fluktuace členství (Potůček 2005: 59).

Současný počet členů a struktura členských základů politických stran v České republice jsou do značné míry determinovány historickým vývojem Československa. Zásadní vliv má v tomto ohledu možnost nepřerušené existence strany v období mezi roky 1948 a 1989. Počty členských základů se liší mezi politickými stranami, které byly založeny, popř. obnoveny po roce 1989, nebo vstupovaly do porevolučních poměrů jako strany s nepřerušenou kontinuitou. Počet členů nejvýznamnějších politických stran v ČR ukazuje tabulka 1.

Tabulka 1 **Počet členů politických stran**

Rok	ČSSD	KDU-ČSL	KSČM	ODS
1990	10785	96712	*	*
1991	12468	94100	562529	*
1992	12468	88784	354549	18557
1993	11031	80000	317104	23269
1994	10936	74000	212714	21984
1995	11326	65000	196224	22499
1996	13043	62176	171323	22002
1997	14121	*	154923	23488
1998	17343	60460	142490	22095
1999	18762	56615	136516	19335
2000	17079	55306	128346	18432
2001	16300	51453	120673	17962
2002	17026	50657	113027	18188
2003	17913	49441	107813	20412
2004	16288	46905	100781	21641
2005	16328	44308	94396	23138

Zdroj: Potůček 2005 : 61.

Poznámka: Údaje o počtu členů jsou uváděny vždy k 1. lednu daného roku. U ČSSD je v roce 2002 údaj uveden k 31. 3. 2002, u KDU-ČSL v roce 1996 k 10. 6. 1996; * údaj chybí.

Z hlediska velikosti členských základů politických stran je pro ČR charakteristický jejich trvalý pokles. Zatímco v roce 1992 dosahoval počet straníků

přibližně 6,5% všech voličů, v roce 2002 se pohyboval kolem 3,2% počtu všech voličů¹⁰.

Vysvětlující proměnnou poklesu velikosti členských základů politických stran v Evropě bývá oslabování spojení, které politické strany zprostředkovávají mezi občany a státem. To s sebou nese také klesající identifikaci občanů s politickou stranou nebo klesající volební účast (např. Dalton, Russell 1999). Pokud jde o Českou republiku a srovnání míry důvěry k politickým stranám v porovnání s jinými sledovanými politickými, společenskými a ekonomickými institucemi, ukazují výsledky výzkumů veřejného mínění, že česká populace je k politickým stranám kritická a nedůvěřuje jim (např. výzkum CVVM).

Teorie politiky často hledá rozdíl mezi politickými stranami a zájmovými skupinami. Vymezit rozdíl mezi zájmovou skupinou a politickou stranou není jednoduché. Politické strany i zájmové skupiny se vyznačují obdobnými atributy (Kotlas 2001: 25). Obdobně je obtížné oddělit úlohu organizovaných zájmových skupin a politických stran. Jablonski uvádí čtyři základní důvody (Jablonski 2006: 147):

Jak politické strany, tak i organizované zájmové skupiny potřebují spojence a partnery. Diferenciace arén současné politiky vyžaduje od politických i organizovaných zájmových skupin specializaci v oblasti jejich působení. Tyto instituce jsou zároveň nuceny hledat spojence a kooperovat v rámci parakoaličních spojenectví.

Nové výzvy, jež se v současnosti objevují, plynou z postupující diferenciaci sociálních struktur společnosti a vyžadují použití pružných administrativních řešení. Proto dochází k významným proměnám organizace státní správy a orgánů územní a zájmové samosprávy. Jsou to především procesy decentralizace a dekoncentrace struktur správního aparátu.

V případě tzv. nových demokracií jsou hranice mezi politickými stranami a zájmovými skupinami, podobně jako hranice mezi politickou a ekonomickou sférou, méně jasné než u konsolidovaných demokracií. Klíčové příčiny tohoto stavu tkví v samostatných procesech ekonomické a politické transformace a doprovodných proměnách společenské struktury.

V širším smyslu je možné zájmovou skupinu definovat jako „dobrovolně utvářené sociální jednotky (s určitými cíli a s určitým vnitřním členěním), které se snaží uskutečnit individuální, materiální a ideové zájmy svých členů (ve smyslu potřeb, užitku

¹⁰ Kromě toho je nutné brát v úvahu, že došlo k poklesu volební účasti. Při vztahování procentuálního počtu voličů roku 2002 k roku 1992 by byl procentuální počet straníků ještě nižší.

a ospravedlnění), přičemž to dělají uvnitř sociální jednotky, anebo vůči jiným skupinám, organizacím a institucím“ (Fiala 1997: 526). V užším smyslu Fiala (tamtéž) chápe zájmovou skupinu jako organizaci, „která si uvědomuje vlastní zájmy vůči skupinám s odlišnými nebo protichůdnými zájmy a své zájmy se snaží prosadit tím, že působí na orgány státní moci, politické strany a také veřejnost, aby byly zohledněny v procesech rozhodování.“

Zájmové skupiny dále bývají členěny na ekonomické a neekonomické. Ekonomickými zájmovými skupinami jsou např. odbory, sdružení zaměstnavatelů, výrobců, podnikatelů, komory obchodníků či průmyslníků. Neekonomické skupiny pak mají pochopitelně neekonomickou povahu. Ty jsou reprezentovány různými sdruženími měst a obcí, ekologickými organizacemi, náboženskými, etnickými organizacemi, atd. Pro všechny instituce tohoto charakteru je ovšem společný konkrétní zájem, jež se snaží uspokojit a prosadit.

Skutečná podoba zprostředkování zájmů se odvíjí od konkrétního politického systému. Mezi významné faktory, které ji ovlivňují, patří např. socioekonomické podmínky, zvyklosti a kulturní vzorce chování, podoba stranického systému, míra politického konsensu, stabilita vlády, podoba kooperace mezi zájmovými skupinami, státní administrativou a politickými stranami, aj. (Kunštát 2003: 5). Politika je poté výsledkem stavu těchto proměnných a představuje transformaci rozhodovacích mechanismů do podoby konkrétních zákonů, vyhlášek atd.

Hlavním těžištěm zprostředkování zájmů politickými stranami je řešení problémů, které jsou převáděny do podoby politických rozhodnutí. Naproti tomu zájmové skupiny působí vně politického rozhodování a jejich hlavním cílem je tudíž prosazovat zájmy působením na politiku. Zájmové skupiny disponují schopností mobilizovat profesní či jiné skupiny a zřetelně formulovat jejich požadavky. To je také hlavní důvod vysoké míry organizovanosti obyvatelstva v těchto skupinách. Při prosazování zájmů dokážou využít lobbingu¹¹, kampaní v období voleb, informační činnosti, apod. Stejně dobře dokážou využívat ekonomické postavení, které mají,

¹¹ Lobbying je legitimní součástí pluralitní demokracie. Podle Tafta lze lobbying charakterizovat jako prezentování skupinových zájmů orgánům vládnutí (ať už jde o exekutivní, legislativní, či soudní), a to na místní, regionální nebo státní úrovni (Potůček, Vass, Kotlas 2005: 53). Nástroje, jimiž lobbistické organizace disponují, je např. ovlivňování veřejného mínění, přesvědčování voličů o politických důsledcích, které z podpory vyplývají, prezentace detailních informací o určitém opatření či politickém záměru.

mnohdy ovšem také používají nelegální postupy, jako je např. korupce (Vymětal 2003: 3n.).

V demokratických systémech jsou vymezovány zpravidla dva hlavní modely zprostředkování zájmů: pluralistický a liberálně korporativistický (Kunštát 2003: 6). Pro pluralistický model demokracie je typické, že zájmové organizace vstupují do politického procesu pouze prostřednictvím svého působení na politické subjekty. Všechny zájmové skupiny mají v systému rovnocenné postavení. Naproti tomu liberálně korporativistický model je charakteristický propojením zájmů mezi politickými institucemi a zájmovými skupinami. Politické rozhodování je zde výsledkem shody mezi politickými stranami, exekutivou a zájmovými organizacemi.

Přes nesporný význam zájmových organizací v systémech moderních zastupitelských demokracií je postavení politických stran z hlediska zprostředkování zájmů dominantní. Je to dáno jednak jejich blízkostí k rozhodovacím procesům, a jednak integrací sympatizantů strany na základě ideologie a politické praxe. Zatímco se zájmové skupiny zaměřují jen na určitý segment politické agendy, politické strany se snaží uchopit veškerou politickou agendu. Obdobné je to i se sociální základnou.

Politické strany mají ve vztahu k zájmovým skupinám specifické postavení. Náklonnost politických stran umožňuje snazší uplatňování zájmů příslušné zájmové organizace. Pevná vazba mezi politickými stranami a zájmovými organizacemi je typická pro masové politické strany (Neumann 1956). Typickým znakem masových politických stran je proniknutí do sociální sféry prostřednictvím přidružených zájmových spolků. Lidé jsou integrováni do stranického prostoru prostřednictvím nepolitických organizací. Začlenění občanů do politických stran je posilováno vzájemným prorůstáním vedoucího aparátu politické strany a zájmové skupiny. Posilování sounáležitosti jedince s politickou stranou rozšiřuje prostor k aktivní účasti člena zájmové skupiny. Kunc (2000) v této souvislosti upozorňuje na možná negativa významného postavení masových politických stran ve stranickém systému. Ty vedou k tzv. partitokracii (stranickému státu). Rozpínání politických stran do veřejného prostoru vede k posilování kontroly zájmových skupin politickými stranami a upevňuje politický klientelismus.

Globální změny, které ve společnosti probíhají, snižují význam tradičních politických institucí (Kunštát 2003: 9). Se změnami sociálních vztahů dochází také ke změně charakteru politického stranictví. Úloha masových politických stran je daleko méně významná. V souvislosti s redukcí potenciálu sociální mobilizace stran dochází ke

konverzi na moderní všelidové programové strany – tzv. strany catch-all. Tyto politické strany jsou nuceny stále rozdílněji reagovat na různorodé sociální zájmy. Oslabováním pevné a „všezaštiťující“ politické ideologie se zvyšuje možnost přístupu k většímu a zájmově pestřejšímu spektru skupin a tím také k obhajobě většího a pestřejšího množství zájmů. Zájmová nejednota a dynamicky se rozrůstající segment zájmových skupin s různorodými společenskými problémy přispívají ke ztrátě možnosti reflexe jejich užitku politickými stranami. Politické strany, které mají pevné programové rámce, nejsou schopné plně obsáhnout nové požadavky a pochopit činnost zájmových skupin. Eskalace množství nových a mnohem lépe artikulovaných společenských témat přináší do politického rozhodování nový rozměr. Diskutované otázky mají mnohem komplikovanější a odbornější podobu. Důsledkem je depolitizace politických stran, ale také politizace zájmových organizací. Hranice mezi politickými stranami a zájmovými skupinami se tak postupně stírá.

Významnou součástí moderního demokratického systému je občanská společnost. Pojem občanská společnost, ale i obsah tohoto pojmu, jsou přijímány odlišně a to zpravidla v závislosti na teoretickém či ideologickém zaměření příslušného autora. Shoda panuje zpravidla v tom, že občanská společnost je produktem opozice vůči státní moci. Je založena na dobrovolnosti, nezávislosti a vysoké míře autonomie občanů ve vztahu ke státu. Pro potřeby této kapitoly bude občanská společnost chápána jako síť zpravidla apolitických sdružení lidí, kteří pomáhají svou občanskou angažovaností rozvíjet formy demokratického chování.

Jak již bylo řečeno, ve snaze o vymezení občanské společnosti existuje řada odlišných přístupů. Jeden ze dvou základních, navzájem si odporujících názorů na její důležitost a povahu je reprezentován konzervativně orientovanými ekonomy a politiky jako např. Hayek nebo Friedman (blíže např. Šamalík 1995). Ti význam občanské společnosti popírají. Občanství je v podstatě naplněno a „spotřebováno“ volebním aktem. Občané volí politickou reprezentaci, čímž jejich občanská úloha končí. Další počínání politiků se vymyká z jejich dosahu. Státu je ovšem v rámci tohoto přístupu přisuzována minimální úloha a značné omezení zásahů do soukromé sféry na nezbytné minimum. Tím je také vysvětlována minimální občanská úloha.

Protikladem k tomuto pohledu je přístup, který občanskou společnost považuje za základ demokracie. Občanská společnost využívá různé nástroje k prosazování vlastních zájmů a kontrole politických zastupitelů. *„Předpokladem její funkčnosti jsou jak systémy předávání a rozvíjení integrujících demokratických hodnot, tak i jednotlivci*

a instituce vypracovávající alternativní návrhy na řešení stávajících problémů“ (Valach 2000: 26). Existence občanské společnosti není možná bez dodržování základních lidských a občanských práv, včetně práva na svobodný přístup k informacím. Činnost občanské společnosti je většinou argumentačně podložena nutností zdůrazňovat veřejný zájem. Samotný pojem „veřejný zájem“ je ovšem diskutovaný a mnohdy zpochybňovaný. Problém vyvstává při snaze vymezit jeho obsahovou definici, měřit jej, hodnotit, apod.

Otázkou občanské společnosti se v teoretické rovině zabývá v České republice např. Jan Keller. Ten uvádí tři dilemata občanské společnosti (Keller 2001: 127n.). První z nich – dilema ziskovosti spočívá právě v rozporu osobních a skupinových zájmů a ochotě hájit obecné zájmy. Druhým je dilema organizovanosti. Keller v této souvislosti uvažuje, že v průběhu vývoje občanské společnosti dochází k rozšíření ekonomických zájmů také o priority sociální. Růst počtu členů přináší rozrůstání byrokratické struktury organizace a omezení části energie jejích členů. Naproti tomu pokud u některé z organizací nedojde k nárůstu byrokratického aparátu, klesá pravděpodobnost prosazení stanovených cílů. Dilema organizovanosti také úzce souvisí se samotnou účastí občanů v organizaci. Lidé se pro hájení kolektivních zájmů rozhodují, pokud jsou přesvědčeni, že cíle nedosáhnou individuálně. Vedle toho se ovšem lidé odmítají občansky angažovat v okamžiku, kdy jsou přesvědčeni, že účast ostatních je příliš pasivní. Třetím dilematem je dilema sítí. Čím více se v procesu globalizace snižuje úloha státu, tím více se bude občanská společnost obtížněji bránit klientelismu (Keller 2001: 133).

Z hlediska výzkumu občanské společnosti je zásadním problémem možnost její operacionalizace, popř. zda a jakým způsobem je občanská společnost a její rozvoj měřitelný. Obvyklou metodou je v tomto případě mezinárodní komparace. Jedním z pokusů je snaha o srovnání různých zemí světa podle tzv. indexu globální občanské společnosti¹². Jedná se o empirickou analýzu typických projevů občanské společnosti v 33 zemích světa. Pro účely výzkumu byly shromážděny údaje, které ilustrují příslušnost země ke globální občanské společnosti.¹³ Zapojení občanů České republiky

¹² Studium neziskového sektoru a občanské společnosti probíhá pod vedením A. Giddense a H. Anheiera.

¹³ Na základě výsledků sociologických výzkumů byly použity následující ukazatele:

- a) poměr obyvatel, kteří jsou ochotni angažovat se na podporu nějaké veřejné záležitosti nebo proti veřejné záležitosti
- b) poměr obyvatel, kteří jsou členy některé občanské organizace
- c) relativní počet členů, které mají v dané zemi mezinárodní nevládní organizace
- d) poměr obyvatel, kteří nejsou proti sousedství s přistěhovalci nebo zahraničními dělníky

do neziskových organizací se na základě studie ukázala jako velmi dobrá. Poukázala rovněž na rozkvět neziskového sektoru po roce 1989 a tendenci ke sdružování, ačkoliv k tomu v mnoha případech vede jen osobní zájem či záliba, nikoliv zájem veřejný. Negativním rysem české společnosti je míra zaostávání ve výchově dětí k toleranci a ohleduplnosti k ostatním lidem (Glasius, Kaldor, Anheier 2002: 22n.).

e) poměr obyvatel, jež vedou své děti v rámci jejich výchovy k toleranci a ohleduplnosti k ostatním lidem

2.3 Lokální demokracie, normativní prostor subnacionální úrovně politického rozhodování

Soudobá politická věda je z hlediska vztahu k výzkumu politiky poměrně jednotná. Politický proces je jako předmět výzkumu pojmán víceúrovňově. Odděleně je studována politika na národní, popř. nadnárodní úrovni, ale také na úrovni lokální nebo regionální. Závěry analytických prací naznačují, že různé úrovně politiky vykazují rozličné charakteristiky a jsou podmíněny odlišnými činiteli.

Národní (popř. nadnárodní) úroveň politiky je zpravidla chápána v jednotné rovině a výzkum se tedy zaměřuje na analýzu jejích dominantních determinant, případně možných účinků. V pojetí lokální a regionální úrovně politiky obdobná shoda zdaleka nepanuje. Elementární otázkou z hlediska pojetí politiky na subnacionálních úrovních politického rozhodování je, zda existuje politika s obdobnými rysy ve všech lokalitách politického prostoru a má tudíž smysl zkoumat ji jako celek nebo zda je natolik rozmanitá, že je nutné každou obec, region, popř. jinou úroveň politického prostoru pojmut (vzhledem k značné rozdílnosti) jako samostatný předmět výzkumu.

Už samotná podoba struktury obcí ČR naznačuje, že vhodnější je zvolit druhý přístup. Obecní struktura České republiky je v současné době tvořena 6 248 obcemi a čtrnácti kraji (včetně hlavního města Prahy). Z obcí ČR jich přibližně 59 % spadá do velikostní kategorie do 500 obyvatel. V těchto 3 694 obcích ovšem žije přibližně jen 8,5 % obyvatel. Na druhé straně v obcích nad 10 000 obyvatel, kterých je v České republice 131, žije přibližně 54 % všech obyvatel. Počet obcí podle velikostních kategorií a počty obyvatel uvádí tabulka 2.

Tabulka 2 **Struktura obcí v ČR podle četnosti a počtu obyvatel (2005)**

Počet obyvatel obce	Počet obcí	Počet obyvatel v %	Počet obyvatel
do 199	1 633	1,96%	200 534
200 až 499	2 012	6,40%	653 740
500 až 999	1 293	8,82%	901 546
1 000 až 1 999	674	9,14%	933 856
2 000 až 4 999	368	10,98%	1 122 262
5 000 až 9 999	137	9,13%	932 726
10 000 až 19 999	68	9,35%	955 227
20 000 až 49 999	42	12,23%	1 250 363
50 000 až 99 999	16	11,32%	1 157 242
nad 10 000	5	20,67%	2 113 081

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.czso.cz

Přijetím druhého (v praxi převládajícího) přístupu (např. Fiala 1997 nebo Balík 2008) je možné klást si další otázky, které jsou zaměřené např. na faktory s rozhodujícím vlivem na politický život v dané obci (regionu), existenci zákonitostí v komunální a regionální politice generalizovatelné na všechny obdobné formy municipalit a regionů, apod.

Z heterogenity politického prostředí subnacionálních úrovní politiky vyplývá, že komunální a regionální úroveň politického systému nelze úspěšně zkoumat jako jeden celek. Pro zjednodušení lze obce, popř. regiony kriteriálně rozdělit do kvalitativně odlišných souborů. Čím obsáhlejší ovšem budou jednotlivé kategorie, tím více budou od sebe politické systémy jednotlivých obcí (regionů) v rámci jednoho souboru kvalitativně vzdálenější a výsledky budou tím hůře generalizovatelné na úroveň celku daného souboru. Na druhé straně není stanovení velkého množství kritérií v tomto případě možné, protože se politický systém každé obce (regionu) vyznačuje jistou mírou jedinečnosti, která je ovlivněna místně kontextuálními faktory.

K aplikaci demokracie na lokální úroveň politického rozhodování je nutné zamyslet se nad jejím normativním rámcem. Ten je v české republice formálně tvořen podobou veřejné správy. Veřejnou správu lze vymezit „...jako správu veřejných záležitostí ve veřejném zájmu“ (Mates, Matula 1999: 43). Z jiných pokusů o definiční charakteristiku pojmu veřejné správy lze zmínit např. Koudelkovo vymezení veřejné

správy jako „...*správy záležitostí státu, veřejných svazků a jiných subjektů, prováděnou příslušnými orgány, jež se řídí právním řádem a v oblasti volné správní úvahy politickými kritérii držitele moci*“ (Koudelka 2001: 13). Celá řada definic charakterizuje obdobně pojem veřejné správy jako soubor činností vykonávaných ve veřejném zájmu, které mají záměrný charakter. Tím je zpravidla zajištění veřejných záležitostí v mezích stanovených zákony.

Veřejná správa je tvořena státní správou a samosprávou. Pro demokratické systémy je charakteristické, že ústřední státní správa bývá odvozena od voleného orgánu. V parlamentních systémech je vrcholný orgán státní správy (vláda) volenému zákonodárnému sboru dokonce za výkon své funkce zodpovědný. *„Ze vztahů státní správy k voleným orgánům vyplývá, že státní správa realizuje ve své činnosti také normativní akty a státní politiku v závislosti na složení volených orgánů, existuje zde tedy bezprostřední vztah státní správy k institucím reprezentujícím obdobu samosprávy v celostátním měřítku. V tomto smyslu je také realizace záměrů volených orgánů na celostátní úrovni vztahujících se ke společenským zájmům závislá na činnosti orgánů státní správy“* (Mates, Matula 1999: 45). Státní správa je začleněna do struktury státní moci jakožto součást moci výkonné.

Naproti tomu samospráva je částí veřejné správy, která umožňuje příslušným samosprávným jednotkám spravovat samostatně své záležitosti v rozsahu stanoveném zákony. Zatímco pro státní správu je typická jednotná úprava jejího výkonu na celém území státu, samospráva dává prostor pro občanskou správu vlastních záležitostí na území (v případě územní samosprávy) nebo oblasti zájmů (v případě zájmové samosprávy) svěřených do samosprávného výkonu. Pro samosprávu neplatí (na rozdíl od státní správy) vertikální hierarchie řízení. To znamená, že orgány samosprávy nejsou podřízeny vyšším orgánům samosprávy, a stejně tak nejsou podřízeny ani jiným orgánům státu. Základním prvkem samosprávy je volený zastupitelský orgán, od něhož se dále odvozují ostatní samosprávné orgány (Pomahač, Vidláková 2002).

Samospráva je vykonávána vzhledem ke státu autonomními veřejnoprávními korporacemi na principu partnerství mezi nimi a státem. Vedle samosprávných záležitostí se samosprávné jednotky podílí souběžně se státní správou na realizaci veřejných záležitostí. V této funkci mají především úlohu výkonného působení.

V praxi bývá rozlišován pojem politické a právní samosprávy. Politická samospráva představuje formu realizace veřejné správy občany. Naproti tomu právní samospráva vyjadřuje, že správu vykonává samostatný a odborně způsobilý subjekt

v postavení veřejnoprávní korporace. Protože není možné, aby veškeré správní funkce vykonávaly veřejnoprávní korporace jako celek, jsou zřizovány příslušné samosprávné orgány, které zabezpečují výkon samosprávy v příslušných vztazích. Organizační uspořádání samosprávy je vázáno na územní členění státu a strukturu uplatňované územní samosprávy (Pomahač, Vidláková 2002).

Samostatnost správy vlastních záležitostí se řídí tzv. principem subsidiarity. Tento princip vznikl v souvislosti s posilováním role samosprávy v rámci vývoje moderního evropského státu ve druhé polovině 20. století a vychází z předpokladu, že je vhodné přenést část pravomocí státní správy na nižší územní úroveň tak, aby veřejnou správu zajišťoval vždy její prvek, který je nejbližší občanovi (Veřejná správa v České republice 2005: 9n.).

Záruku samosprávy samosprávných územních celků v České republice stanoví Ústavní zákon České národní rady ze dne 16. prosince 1992, Hlava první, Základní ustanovení, Článek 8. Hlava sedmá – Územní samospráva téhož ústavního zákona vymezuje obce, které jsou základními územními samosprávnými celky a kraje, které jsou vyššími územními samosprávnými celky. Územní samosprávné celky jsou podle tohoto ústavního zákona územními společenstvími občanů, která mají právo na samosprávu. Ta se mimo jiné vyznačuje možností vlastnit majetek a hospodařit s ním. Stát může zasahovat do činnosti územních samosprávných celků, jen vyžaduje-li to ochrana zákona, a jen způsobem stanoveným zákonem. O věcech samosprávy rozhoduje volené zastupitelstvo. Zastupitelstva mohou v mezích své působnosti vydávat obecně závazné vyhlášky.

Současná struktura a mechanismy výkonu veřejné správy jsou důsledkem transformace celého jejího systému, která probíhala v průběhu devadesátých let a po roce 2000 se dostala do své vrcholné fáze. Stěžejními body reformy veřejné správy bylo zrušení vedoucí úlohy KSČ v její počáteční fázi v roce 1989 a vytvoření klasického mechanismu parlamentní republiky. V roce 1990 byl nahrazen systém národních výborů novým uspořádáním územní státní správy. Národní výbory byly zrušeny na všech úrovních. Na úrovni obcí byly vytvořeny obecní úřady a obnovena obecní samospráva, na úrovni okresů okresní úřady za účelem dočasného výkonu státní správy. Kompetence krajských národních výborů přešly částečně na ústřední správní orgány a částečně na nově vzniklé okresní úřady. Hlavním nedostatkem nově vytvořeného systému byla absence vyššího stupně samosprávy, která by zajistila stabilnější prostředí v okamžiku, kdy samosprávné obce ještě neměly dostatek zkušeností s jejím výkonem.

Praktické omezení samosprávy na obecní úroveň a nepřítomnost mezoregionálního stupně správy vedlo k obnovení krajského zřízení (Veřejná správa v České republice 2005: 7n.). Na základě ústavního zákona č. 347/1997 Sb. bylo zřízeno 14 krajů včetně hlavního města Prahy.

Zatímco zmíněné prvky reformy veřejné správy bývají považovány za její první fázi, druhá fáze spočívala převážně v přechodu kompetencí z okresních úřadů. Klíčovou otázkou reformy územní veřejné správy bylo, zda uskutečnit pouze přechod kompetencí z okresních úřadů na městské úřady v okresních městech bez změny územně správního uspořádání výkonu veřejné správy nebo zda uplatnit decentralizaci a dekoncentraci veřejné správy i v prostorovém smyslu. Přijata nakonec byla širší koncepce reformy.

Vzhledem ke skutečnosti, že některé pověřené obecní úřady sídlí v relativně malých centrech a mají velmi malé územní obvody, nebylo na ně možné přenést všechny kompetence okresních úřadů. Za tímto účelem byly vybrány obce, které převzaly významnou část kompetencí okresních úřadů. Jedná se o tzv. obce s rozšířenou působností (Veřejná správa v České republice 2005: 9).

Na základě výsledků reformy veřejné správy je Česká republika členěna na základní územní samosprávné celky, které představují obce, a vyšší územní samosprávné celky, jimiž jsou kraje. Jednotlivé obce se od sebe liší rozsahem výkonu státní správy v přenesené působnosti. Výše rozsahu výkonu státní správy v přenesené působnosti je kritériem, podle kterého je možné rozlišit obce se základním rozsahem přenesené působnosti (všechny obce) a obce s rozšířeným rozsahem přenesené působnosti, kam patří obce s pověřeným obecním úřadem a výše zmíněné obce s rozšířenou působností. U dvou posledně jmenovaných se jedná o obce, které vykonávají jistý rozsah přenesené působnosti nejen v obvodu vlastní obce, ale také pro obce, které spadají do jejich správního obvodu¹⁴.

Činnost obce jako územně samosprávného celku je vymezena Zákonem č. 128/2001 Sb. o obcích. Na základě tohoto zákona je obec veřejnoprávní korporací, která disponuje vlastním majetkem a spravuje samostatně své záležitosti. V právních vztazích vystupuje svým jménem a nese odpovědnost vyplývající z těchto vztahů. Orgánem, který obec samostatně spravuje, je zastupitelstvo. Z řad zastupitelstva je volen starosta a také místostarosta (rozhodne-li tak zastupitelstvo obce). Hlavním úkolem starosty je

¹⁴ Česká republika byla k roku 2006 tvořena 6 249 obcemi a pěti vojenskými újezdy. Z toho je 388 obcí s pověřeným obecním úřadem a 205 obcí s rozšířenou působností.

zastupování a reprezentace obce navenek. Starosta obce mimo to stojí v čele obecního úřadu. Hlavním úkolem místostarosty je zastupování starosty po dobu jeho nepřítomnosti. Dalším orgánem obce je obecní úřad, který plní úkoly jak v samostatné působnosti, které jsou mu uloženy zastupitelstvem, tak v působnosti přenesené. Výkonným orgánem obce je rada. Tu tvoří starosta, popř. dále místostarosta a členové volení z řad zastupitelstva. V obcích, kde rada není volena, vykonává její funkci starosta. Zastupitelstvo má pravomoc zřídit jako iniciativní a kontrolní orgány výbory. Povinně jsou zřizovány výbory finanční a kontrolní. Rada obce může jako své iniciativní a poradní orgány zřídit komise.

Vyšší územně samosprávné celky jsou v České republice tvořeny 14 kraji. Činnost kraje jako územně samosprávného celku je vymezena Zákonem č. 231/2002 Sb. o krajích. Obdobně jako obce jsou kraje společenstvím občanů, jimž náleží právo na samosprávu. Disponují vlastním majetkem a příjmy, s kterými hospodaří. V právních vztazích vystupují vlastním jménem. Orgánem, který samostatně spravuje kraj, je krajské zastupitelstvo. Zastupitelstvo povinně zřizuje finanční a kontrolní výbor a výbor pro výchovu, vzdělávání a zaměstnanost. Ostatní výbory jako iniciativní a kontrolní orgány zřizuje dobrovolně. Z řad zastupitelstva je volen hejtman kraje, který zastupuje kraj navenek. Náměstek hejtmána zastupuje hejtmána v době jeho nepřítomnosti. Výkonným orgánem kraje je rada, která je tvořena hejtmánem, náměstkem hejtmána a dalšími členy z řad zastupitelstva kraje. Samostatným orgánem kraje je krajský úřad, který plní úkoly jak v samostatné, tak přenesené působnosti.

Územní samospráva je postavena mimo jiné na principu odpovědnosti ostatních samosprávných orgánů základnímu volenému orgánu. V souvislosti s aplikací demokracie na úroveň komunálního života tedy nelze opominout problematiku voleb a volebních systémů. Svobodné volby jsou jedním z nejzákladnějších atributů zastupitelské demokracie. Jejich cílem je předat moc tomu, kdo získal podporu většiny, docílit politické stability, dosáhnout shodu mezi mocí (činností vlády) a očekáváním většiny obyvatel (voličů).

Zásadní vliv na politický proces lokální úrovně politického rozhodování mají v České republice volby do obecních a krajských zastupitelstev. Volby do obecních zastupitelstev upravuje Zákon č. 491/2001 Sb. Volby do krajských zastupitelstev pak upravuje Zákon č. 130/2000 Sb.

Komunální volební systémy (a především systém voleb do obecních zastupitelstev) jsou specifické tím, že musí akceptovat dva zcela odlišné požadavky

(Outlý 2004: 15). S ohledem na malé obce nemůže systém bránit zájmu kandidovat těm lidem, kteří stojí mimo stranickou strukturu. Ve většině malých obcí se místní sdružení politických stran příliš nevyskytují, popř. je stranický systém tvořen pouze jednou nebo několika málo stranami. Účast nezávislých je v tomto případě nutností. Případná politická příslušnost kandidáta nehraje ve volebním chování značnou roli. Odlišná je situace ve velkých obcích, kde se podoba komunálních voleb blíží volbám do národních zastupitelských sborů. Kandidátní listiny sestavují a voleb se účastní převážně politické strany. V tomto případě naopak voliči přikládají stranické příslušnosti kandidáta mnohem větší váhu. Zatímco v případě malých obcí je úkolem volebního systému nezabránit samostatné kandidatuře nezávislých, v případě velkých měst vyvstává potřeba zamezit kandidatuře jednotlivců, aby nedocházelo k případné nestabilitě místních politických systémů.

Voleb do obecních zastupitelstev se mohou účastnit vedle politických stran a jejich koalic také politická hnutí, nezávislí kandidáti a koalice nezávislých kandidátů. Pro registraci kandidátní listiny nezávislých kandidátů a jejich sdružení je nutné předložit petici občanů obce, kteří kandidaturu nezávislých podporují¹⁵. Vzhledem ke stanovené výši minimální nutné podpory pro sdružení nezávislých kandidátů je ovšem z důvodu kandidatury mnohdy výhodnější založit politickou stranu¹⁶ (Čmejrek, Bubeníček, Luhanová 2006: 108).

V kompozici prvků, které tvoří volební systém využívaný ve volbách do obecních zastupitelstev, sehrává vzhledem k regulatornímu nastavení ostatních komponent nejvýznamnější úlohu velikost volebního obvodu. Obec bývá primárně tvořena jedním volebním obvodem. Zastupitelstvo obce ovšem může rozhodnout o

¹⁵ Nezávislí kandidáti nemusí být registrováni dle zákona jako politické strany. Jejich kandidatura proto musí být podložena podpisy občanů daného volebního obvodu. Výše počtu podpisů je dána minimálním množstvím procent z celkového počtu obyvatel volebního obvodu. U sdružení nezávislých kandidátů je minimální procentní počet stanoven ve výši 7%. U samostatně kandidujících nezávislých kandidátů je výše stanoveného procenta odvislá od velikostní kategorie obce. Minimální počet podpisů podporujících kandidaturu v závislosti na velikosti volebního obvodu udává tabulka 3.

Tabulka 3: Minimální nutná podpora nezávislých kandidátů pro možnou kandidaturu

Počet obyvatel volebního obvodu	Minimální nutná podpora nezávislého kandidáta pro možnou kandidaturu
Do 500	5%
Nad 500 do 3 000	4%, nejméně však 25 obyvatel
Nad 3 000 do 10 000	3%, nejméně však 120 obyvatel
Nad 10 000 do 50 000	2%, nejméně však 600 obyvatel
Nad 50 000 do 150 000	1%, nejméně však 1 000 obyvatel
Nad 150 000	0,5%, nejméně však 1 500 obyvatel

Zdroj: Outlý 2003: 24-25.

¹⁶ Tisíc podpisů nutných pro založení politické strany je často méně než 7% podpisů, jimiž musí být podložena kandidatura sdružení nezávislých.

vytvoření více volebních obvodů¹⁷. V praxi se tento jev ovšem často nevyskytuje. Vytvoření více volebních obvodů totiž prakticky nevede ke změně výsledků voleb. Možnost účelové manipulace s hranicemi volebních obvodů, tzn. využití tzv. metody gerrymanderingu¹⁸, nemá smysl. Tato metoda má uplatnění především v jednomandátových volebních obvodech¹⁹. Pro volby do obecních zastupitelstev platí, že počet rozdělovaných mandátů ve volebním obvodu musí být minimálně pět. V tomto případě se ovšem jedná o obce, které mají méně než 500 obyvatel. Zákona č. 492/2001 Sb., o volbách do zastupitelstev obcí stanovuje interval počtu mandátů rozdělovaných ve volebním obvodu vzhledem k velikosti obce stanovené počtem obyvatel. Možnost využití metody volební geometrie navíc již od roku 2001 znesnadňuje fakt, že o počtu volebních obvodů a jejich velikosti rozhoduje zastupitelstvo obce a nikoliv rada obce, jak tomu bylo v období předcházejícím (Čmejrek, Bubeníček, Luhanová 2006: 123n.).

Značný vliv na proporcionalitu volebního systému má velikost volebního obvodu. S klesající velikostí obce je zesilována pozice nejúspěšnějších politických subjektů a volební systém se stává tím více disproportionalní.

Systém voleb do obecních zastupitelstev využívá otevřené formy kandidátní listiny. Ta umožňuje voliči použít jednu ze tří technik hlasování. Jednou z nich je volba celé kandidátní listiny volební strany, kterou si kandidát vybere. Druhou možností je využití techniky tzv. panašování, která spočívá v preferenci jednotlivých kandidátů z různých kandidátních listin, maximálně ovšem do výše množství hlasů, kterými volič disponuje²⁰. Třetí alternativou je preference několika kandidátů z různých kandidátních listin a volba některé z kandidátních listin zbytkem nerozdělených hlasů.

Podle zákona o volbách do zastupitelstev obcí se k přepočtu hlasů získaných politickými subjekty na mandáty používá metoda d'Hondtova dělitele – tedy metoda méně proporční oproti metodě dělitele Saint-Laguë, která byla naposledy použita v komunálních volbách v roce 1998. Do komunálního volebního systému byla zavedena (obdobně jako v systému voleb do Poslanecké sněmovny) volební klauzule ve výši 5%. Kvórum je ovšem stanoveno v relativní výši. Díky tomu je zohledněn počet kandidátů

¹⁷ V každém nově vytvořeném volebním obvodu musí být rozdělováno minimálně pět mandátů.

¹⁸ Praktické uplatnění metod gerrymanderingu má politický charakter. Volební obvody jsou vymezovány ve prospěch konkrétní kandidátní listiny. Samozřejmým předpokladem je znalost geografické distribuce volební podpory jednotlivých stran (Bubeníček, 2005 : 96).

¹⁹ Efekt metody gerrymanderingu je ve vícemandátových obvodech značně omezen velikostí daného volebního obvodu. Platí, že čím méně proporcionální je poměrný volební systém, tím snadněji lze ovlivnit výsledky voleb pomocí volební geometrie (Bubeníček, 2005 : 96).

²⁰ Počet hlasů je roven počtu mandátů rozdělovaných v daném volebním obvodu.

volební strany. Politický subjekt musí získat minimálně 5% z celkového počtu platných hlasů v obci, vyděleného počtem členů voleného zastupitelstva a vynásobeného počtem kandidátů kandidátní listiny. V rámci preferenční volby je mandát přednostně přikázán kandidátovi, jehož volební zisk nejméně o 10% převyšuje průměrný zisk hlasů všech kandidujících na listině. Ostatní mandáty náležející politickému subjektu jsou přiděleny kandidátům podle pořadí na kandidátní listině (Outlý 2004: 15n.).

Volby do krajských zastupitelstev upravuje Zákon č. 130/2000 Sb. První volby do zastupitelstev krajů se uskutečnily v roce 2000. Krajský volební systém je konstruován podobně jako systém používaný ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Ve volbách do krajských zastupitelstev mohou kandidovat politické strany, politická hnutí a jejich koalice. Volebním obvodem je v krajském volebním systému území kraje, v jehož rámci dále nedochází k dalšímu dělení. To předurčuje volební systém k malé míře disproporcionality, které nahrává i fakt velkého počtu rozdělovaných mandátů. Ve volbách do krajského zastupitelstva platí, že v krajích s počtem obyvatel nižším než 600 tisíc obyvatel je rozdělováno 45 mandátů, v krajích s počtem obyvatel 600 až 900 tisíc 55 mandátů a v krajích nad 900 tisíc je rozdělováno 65 mandátů. Vzhledem k vícemandátovému volebnímu obvodu je využíván systém vázané kandidátní listiny. Voliči tak hlasují pro konkrétní volební stranu. Nízká míra personalizace, která je dána podobou volebního systému, je alespoň částečně redukována možností preferenčního hlasování. Volič disponuje čtyřmi preferenčními hlasy, které může odevzdat kandidátům volené strany. Mandát je přednostně přiřazen kandidátovi, jehož volební zisk nejméně o 10% převyšuje průměrný zisk hlasů všech kandidátů na listině. Uzavírací volební klauzule je stanovena ve výši 5%. Ta platí také pro volební koalice kandidujících politických subjektů. K přepočtu hlasů na mandáty se u volebních stran, které vstoupí do skrutinia, používá metoda upraveného d'Hondtova dělitele (Čmejrek, Bubeníček, Luhanová 2005: 128n.).

2.4 Politické subjekty komunální politiky

Teorie demokracie nabízí několik modelů reprezentace zájmů (individuálních i skupinových). V zastupitelské formě demokracie, která prošla hlubokými strukturálními proměnami (především v průběhu 19. století), se rozhodujícím aktérem zprostředkování zájmů staly politické strany. Ještě na počátku 20. století se o tuto roli ucházely další subjekty, především pak odborové svazy.

V standardně fungujících západních společnostech vycházejících z principů zastupitelství je těžištěm demokracie nejen interakce politických stran, ale kromě nich také občanské společnosti. Podle Lubomíra Brokla se ovšem soudobá česká demokracie této formě vzdaluje. Považuje ji spíše za fungující konstrukt, než opravdový stav společnosti a to především z důvodu absence právě občanské společnosti. Nedostatky demokracie pramení z její nedostatečné institucionalizace a malé míry strukturovanosti společnosti. Společnost není členěna na jasně profilované segmenty, které dokážou zřetelně artikulovat své zájmy. Z tohoto důvodu je pozice politických stran dominantní (Brokl 1997: 90n.).

Existence politických stran je jedním z elementárních předpokladů pro fungování zastupitelské demokracie. Politické strany patří ke klíčovým reprezentantům politických zájmů.

Politické strany působící na subnacionální úrovni politického rozhodování lze rozdělit do dvou základních typů. Jsou to jednak místní nebo regionální sdružení stran víceúrovňového charakteru (*bifurcated parties*)²¹ a jednak strany regionální, které mají charakter jednoúrovňový (*integrated parties*)²². Na základě výsledků voleb do obecních zastupitelstev po roce 1990 se ukazuje, že největší počet hlasů získávají strany víceúrovňové a to především ty, které mají zastoupení v parlamentu. Z hlediska velikosti obcí a distribuce hlasů mezi volební strany mají víceúrovňové strany větší voličskou podporu ve větších městech (Outlý 2004: 48). Způsobeno je to tím, že v malých obcích parlamentní strany často nekandidují. Členství ve straně, popř. kandidatura na kandidátce parlamentní strany může uchazeči o zastupitelský mandát v malých obcích dokonce uškodit. Ve velikostně větších obcích jsou politické strany přirozenější součástí místního politického života a také jejich úloha se oproti malým obcím značně liší.

²¹ Víceúrovňové strany jsou takové, které se účastní politické soutěže jak na celostátní, tak regionální úrovni.

²² Jednoúrovňové strany se účastní politického života pouze na jedné úrovni.

Silnější postavení mají v malých obcích strany, které existovaly před rokem 1989. Daleko častěji sestavují v tomto typu obcí kandidátní listiny a na základě hlasů voličů získávají častěji zastupitelské mandáty. Mezi nejvýznamnější strany komunálního prostoru české politiky patří z hlediska množství obdržených mandátů KDU-ČSL. Počtem hlasů pro volební strany v komunálních volbách ovšem platí, že KDU-ČSL dostává od voličů méně hlasů než občanští demokraté, komunisté nebo sociální demokraté. Z toho vyplývá, že KDU-ČSL je stranou, která se dokázala nejlépe etablovat v politických systémech malých obcí, ve kterých z podstaty volebního systému stačí menší množství hlasů pro získání mandátu. Kromě toho má relativně stabilní bázi pozitivně se identifikujících voličů, kteří své volební chování příliš nemění. Největší zastoupení má v některých částech Moravy.

KSČM nemá tak silné postavení v malých obcích jako KDU-ČSL, přesto je v politickém prostoru venkovských obcí druhou nejvýznamnější stranou. Oblastmi volební podpory této strany jsou západní, popř. severozápadní Čechy a severní Morava.

Největší množství hlasů získávají v komunálních volbách ODS a ČSSD. Jejich oblastmi volební podpory jsou převážně velké obce a města. Tabulka 3 ukazuje počet hlasů a mandátů politicky nejvýznamnějších českých stran v komunálních volbách v letech 1994 až 2006.

Tabulka 3 Hlasy a mandáty pro parlamentní strany v komunálních volbách

Strana	1994		1998		2002		2006	
	% hlasů	počet mandátů	% hlasů	počet mandátů	% hlasů	počet mandátů	% hlasů	počet mandátů
ODS	29,56	7289	24,16	5697	25,23	5729	36,20	7033
ČSSD	8,54	1628	17,43	4259	15,58	4666	16,63	7033
KSČM	13,59	5837	13,64	5750	14,49	5702	10,79	4268
KDU-ČSL	7,23	7816	10,7	7121	9,58	6013	5,76	5049

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.czso.cz.

Specifikem stranických systémů obcí ČR jsou neparlamentní víceúrovňové strany. V celkovém hodnocení z hlediska hlasů a mandátů nejsou významné, v některých obcích mají ovšem rozhodující politický vliv. Mezi ně patří např. US-DEU, Strana pro otevřenou společnost, Volba pro město nebo Unie pro sport a zdraví.

Jednoúrovňové regionální politické strany (druhý typ politických stran) lze jen obtížně analyzovat. Tyto strany jsou přirozenou součástí politického života některých obcí. Jejich budoucnost je většinou závislá na volebním úspěchu. V případě volebního neúspěchu nerealizují žádné politické aktivity a zanikají. Úspěšné politické strany se naopak většinou pevně usadí ve spektru místních politických subjektů a stávají se významnou politickou silou (Kopřiva 2005: 545).

Z výše uvedeného vyplývá, že velikost obce podmiňuje nejen úspěšnost stran v komunálních volbách, ale také povahu místního stranického systému. Čmejrek uvádí, že ve větších městech působí kromě lokálních politických subjektů také všechny nebo takřka všechny parlamentní politické strany. V malých obcích se strany vyskytují méně a mimo to navrhuji na kandidátní listiny zpravidla kandidáty bez politické příslušnosti. Také to je hlavním důvodem častých zvrátů ve volebních výsledcích (Čmejrek 2008: 62). Velikost obce vedle toho ovlivňuje samotné fungování komunálních politických stran. Politické strany v nejmenších obcích mají jen malý počet členů, kteří se aktivizují pouze v případě místních voleb. S rostoucí velikostí obce vzrůstá množství členských aktivit (Jüptner 2003: 185).

Velikost obce působí také na podobu místních stranických systémů a formy koalic. Jüptner v této souvislosti člení obce ČR do tří kategorií. Nejmenší obce s horní hranicí počtu obyvatel kolem 1 000 – 2 000 jsou charakteristické kandidaturou nezávislých kandidátů a omezeným množstvím politických stran. Strany mají v těchto obcích malý počet členů a kandidatura na kandidátních listinách politických stran bývá mnohdy chápána jako nutné zlo. Samosprávám těchto obcí tedy vládou především nezávislí kandidáti. Obce střední velikosti s počtem obyvatel mezi 2 000 a 40 000, jako druhá kategorie obcí, se vyznačují existencí politických stran (většinou dvě až deset stran podle velikosti obce), které doplňují nezávislí kandidáti. V obcích na horní hranici stanoveného intervalu počtu obyvatel se samostatně kandidující nezávislí kandidáti již takřka nevyskytují a také sdružení nezávislých kandidátů nemá v místním politickém systému významné místo. V obcích této velikosti mnohdy vznikají koalice v podobě „velké rodiny“ či tzv. „superkoalice“, založené na zájmech a osobních vztazích představitelů územní samosprávy. Třetím typem jsou obce s počtem obyvatel vyšším než 40 000. Politický proces zde je charakteristický obdobnými atributy jako politický proces na národní úrovni. Jedná se o zcela soutěživé systémy. I v těchto typech obcí ovšem není rozhodujícím faktorem formujícím místní koalici světonázorový postoj představitelů politických stran. *„Ideologie politiků největších obcí zůstává kdesi na půl*

cesty mezi nepolitickým myšlením „klasických“ komunálních politiků a ideologií některých politiků parlamentních.“ (Jüptner 2001: 148n.). Jiné schéma koaliční spolupráce v obcích inspirované dílem G. Sartoriho nabízí na příkladu okresů Jeseník a Šumperk Stanislav Balík (Balík 2008: 108n.).

Vedle politických stran, působících zpravidla celostátně, prosazují zájmy členů také zájmové skupiny a spolky. Mezi ně lze zahrnout také odborové svazy. Jedná se o organizace, které se uplatňují v dílčích společenských sférách. Dalším neméně významným prvkem reprezentace zájmů jsou hnutí. Ta se od zájmových spolků liší konkretizací zájmů, které se snaží prosadit ve prospěch svých stoupenců. Hnutí se vymezují proti „něčemu“ (Rucht 1991: 15). V okamžiku, kdy dojde k naplnění společného zájmu členů, se hnutí rozpadá. K jeho zachování může dojít pouze tehdy, pokud získá monopolní postavení jako v případě fašistického hnutí v Itálii (Brokl 1997: 33).

Ačkoliv výše popsané schéma reprezentance zájmů akcentuje význam politických stran, v komunálním politickém životě to nemusí zcela platit. Nezastupitelné místo v politickém rozhodování mají nezávislí kandidáti. Čmejrek dává jejich účast v politice do souvislosti s velikostí obce. V nejmenších obcích politické strany často vůbec nekandidují, pouze nezávislí kandidáti. I v případě kandidatury politické strany je kandidátní listina zpravidla tvořena nestraníky. Lokální politika je v těchto případech v první řadě věcí osobních vztahů. Naproti tomu s růstem velikosti obce roste význam politických stran (Čmejrek 2007: 708).

Kandidatura nezávislých má zpravidla jednu ze tří podob. V nejmenších obcích je častým případem, že se každý z kandidátů uchází o zastupitelský mandát na samostatné kandidátní listině. Většinou se to týká obcí, kde je zájemců o mandát jen o několik více, než je stanovený počet zastupitelů. Druhým a daleko častějším případem je kandidatura v podobě sdružení nezávislých kandidátů. S kandidátními listinami nezávislých kandidátů je možné se setkat v podstatě ve všech velikostních kategoriích obcí. Třetí formou kandidatury nezávislých je účast na kandidátní listině politických stran. V případě malých obcí kandidáti bez politické příslušnosti na kandidátních listinách politických stran převládají.

2.5 Volební chování

2.5.1 Teorie a výzkum volebního chování

Studium postojů a hodnot utvářejících politické a volební chování patří ve světě k častým námětům a taktéž dobře probádaným oblastem výzkumu politiky. S přístupy, které kladou důraz na člověka a jeho roli v politice abstrahující od studia politiky jako institucionální struktury, je možné se setkat od druhé poloviny 20. století. Za teorii určující směr výzkumu lze v této oblasti považovat behaviorismus. Z jeho pohledu je politické chování převážně považováno za důsledek socializace, politické kultury (norem jednání, významu tradice), ale taktéž vztahu mezi různými typy sociálních kategorií (vzdělání, věk, pohlaví, příjem, národní či etnická příslušnost, apod.) a jejich politických dopadů (Říchová 2000: 29n.). Vnímání volebního chování je v tomto případě analogické. Mezi první studie volebního chování patří práce H. Tingstena pod názvem *Political Behavior: Studies in Election Statistics* (Tingsten 1937). Hledání vztahu mezi povahou sociální struktury a volebním chováním (tzv. sociologický nebo taktéž strukturální model) se stalo obligátním přístupem (kupř. Berelson, Lazarsfeld, McPhee 1954, Katz, Lazarsfeld 1955 nebo Campbell, Konverse, Miller, Stokes 1964).

V druhé polovině padesátých let byl koncept behaviorismu rozšířen o rozměr historické determinace studia sociálních jevů. Sociologické analýzy se nově nezaměřovaly pouze na studium projevů chování a jeho změn v rámci krátkého časového úseku (např. předvolební kampaně), ale pokoušely se zároveň o zachycení dynamiky změn, k nimž v postojích voličů, ale také kandidátů, popř. politických stran docházelo.

S odlišným přístupem je možné se setkat v souvislosti s teorií veřejné volby. Politické jednání je důsledkem racionality a snahy politických aktérů maximalizovat osobní zisk. Volební chování je tudíž motivováno osobními zájmy. Za průkopníky tohoto tzv. modelu racionálního výběru bývají považováni např. J. Buchanan a G. Tullock (1965) nebo M. Friedman (1994).

Nezastupitelné postavení má ve výzkumu volebního chování model sociálně-psychologický, někdy též nazývaný jako model stranické identifikace. Ten potvrzuje dlouhodobý vztah mezi voličem a politickou stranou. Zpravidla mu bývá připisována schopnost zajistit stabilitu volebního chování.

Problematické volebního chování je věnována pozornost také v české literatuře (např. Matějů, Vlachová 2000, Večerník 1998). Takto orientované výzkumy si kladou zpravidla za cíl prokázat oprávněnost výše zmíněných konceptů v podmínkách

transformujícího se systému České republiky. Zájmem výzkumníků je především volební chování ve volbách do národních zastupitelských sborů. Studium politického a volebního chování v podmínkách lokální a regionální politiky je méně časté. Při studiu politických postojů a hodnot této úrovně politického rozhodování má smysl sledovat převážně faktory vycházející z kontextu místního politického systému (méně už sociální struktury elektorátu).

Na základě výsledků doposud provedených výzkumů je oprávněné se domnívat, že profilace politických stran je do značné míry konsekvencí volebního chování (kupř. Tuček 1998). Predikce tohoto vztahu je ovšem na místní politické úrovni obtížná a neexistuje pro ni dostatečné množství argumentů podložených výzkumem.

Problematika volebního chování je rozpracována do řady teoretických konceptů (Řeháková, Matějů 2000). Většina z nich je postavena na kompozičním nebo kontextuálním přístupu. Kompoziční přístup vychází z poznatku, že pro vysvětlení volebního chování je nutné znát strukturální charakter sledovaného jevu. Při studiu individuální úrovně politické orientace, kdy je objektem výzkumu jedinec, je kladena otázka na jeho pozici ve společenské struktuře nebo příslušnost k politicky specifické skupině. Pokud se objektem výzkumu stává populace daného území, je zásadní informací její sociální struktura. Tento přístup zjednodušeně řečeno předpokládá korelaci politických orientací a strukturálního složení společnosti.

Jedním z respektovaných teoretických konceptů vysvětlujících volební chování, který je charakteristický právě kompozičním přístupem, je sociologický model. Ten je postaven na vztahu mezi členstvím v sociální skupině a politickou volbou. Zaměřuje se na volební chování objektivně vymezených sociálních skupin (sociálních tříd, národnostních a náboženských skupin, věkových skupin, pohlaví atd.). Politická orientace jednotlivce je v tomto případě ovlivněna jeho pozicí ve společenské struktuře a disproporce mezi regiony odráží prostorové rozdíly ve složení populace. Výzkum se proto orientuje na analýzu sociálních struktur až už na individuální nebo agregátní úrovni. Mezi sociální charakteristiky (strukturální faktory) patří např. příslušnost k sociální třídě, status, příjem nebo sociální identifikace. Model měl své pevné místo především v období do 70. až 80. let. Situace se změnila s nárůstem regionálních rozdílů ve volebním chování (Kostecký 1994).

Problematika volebního chování a jeho odlišné povahy v případě různých sociálních tříd není teoreticky zcela saturevanou oblastí. Důvodů je hned několik. Nejvhodnějším nástrojem výzkumu volebního chování je dotazníkové šetření. Jeho

vysokou validitu zabezpečí sběr dat formou exit-pollového výzkumu. To s sebou ovšem nese řadu obtíží. Největším problémem je nákladnost výzkumu, která vyplývá z potřeby zabezpečit velké množství odborně způsobilých tazatelů. Jejich uplatnění je poté velmi krátkodobé²³. Vedle toho musí být zabezpečen rozsáhlý soubor respondentů.

Jiným limitujícím faktorem rozvoje této teoretické oblasti je omezená dostupnost vhodných dat. Čeští badatelé využívají pro potřeby analýzy voleb zpravidla data Českého statistického úřadu. Ta jsou získána ze sčítání volebních hlasů pro volební strany. Výsledky hlasování ovšem neumožňují důslednější kategorizaci voličů. Práce zaměřené na volby se proto omezují převážně na analýzu vztahu mezi geografickým prostorem a volbou. Takto dostupná data jiné analytické uplatnění nenabízejí.

V zemích západní Evropy a severní Ameriky dochází v současnosti k poklesu vlivu příslušnosti k sociální třídě a politické strany se vymezují především vůči zřetelně definovaným problémům. To pochopitelně omezuje možnosti využití sociologického modelu volebního chování. V České republice ovšem sociálně-třídní volba svoje místo má (Matějů, Řeháková 2000: 301n.). Pro českou společnost je příznačná klasická teze politické sociologie. Podle ní volí levicové strany především příslušníci nižších společenských vrstev, které se vyznačují mimo jiné nižší mírou ekonomického zabezpečení a vyšší závislostí na redistribuční politice směřující k větší ekonomické rovnosti. Pravicové strany pak volí příslušníci středních a vyšších vrstev s lepším ekonomickým zabezpečením a mnohem nižší závislostí na veřejných politikách státu.

Ke konkrétnímu výsledku voleb ovšem nepřispívá pouze souhrn strukturálních faktorů. V pozadí volební mapy stojí nejen rozdíly ve struktuře obyvatelstva, ale i obtížně popsateľný kontext daného území. Mezi tzv. kontextuální faktory patří např. tzv. efekt kampaně nebo tzv. hlasování o sporném bodu (angl. „issue voting“), značný význam má také tzv. sousedský efekt, který odchyluje volební chování od předpokládaného vzhledem k členství voliče (voličů) v příslušné sociální vrstvě (Daněk 2001: 31). Ukazuje se, že v případě voleb do zastupitelských sborů na lokální popř. regionální úrovni ovlivňují tyto faktory povahu volebního chování závažněji než podoba sociální struktury. Místní podmínky jsou považovány za nejdůležitější faktor formující politickou orientaci voličů. Především proto se výzkum politických preferencí v této souvislosti soustředí na místně specifické kulturní podmínky, voliče a jeho úlohu ve společnosti, vztahy mezi různými skupinami voličů, atd.

²³ Sběr dat musí proběhnout ve dvou dnech, kdy se volby konají.

Mezi komplexem činitelů podmiňujících volební chování má své nezastupitelné postavení také stranická identifikace. Pojmem „stranická identifikace“ je v politické vědě míněn dlouhodobý vztah jedince (voliče) k politické straně. Stranickou identifikaci lze v tomto kontextu vnímat jako pevně utvořenou osobní emocionální vazbu. Pokud dochází u jedince ke změně stranické identifikace, jedná se zpravidla o důsledek změn osobního rázu podmíněného změnou k sociální skupině, geografickou či sociální mobilitou.

Z modelů stranické identifikace předpokládá hluboce usazenou vazbu mezi voličem a politickou stranou tzv. Michiganský model. Ztotožnění se s politickou stranou je v jedinci utvářeno od útlého věku v procesu jeho socializace a v průběhu života se neustále upevňuje. Ačkoliv model vznikl ve Spojených státech v průběhu padesátých let, je aplikovatelný také v evropském prostředí. Jediná část této teorie, která se v kontinentálních podmínkách neuplatnila, byl element rodinného přenosu stranické identifikace (Vlachová 2003: 488).

Michiganský model navazuje na Duvergerovy volební zákony (Duverger 1965). Stranická identifikace je do určité míry produktem volebního a stranického systému. Rozhodující vliv na volební chování má existence ideologicky marginálního politického subjektu, který jako hrozba nebezpečí upevňuje vztah voliče k politickým stranám, které jsou vůči ní v opozici. Významnou roli sehrává rovněž ideologická vzdálenost mezi politickou stranou, s níž se volič identifikuje a extrémistickou stranou. Volební loajalita je tím silnější, čím je tato vzdálenost větší.

Michiganský model předpokládá dlouhodobou vazbu mezi voličem a stranou. Slabá akceptace posunu k jiným společenským hodnotám politickými stranami může vést k oslabení stranické identifikace, což může vést k restrukturalizaci stranického systému.

Především díky těmto poznatkům přestala být stranická identifikace chápána pouze jako emocionální vztah a začaly být brány v úvahu také jiné hodnoty. Vedle loajality k favorizované straně jsou brány v úvahu negativní afektivní vazby k nefavorizovaným stranám, které mohou mít podobu pocitu nesympatie a největšího zla, popř. neloajality. Nezanedbatelná je úloha hodnotících představ favorizujících podporovanou stranu a nefavorizující ostatní nepodporované strany. Zmínit lze taktéž politické hodnoty a postoje, které jsou spojovány s preferovanou politickou stranou, jako např. sociálně-ekonomické hodnoty (pravice - levice), hodnoty týkající se

politických procedur (liberalismus – autoritářství), anomie, důvěra v politiku, apod. (Vlachová 2003: 489).

V systémech, které v minulosti nebyly zatíženy totalitními režimy, je stranická identifikace zcela přirozená. Politické strany prošly kontinuálním vývojem, který reflektoval změny ve volebních postojích. V demokraciích, které vzešly z postkomunistických společností, ovšem dlouhodobá stranická identifikace není možná. Jedinou politickou stranou, s kterou se mohou voliči dlouhodobě identifikovat v ČR, je komunistická strana. Identifikace ovšem nemá pouze pozitivní charakter. Komunistická strana v období totalitního režimu penetrovala do celospolečensky významných institucionálních struktur, čímž zdiskreditovala nejen sebe, ale také samotné instituce (Vlachová 2003: 490).

Zvětšováním regionálních rozdílů ve volebních výsledcích ovšem začalo objasňování volebního chování rozdíly ve společenské struktuře ztrácet svůj význam. Mnohem více se začala uplatňovat teorie nerovnoměrného ekonomického vývoje. Podle ní se ekonomický vývoj, který je čím dál tím více nerovnoměrný, musí odrazit v územně rozdílných volebních postojích.

Své místo má mezi faktory podmiňujícími volební chování na lokální politické úrovni také tzv. „politické klima“. K proměnám volebního chování voličů nedochází v některých lokalitách ani se změnami sociální struktury. To je ovšem typické především pro systémy s dlouhou demokratickou tradicí (blíže např. Daněk 2001: 31).

Volební chování se v moderních demokraciích formovalo pod vlivem několika vln dlouhodobých vlivů. První vlna formovala volební chování během národní revoluce (centrum x periferie, národnostní a jazykové rozdíly, náboženství), druhá během industriální revoluce (sociální třída, odborová organizovanost, sociální mobilita), třetí vlna v éře rostoucí role státu (soukromý x veřejný sektor, uživatelé veřejných služeb x ti, co je nevyužívají) a v poslední éře post-industriálních vlivů (vzdělání, bohatství, materialismus x postmaterialismus) a jiných vlivů (věk/generace, bohatství, sociální prostředí). Kromě těchto dlouhodobých vlivů se uplatňují i faktory krátkodobé (vývoj ekonomiky, chování médií, kampaně, působení politiků, výzkumy veřejného mínění) (Vlachová 2001: 479n.).

Co se týká výzkumu volebního chování, Kubát jej navrhuje zkoumat ve dvou rovinách, v rovině individuální a rovině agregované. V individuální rovině je zjišťována motivace konkrétních voličů a způsobu jejich hlasování. V agregované rovině se pak zkoumají sociální vazby vznikající v souvislosti s volebním procesem.

Individuální volební chování může mít následující podoby:

1. Volební hlas formovaný individuálním názorem voliče. Ten je zpravidla výsledkem analýzy politických programů a praktických politik. Klíčovou úlohu sehrávají sdělovací prostředky a růst úrovně vzdělání. Sdělovací prostředky plní funkci distributora informací a vzrůstající úroveň vzdělání zabezpečuje schopnost přijímat a pracovat s relevantními informacemi.
2. Hlas sounáležitosti vycházející ze sociopolitického rozdělení společnosti. Voliči hlasují v souladu s příslušností k sociální skupině.
3. Hlas výměny, který je většinou důsledkem silného osobního pouta voliče s kandidátem. Ve vztahu mezi kandidátem a voličem se očekává, že kandidát poskytne voliči za volební preferenci konkrétní výhody (Kubát 2002: 302n.).

Agregované volební chování může nabídnout podobu stabilní stranické loajality, přesunu volební podpory a zánik stranické loajality. Typ stabilní stranické loajality je charakteristický neměnností volby. Konstantnost volby se vysvětluje stranickou identifikací, danou stranickou loajalitou a sociálně-strukturální identifikací. Jedná se o dlouhodobý vztah k politické straně. Stranickou identifikaci lze v tomto kontextu vnímat jako pevně utvořenou emocionální vazbu. Pokud dochází ke změně stranické identifikace, jedná se zpravidla o důsledek změn osobního rázu podmíněný změnou vztahu příslušnosti k sociální skupině, geografickou či sociální mobilitou. Hlavní motivací k volbě je příslušnost k určité společenské skupině. Typ přesunu volební podpory spočívá v tom, že voliči se odklánějí od politické strany, kterou po delší období tradičně volili a svoji volbu přenášejí na jiný politický subjekt. Ke změně stranické loajality dochází v důsledku proměny struktury sociální základny. Zánik stranické identifikace je typem agregovaného volebního chování, které se vyznačuje odvracením se voličů od politických stran, které dostatečně nevytváří vazby mezi občany a státní mocí.

2.5.2 Sociální determinanty volebního chování

Společnost je charakteristická strukturovanou nerovností mezi jejími dílčími částmi – tzv. společenskými (sociálními) vrstvami. S určitými obměnami se lze s přítomností sociální nerovnosti setkat v každém typu společnosti. Pojem společenská vrstva bývá obvykle chápán jako relativně homogenní skupina se shodnými společensky významnými atributy, které ji odlišují od ostatních společenských vrstev.

Zároveň se jedná o soubor osob propojený pocitem sounáležitosti, který utváří silnou vnitřní vazbu mezi jednotlivými členy.

Jak bylo výše popsáno, sociologický model volebního chování a částečně také model stranické identifikace vychází buď zcela, nebo alespoň částečně ze vztahu závislosti mezi sociální strukturou a podobou volebního chování. V kontextu volebního chování má smysl zabývat se sociální strukturou taktéž z hlediska dimenze pravice-levice, z níž odlišný vztah k třídnímu rozdělení společnosti taktéž vyplývá.

Liberální směr chápe sociální rozvrstvení společnosti jako nezbytný důsledek přirozeného řádu, který je založen na individuální svobodě. Aktéři sociálních interakcí se mezi sebou liší z hlediska ekonomické výkonnosti, což vede k vzniku sociální nerovnosti. Vedle rozdílů ve schopnostech, z nichž pramení zásluhová stratifikace, existují ve společnosti také vžitě stratifikace třídní, vyplývající z dispozice vlastnictví, moci, přístupu k informacím, apod. Třídní stratifikace je navíc charakteristická značnou mírou mezigenerační mobility (Keller 2002). Právě v tom spatřuje levice zásadní problém a důvod k společenské regulaci sociálních nerovností. Levice, která má původ v Marxově myšlení (ovšem interpretovaného v mnoha různých podobách), považuje vznik tříd a třídního rozdělení společnosti za přirozený důsledek historického vývoje. Různé levicové přístupy se ovšem odlišují v interpretaci postupného vývoje společnosti do stádia sociální rovnosti. Původní Marxova přesvědčení o historické zákonitosti překonání třídního rozvrstvení společnosti cestou třídního boje, revolucí a diktaturou proletariátu se z hlediska přístupu k třídní nerovnosti stávají okrajovými.

Společenské vědy charakterizují povahu sociální struktury společnosti na základě odlišných kritérií. Nejčastějšími jsou podíl na spotřebě statků, které jsou ve společnosti vzácné (např. profese, majetek), podíl na moci nebo podoba životního stylu. Teorie reflektuje na prakticky známé typy sociálních struktur od podoby extrémní nerovnosti, jako např. otroctví²⁴, přes kastovní systém²⁵, stavovský systém²⁶ až po třídní společnost²⁷ (Sekot 2002: 64).

²⁴ Otroctví bylo rozšířeno především v 16. – 19. Jedná se o extrémní formu nerovnosti. Část společnosti je bezprávná a majetkem jiných.

²⁵ Kastovní systémy se různí s ohledem na období a místo jejich uplatnění. Jednotlivé kasty jsou zpravidla vymezené společenskou prestiží, kterou ve společnosti mají.

²⁶ Je charakteristický především pro tradiční společnosti. Podoba společenského systému vychází převážně z vlastnictví půdy. Pozice člověka v sociální hierarchii je odvozena taktéž z rodové příslušnosti. Stavovský systém ovšem umožňuje (na rozdíl od kastovního) posun (pokles) na společenském žebříčku.

²⁷ Společenské třídy jsou vymezeny na základě vlastnictví hmotných prostředků a schopností jimi disponovat (Giddens 1999: 257). Třídní společnost umožňuje sociální mobilitu.

Největší přínos k rozvoji teorie sociální stratifikace nelze upřít Karlu Marxovi a Maxu Weberovi. Premisou třídního pojetí společnosti (dle Marxe) je její rozdělení dvou antagonních tříd - buržoazie a proletariátu. Rozhodujícím kritériem je vztah k výrobním prostředkům. Buržoazie výrobními prostředky volně disponuje, zatímco proletariát prodává vlastní pracovní sílu. Nadhodnota odpracovaná dělníky navyšuje zisk kapitalistů, což Marx považuje za vykořisťování.

Max Weber myšlenku příslušnosti k společenské třídě nezamítá a souhlasí, že členství v společenské třídě pramení z ekonomických podmínek. Marxe doplňuje o důležité faktory neekonomického charakteru, jako jsou např. kvalifikace, znalosti, dovednosti. Weber dále rozlišoval další dva typy sociální stratifikace – status a stranu. Status vyjadřuje rozdílné společenské uznání (prestiž) jednotlivých sociálních skupin. Je důsledkem subjektivního hodnocení sociálních rozdílů. Status může být pozitivní a negativní. Společenské uznání nemá souvislost s třídní příslušností. Strany pak Weber popisuje jako uskupení, které překračují hranice tříd. Společenské strany mají zpravidla nacionální nebo náboženský fundament (např. katolíci a protestanti v Severním Irsku). Ekonomické postavení jedince v tomto případě taktéž nemá zásadní charakter. Giddens doplňuje, že status a strana mohou být odvozeny z třídní příslušnosti, ovšem možné je to také opačně. Stranická a statusová příslušnost může změnit ekonomické postavení jedince ve společnosti (Giddens 1999: 261).

Giddens rozděluje (na příkladu západní společnosti) společnost do tří základních společenských tříd. Nejméně početnou je vyšší třída. Jedná se o skupinu lidí, kteří vlastní nebo ovládají výrobní prostředky. Do střední třídy je možné zařadit úředníky a odborníky. Třetí skupinu tvoří dělnická třída a společenská třída zemědělců.

Specifický přístup má k dané problematice Jan Keller. V rámci teorie sociální struktury dle protekcí vymezuje základní sociální třídy. Celebrity jsou vyšší horní vrstvou společnosti. Skupina není příliš početná a její jednotliví členové se zpravidla znají. Další skupinou jsou špičkové známosti. Jedná se o nižší horní vrstvu. Postavení jedince patřící k dané společenské vrstvě pramení z pozice v sociální síti, jíž je členem. Střední vrstva má možnost využívat výhod protekce za drobnou protislužbu. Nižší dolní vrstva protekce využívat nemůže, protože se jí taková možnost nenabízí (Keller 1997).

S tématem sociální stratifikace úzce souvisí problematika sociální mobility. Sociální mobilitou bývá označován pohyb jedinců v sociálním prostoru tvořeném soustavou sociálních pozic (Sorokin 1936: 610). Uvažována ovšem bývá pouze ve společnostech, které posun jednotlivce umožňují (pouze v případě otevřených

společností) (Sekot 2002: 70). Stejně tak je možné sociální mobilitou charakterizovat změnu socioekonomického postavení jedince. V tomto případě se jedná o vertikální sociální mobilitu. Sociální mobilita probíhá v rámci existující společenské struktury, aniž by docházelo k její změně. Mobilita má pro společnost zpevňující charakter, protože je pro jedince motivující. Sociální mobilita zároveň přispívá k vývoji (dynamice) společnosti, při které dochází k jejím kvalitativním proměnám. Důsledkem je změna funkcí a struktury (podle strukturálního funkcionalismu).

Pochopení a vnímání společenské mobility závisí na znalosti sociálního odstupu (distance). Sociální distance má subjektivní charakter. Jedná se o pocit vnitřní vzdálenosti od příslušné sociální pozice a lidí, kteří tyto pozice ve společnosti zaujímají. Sociální distance umožňuje měření otevřenosti společnosti (z hlediska sociální mobility). Společnost je tím více otevřená, čím větší je překonatelná vzdálenost sociální distance.

Sociální mobilitu je také možné členit na inter- a intragenerační. Intergenerační mobilita je změnou pozice dětí proti pozici rodičů. Znalost o intergenerační mobilitě společnosti lze využít jako indikátor míry otevřenosti společnosti (Popper 1981). Mobilita intragenerační je změnou pozic uvnitř generací. Sociologie ji využívá především pro měření příležitostí. Čím vyšší je vzestupná mobilita, tím lepší příležitosti společnost nabízí.

Problematika sociální mobility je ve světě poměrně častým objektem zájmů sociologů. Lipset společně s Bendixem popisují mobilitní vzorce, které jsou základem proměny společnosti. Nejvýznamnější společenskou proměnou vyspělých průmyslových zemí je přesun od manuální práce k práci nemanuální (Lipset, Bendix 1959). Pro země Evropy a USA, které vykazují velmi podobné hodnoty sociální mobility, je v druhé polovině 20. století typická značná vertikální mobilita, ale pouze u blízkých kategorií (např. Blau, Duncan 1967). Na konci 20. století tendence zvyšování míry vertikální mobility v čase v Evropě a USA zjištěny nebyly (např. Erikson, Goldthorpe 1993).

V socialistickém Československu měl výzkum sociální stratifikace a mobility spíše okrajový charakter (např. Machonin 1967 nebo Linhart 1984). V porevolučním období byla sociální mobilita studována (především v rámci výzkumných prací Sociologického ústavu) převážně v kontextu celkových proměn společnosti (např. Machonin 1996, Matějů, Řeháková 1993). K měření sociální mobility v ČR jsou používány statusové charakteristiky, jako např. vzdělání, náročnost práce, mocenské

postavení jedince, příjem, kulturní aktivity v mimopracovní době (Matějů, Řeháková 1993). Výsledky výzkumu ukazují statisticky významnou závislost mezi sociální mobilitou jedince a odborností. U střední a starší generace lidí koreluje členství v KSČ v předlistopadovém období s vysokou sociální mobilitou. Rozhodujícími faktory (v pořadí dle významu) ovlivňujícími sociální vzestup jsou sociální kapitál (známosti, kontakty), kulturní kapitál (především vzdělání), ale také ekonomický kapitál.

Pozice jedince v sociální struktuře souvisí s jeho sociálním statutem. Sociální status je možné vnímat jako soubor práv a povinností, které souvisí s rolí, jež hraje držitel statusu ve společnosti. V obecnějším pojetí je sociální status souhrnné vyjádření sociální pozice člověka ve společnosti, tedy „*pozice, kterou určitý člověk zaujímá vzhledem ke druhým lidem v rámci daného sociálního systému*“ (Linton 1971: 259).

Entitami, které mají vliv na přiřazení jedince k určitému statusu, jsou statusové symboly. Společnost nahlíží rozličně na zručnost, vědomost, mocenské postavení (podíl na moci), schopnost uplatnit se v tržním prostředí. V soudobé moderní společnosti má značný vliv příjem, držba majetku, vzdělání, konexe. Diferenciace symbolů determinuje (více či méně) styl života a hustotu sociální sítě v okolí jedince. Ty pak zpětně status posilují (nebo naopak).

L. Warner uskutečnil ve 30. letech výzkum, jehož cílem bylo vymezení určujících statusových symbolů. Dospěl k poznatku, že rozhodujícími statusovými ukazateli jsou celkové bohatství, životní styl, profese a vzdělání. Jejich shrnutím vznikne tzv. syntetický status (Bauman 1965: 247).

Sociální status je častým námětem typologizace a členění. Nejčastější je dělení na sociální status připisovaný a dosažený. Připisovaný status je jedincům dán od narození, je nezávislý na vůli a jen velmi obtížně měnitelný. Sem patří např. mocenské postavení nebo majetek rodiny, ale také věk, národnost, pohlaví. Rozhodující socializační institucí k výkonu statusů vyplývajících z těchto činitelů je rodina. Linton k tomu dodává, že téměř každého jedince (bez větší potřeby vrozené inteligence a zvláštních schopností) je možné vychovat k výkonu takřka jakékoli role (Linton 1971: 261).

Dosažené statusy jsou zpravidla vázány na individualitu jedince. Její kvalita je posuzována např. dle dosaženého vzdělání, zaměstnání, apod.²⁸. Dle pravicového pojetí je dosažený status odrazem individuálních schopností jedince a sociální status

²⁸ Neplatí to ovšem pro všechny společnosti. V některých není např. zaměstnání předmětem neomezené volby.

zaslouženou odměnou. Tomu ovšem odporuje např. instituce dědictví nebo rozdílná kvalita socializace (Keller 1997: 173).

Soudobá sociologie inklinuje k vícerozměrnému přístupu ke statusu, tzv. dekompozici statusu. Předmětem zájmu je především konzistence a inkonsistence sociálního statusu. V případě, že jednotlivé části statusu vykazují úzkou vzájemnou souvislost, jedná se o tzv. konzistentní status. Člověk je členem více sociálních uskupení, v nichž má obdobný sociální status. Pokud je jeho pozice v různých sociálních uskupeních odlišná, můžeme hovořit o tzv. inkonzistentním statusu (Šanderová 2000: 75). V Českém prostředí se problematice statusové konzistence a inkonsistence věnují např. práce Matějů a Vlachové (2000), Machonina (1996) nebo Machonina a Tučka (1996).

2.5.3 Hodnotové postoje, dimenze levice-pravice

Obvyklým ukazatelem politické orientace voliče je jeho pozice na ose pravice – levice. Ta je odvozena z typologie relevantních stran působících ve stranickém systému a inklinace voliče k příslušné politické straně. Explicitní je v tomto případě znalost základních ideologických souvislostí voličem a samozřejmě zjevný vztah strany k příslušné politické ideologii. Ačkoliv je pravolevá dimenze často využívaným nástrojem charakteristiky politické orientace voličů, její význam klesá (např. Manza, Hout a Brooks 1995). Pokles významu je dáván do souvislosti s otupováním náklonnosti stran k politickým ideologiím, pragmatismem politických stran ve snaze uspět ve volbách, vzniku tzv. nové levice s volební podporou vymykající se tradičnímu sociologickému schématu, apod.

V politickém prostoru České republiky má ovšem jinak obvyklý přístup specifické postavení pramenící z historických souvislostí před rokem 1989, transformačních procesů a vývoje politického a především stranického systému od počátku devadesátých let až do současnosti. V teoretické rovině byla problematika platnosti pravolevého politického kontinua diskutována především v devadesátých letech (např. Brokl 1996, Haberlová 1997, Matějů, Vlachová 2000). Někteří autoři tento koncept zamítají jako neopodstatněný ve společnosti, která se vyznačuje nevyhraněnou politickou orientací voličů, jež se zákonitě odráží v nejasném politickém zaměření politických subjektů (např. Šanderová 1993, Pehe 2002). Dle jiného přístupu většina voličů nepřikládá pojmům pravice a levice značný význam nebo je neznají a nedokážou je tedy aplikovat (Hudeček 1992). Pojmy levice a pravice získávaly a získávají svůj

obsah prostřednictvím sebe prezentace politických stran a mediálnímu působení. Volič si koncept levice a pravice osvojuje a získává schopnost identifikovat se s příslušnou částí osy (Brokl 1996).

I přes odlišné přístupy k uplatnitelnosti konceptu pravolevé politické orientace voličů nelze hypotézu o významu této dimenze v České republice zamítnout. Vyplývá to mimo jiné z výsledků několika prací, uskutečněných především agenturou CVVM (blíže např. Kunštát 2003, Červenka 2002) nebo výsledků výzkumu P. Matějů a K. Vlachové (Matějů, Vlachová 2000). Je možné se dokonce setkat s tvrzením, že osa pravice-levice představuje v našem politickém prostoru základní sociálně-strukturální rozpor (Kitschelt 1994).

Přes relativně složitý historický vývoj, s nímž souvisí proměna významu konceptu levice-pravice, existuje v současnosti shoda ve vnímání jeho obsahu. Obecně je jím chápána klasifikace politických subjektů na základě jejich přístupu k úloze státu ve společnosti a především pak ve vztahu státu k hospodářství a hospodářské politice. V tomto kontextu lze politické subjekty dělit na dva základní útvary. Levice je charakteristická náklonností k silnému státu, jehož primární povinností je péče o materiální blahobyt jeho občanů a větší materiální rovnost ve společnosti. Toho dosahuje převážně aktivní intervencí do ekonomiky a omezováním trhu. Pravice naopak předpokládá, že stát nemá zásadně zasahovat do ekonomiky a jeho úlohou není naplňovat ideál ekonomické a sociální rovnosti. Význam státu jako regulačního společenského mechanismu je natolik závažnou politickou otázkou, že má smysl se jí v praktické rovině zabývat. Klasifikace na pravici a levice má z tohoto pohledu fundamentální charakter.

V teoretické rovině bývá levice považována za reprezentanta pozitivně formulovaného kréda a pravice jako jeho negace. Joch (Joch 1996) charakterizuje tři základní pilíře, na nichž je postaven negativní postoj pravice vůči myšlenkám levice. Prvním je nesouhlas s obsahem kréda. Ideál rovnosti je z pohledu levice nezdůvodněným axiomem. Pravice je oproti tomu charakteristická předpokladem, že nerovnost nejenže není nutným ideálem, ale zároveň může být společensky motivující a tedy přínosná. Rozdíl ve vnímání ideálního společenského stavu je dán odlišným hodnocením spravedlnosti. Z pohledu levice je spravedlnost vlastností stavu. Naproti tomu z pohledu pravice je spravedlnost vlastností konání a zásluh. V tomto smyslu je irelevantní, zda se jedná o společnost sebevíce nerovnou nebo naopak typickou materiální rovností. Z pohledu pravice se jedná vždy o společnost spravedlivou, protože

je důsledkem konání a z něj vyplývajícího úsilí. Vedle toho pravice odmítá možnou slučitelnost svobody a materiální rovnosti. Z tohoto pohledu mírnění materiálních rozdílů vede vždy k omezení svobody. Z dilematu rovnosti a svobody je tedy pro levici typická rovnost a pro pravici svoboda.

Druhým pilířem negativního postoje pravice je přesvědčení o nemožnosti realizace materiální rovnosti ve společnosti, navíc za podmínky stálého ekonomického růstu. Stát jako regulační mechanismus nedisponuje potřebnými informacemi a nástroji k sociálně spravedlivému přerozdělení bohatství. Důsledkem je pokles, popř. stagnace růstu bohatství společnosti. Z pohledu levice je materiální rovnost základem hospodářského růstu a společenského blahobytu. Případný pokles míry tvorby bohatství je považován za legitimní důsledek snahy omezit materiální nerovnost.

Třetí argument proti levicovému přístupu popisuje negativní důsledky sociálních programů, které vyvolávají stav závislosti příjemců na státu, stejně jako jejich potomků, kteří získali návyky, jež jim neumožňují získat práci, vymanit se z žití ze sociálních podpor, apod.

S konceptem pravice-levice se ovšem pojí také otázky náboženské, genderové, otázky tradic a inklinace k tradičním hodnotám a morálce, otázky v oblasti obrany, kultury, aj. Zcela zásadní je ovšem otázka chápání lidské přirozenosti. Lindblom (Lindblom 1977) uvádí dva základní modely pojetí lidské přirozenosti. Model charakteristický pro pravici vycházející z křesťanského pojetí člověka a model, který je s ním v opozici. Modely lze nazvat taktéž (v souladu s Lindblomem) Model 1 a Model 2. Model 1 (levice) vychází z racionalistické tradice. Jedná se o optimistické pojetí společnosti řízené rozumem. Představitelé moderní levice zamítají tezi o neměnnosti lidské přirozenosti. Člověk je dle tohoto pojetí od své přirozenosti dobrý, popř. původně byl dobrým a je ovlivněn vnějšími společenskými silami, které předurčují jeho přirozenost. V tomto případě má ovšem člověk potenciál zlepšit se, ovšem brání tomu exogenní vlivy, jakými jsou např. vztahy majetkového charakteru, chudoba, společenské konvence, důsledky socializace, předsudky plynoucí z nedostatku poznání, aj. Rozhodující roli hráče, který má negativní společenské konvence změnit, je z pohledu levice stát. Systémy vycházející z tohoto modelu se tudíž vyznačují snahou potlačit sociální konflikty a je pro ně taktéž typické centralizované rozhodování.

Model 2 (pravice) je naproti tomu postaven na předpokladu neměnnosti lidské přirozenosti, omezeného lidského intelektu a nutnosti využívat jiných prostředků, jak vést společnost. Člověk není ze své přirozenosti dobrý. Z těchto axiomů nutně vyplývá

potřeba klást důraz na sociální interakce (např. směny), budování instituce politiky. Značný význam pro pravicové pojetí mají tradiční morální normy a společenské konvence. Podřízení se těmto normám omezuje tu část lidské přirozenosti, která vybízí člověka k společensky negativnímu jednání. Podřizování se normám umožňuje existenci standardů a očekávaných forem jednání. Případný rozpad tradičních hodnot může vést až k rozpadu společnosti.

Zatímco levice je charakteristická důrazem na stát jako mechanismus regulující společnost, společenské vztahy a prosazující společenské normy, pravice význam státu zpochybňuje. Díky neměnnosti lidské přirozenosti a přesvědčení, že člověk není ze své přirozenosti dobrý, je úloha státu v tomto přístupu nutně omezována. Stát je řízen lidmi s potenciálem zneužívat své postavení k uplatňování vlastních zájmů na úkor zájmů společnosti. Čím je úloha státu omezenější, tím důležitější je respekt k tradičním hodnotám a společenským konvencím.

K charakteristice rozdílu mezi levicí a pravicí může taktéž přispět pohled na linii fundamentálních rozporů mezi těmito odlišnými přístupy. Jedním z nich je vztah k soukromému vlastnictví. Moderní levice soukromé vlastnictví nezavrhuje. Rovina sporu se tak přesunula do oblasti zodpovědnosti za důsledky vlastnictví. Entitou polemiky je svoboda jedince. Pravice považuje soukromé vlastnictví za základ svobody jedince a jakýkoliv zásah do vlastnictví je citelným zásahem do jeho osobních svobod. Stoupenci levice naproti tomu předpokládají, že vlastník musí v určité míře brát na zřetel veřejný rámec, jež je přirozenou bariérou vlastnictví tím, že se dotýká jiných lidí. Levice argumentuje vznikem negativních externalit jako důsledku působení neregulovaného vlastnictví, tedy přenášení nákladů vlastníků na celou společnost. Díky podpoře vlády ekonomickými organizacemi, které mají dominantní postavení na trhu, je institucionálně vytvořené prostředí, které umožňuje přenášet soukromé náklady vlastníků na společnost a občanům znemožňuje „nezaplaceným účtům“ vlastníků zamezit. Pravice v opozici k tomu myšlenku dominance externalit zamítá. Považuje je za pouhou zanedbatelnou část společenských vztahů (např. Klaus 2007).

Jinou základní štěpící osu mezi levicí a pravicí nazývá Bělohradský sporem o evoluční teorii práv (Bělohradský 2007). Z hlediska lidských práv lze moderní dějiny pojmout jako evoluci myšlenek občanství. První a nejstarší generací lidských práv omezující svévoli politické moci jsou práva občanská, garantovaná ústavou. Práva politická bývají považována za práva druhé generace. Politická moc se jejich prostřednictvím dostává do rukou občanů a nestojí nad nimi. Dvacáté století obohatilo

myšlenky lidských práv o práva sociální, která umožňují občanům participovat na bohatství společnosti. Současnost přináší práva čtvrté generace v podobě práv kulturních a ekologických. Zastánci levicových myšlenek nacházejí v evoluci lidských práv smysl moderních dějin. Jednotlivé generace jsou logickou genezí lidských práv a vzájemně se doplňují. Podle pravice vždy ovšem nová generace lidských práv ohrožuje ta předchozí, v jejichž důsledku dojde k narušení systému dělby moci, růstu sociální nerovnosti, apod. (např. Hirschman 1991). Pravice chápe každou formalizaci společenských vztahů (byť primárně činěnou ve prospěch člověka) jako ohrožení, které ve svém důsledku vede ke ztrátě svobody jedince.

Jeden ze základních rozporů mezi levicí a pravicí lze shledat v rozličném vnímání lidské racionality a míry regulace. Racionalita v jednání je jeden z primárních předpokladů pravicového myšlení. *„Racionální je vše, co zvyšuje schopnost jednotlivců přežít v určitém prostředí; regulovat prostředí je naopak neracionální, má perverzní důsledky, ...“* (Bělohradský 2007). Člověk je ze své povahy (pohledem pravice) racionální a své chování přizpůsobuje danosti exogenních vlivů tak, aby byl schopen přežít a zároveň pro sebe vytěžil maximum. Právě tento předpoklad je ovšem středem kritiky levice, která jej není ochotna přijmout. Racionálně se chovající jedinec není schopen důsledky svého chování v dlouhém období „domyslet“. Výsledkem případného neregulovaného chování je dlouhodobě neudržitelný stávající způsob života, produkce negativních externalit, absence veřejných statků, které jsou obtížně vylučitelné ze spotřeby, závažné ničení životního prostředí, apod. Diskurs v pravicovém podání uctívá schopnost člověka přizpůsobit se prostředí a jakýkoliv pokus o regulaci považuje za neopodstatněný, zatímco levice obhajuje užitečnost regulace v oblastech, v kterých je to pro člověka výhodnější oproti možnosti přizpůsobit se a to především s ohledem na zachování stability sociálního systému, udržitelnosti života, atd.

2.5.4 Vliv volebního systému na volební chování

Podobu volebního chování ovlivňuje taktéž podoba volebního systému. Vzhledem k povaze volebního systému jako činitele volebního chování jej není možné přiřadit mezi strukturální faktory, neboť nastavení jeho komponent explicitně nepředurčuje sociálně podmíněný voličský segment k volebnímu rozhodnutí. Obdobně jej nelze považovat ani za faktor kontextuálního charakteru. Působí sice přímo v souvislosti s volbou daného zastupitelstva, nicméně jeho povaha se z prostorového hlediska nijak neliší a má proto stejnou platnost v různých místech jednoho politického

prostoru. Volební systém jako determinantu volebního chování lze proto z obligátního pohledu o vlivu strukturálních a kontextuálních faktorů vyjmout a považovat ho za další výrazný prvek formující volební rozhodování.

Výzkum volebních systémů je zpravidla zaměřen na jejich vliv na stranický systém. Tzn., jak volební systém ovlivňuje voličské rozhodování, které posléze vede k redukci volebních stran utvářejících stranický systém. Ve snaze interpretovat podobu systému politických stran jako důsledek působení volebního systému vychází většina badatelů z klasických prací Duvergera a Sartoriho. Především po vzoru Duvergera bývá vliv volebních systémů dáván do souvislosti se sociálními zákony, které ve společnosti působí v závislosti na aplikaci podoby volebního systému. Ty z hlediska obecných závěrů působí tak, že proporční systémy vedou k multipartijním, relativně stabilním stranickým systémům s vzájemnou nezávislostí stran, většinové systémy s absolutní většinou vedou taktéž k relativně stabilnímu multipartismu, ovšem s vzájemně závislými stranami a většinové systémy založené na principu relativní většiny přispívají k tvorbě bipartismu, tedy dvou na sobě nezávislých stran, které se zpravidla obměňují v roli vládní strany.

Duvergerovu konceptu bývá vyčítána nekonkrétnost podmínek, za kterých lze sociálně vědní zákony o vlivu volebního systému na stranický systém implementovat. Ke konkretizaci v tomto ohledu přispěl Sartori. Většinový volební systém s principem relativní většiny vede k dvoustranickému systému za předpokladu strukturovaného stranického systému a rozptylu voličů v rámci volebního obvodu. Strukturovaný stranický systém bez voličské difúze v případě relativního většinového volebního systému může vést k marginalizaci stran, které nedosáhnou většiny v žádném volebním obvodu. Ovšem ve volebních obvodech, kde tyto strany disponují silnou voličskou podporou, získávají pochopitelně mandát. V takovém případě pak umožňuje relativní většinový systém vznik stranického systému postaveného na více než dvou politických stranách. Politická relevance těchto stran je ovšem v celém systému omezená. Aplikace poměrného volebního systému ve stranicky strukturovaném systému podmiňuje množství stran úměrně mírou jeho reduktivních účinků. Čím je poměrnost volebního systému zkruslenější, tím více je omezen počet relevantních stran v systému a opačně. Pokud namísto toho předpokládáme nestrukturovaný stranický systém s aplikací poměrného volebního systému s nízkou mírou disproporce, je dán prostor pro uplatnění velkého množství stran (Sartori 2001: 59n.).

Ať už jsou volební systémy z hlediska vlivu na podobu stranického systému vnímány jakkoliv, je zjevné, že každý volební systém vede alespoň k částečné disproporci, a to většinou tak, že velké strany (z hlediska počtu hlasů) jsou zvýhodňovány a naopak malé strany znevýhodňovány. Na základě demokratických principů (především pak většinového principu) má volební systém za úkol transformovat výsledky voleb do podoby voleného zastupitelského orgánu a zajistit tak jeho funkčnost s ohledem na možnost prosazení většinových zájmů.

Podoba kompozice volebního systému (právě v souladu se snahou o prosazení většinových zájmů) ovšem může do značné míry ovlivňovat volební chování. Voliči díky tomu neuplatňují tzv. *upřímné hlasování* (volba dle voličských preferencí), ale tzv. *taktické hlasování* (hlasování podle aktuální politické situace), případně tzv. *protestní hlasování* (mnohdy má podobu hlasování proti nejsilnějším stranám, popř. stranám, které v předcházejícím funkčním období byly stranami vládními) (blíže např. Kubát 2002: 307n.).

Intenzita zásahů do volebního chování je způsobena povahou volebního systému (většinový, poměrný, popř. smíšený volební systém). Podoba nastavení jednotlivých komponent volebního systému podmiňuje míru jeho reduktivních účinků. V praxi se ukazuje, že čím více hlasů nepřispívá k volbě politické reprezentace a propadají, tím více se voliči chovají ve svém volebním rozhodování takticky, popř. protestně. Je tedy zřejmé, že taktické a protestní hlasování je uplatňováno více ve většinových volebních systémech a upřímné hlasování v systémech poměrného zastoupení. Z toho vyplývá, že malé strany mají ve většinových systémech šanci na úspěch pouze tehdy, pokud je jejich voličstvo koncentrováno regionálně. To je typické především pro země s koncentrovanými společenskými minoritami (např. náboženskými, národnostními nebo kulturními). Přesto platí, že při aplikaci většiny poměrných volebních systémů mají malé strany sníženou šanci získat politické mandáty ve voleném zastupitelském sboru. Míra omezení je závislá na výši volební klauzule, velikosti volebních obvodů, metodě přidělování mandátů a dalších komponent volebního systému.

V důsledku disproportionality volebních systémů dochází ke ztrátě hlasů pro volební strany, které v rámci voleb nezískaly mandáty. Volič, který je alespoň částečně znalý účinků volebního systému proto zpravidla upřednostňuje taktické (případně protestní) hlasování pokud předpokládá, že by jeho volba byla hlasem pro neúspěšný politický subjekt. To vede k oprávněnému předpokladu, že podoba volebního systému ovlivňuje volební chování.

Z jednotlivých komponent volebních systémů má rozhodující vliv uzavírací klauzule. Jedná se o stanovenou procentní hranici počtu voličských hlasů, potřebných pro vstup do zastupitelského sboru (Brokl 1996: 395). V této souvislosti je nutné zmínit především taktické hlasování. Voliči zužují výběr volebních stran na ty, které mají reálnou šanci získat vyšší počet hlasů, než je výše stanovené umělé bariéry a opomíjí ty, které jsou nejbližší jejich politickému myšlení. Ačkoliv se taktické hlasování uplatňuje převážně ve většinových volebních systémech, praxe voleb do Poslanecké sněmovny ukazuje, že takticky lze volit také v systémech poměrného zastoupení. Volební kvórum v této souvislosti působí jako významný psychologický faktor, díky kterému poměrný volební systém nepřispívá k rovnoměrným volebním ziskům kandidujících stran, ale zvýrazňuje pozici (zpravidla dvou) nejsilnějších stran²⁹, které pak následují ve velkém odstupu menší politické strany³⁰. Výsledek je dán volbou strany, která překročí stanovené kvórum a zároveň je pro voliče ještě přijatelná. Volební klauzule může vést ovšem také k negativní volbě. Tento případ nastává, pokud se volič snaží zabránit propadnutí hlasu volbou strany, která nemá reálnou naději na vstup do skrutinia a zároveň se negativně identifikuje s některou ze stran, která tento potenciál má. Za těchto okolností zpravidla preferuje stranu, která je jí silným oponentem (Brokl 1996).

Na volební chování mají vliv také ostatní komponenty volebního systému. Intenzita jejich vlivu je ovšem limitována znalostí jejich účinku voličem. V praxi volebního rozhodování platí, že jejich vlastnosti voliči v úvahu příliš neberou.

Mezi ostatní komponenty volebního systému patří např. velikost volebního obvodu. Volební obvody lze obecně rozdělit na jednomandátové a vícemandátové. Většinové volební systémy, které zpravidla využívají jednomandátových volebních obvodů, nemohou ze své podstaty přispět k rozdělení mandátů proporčně ve vztahu k rozložení politických sil ve volebním obvodu. Volič v obavě z propadu hlasu abstrahuje od preference kandidujícího politického subjektu, k němuž má pozitivní vztah. Namísto toho upřednostňuje kandidáta s reálnou možností získat politický mandát, popř. využívá techniky negativní volby. Proporcionalita systému poměrného zastoupení se snižuje s klesající velikostí volebního obvodu a tedy klesajícím počtem rozdělovaných mandátů. Pokles velikostí volebního obvodu vede k sbližování poměrného s většinovým volebním systémem. Volič se chová takticky, popř. využívá

²⁹ Psychologický efekt uzavírací klauzule je tím účinnější, čím je její výše nižší.

³⁰ Je ovšem nutné brát v úvahu existenci dalších prvků volebního systému působících ve vzájemné interakci.

negativní volby tím více, čím menší množství mandátů je ve volebním obvodu rozdělováno.

K obdobným výkyvům volebního chování může přispět aplikovaná volební metoda. Tou se rozumí matematický algoritmus sloužící k přepočtu hlasů na mandáty. Na volební chování působí především proporcionalita (disproporcionalita) výsledků voleb dle použité metody. Míra proporcionality (disproporcionality) je dána poměrem mezi procentem odevzdaných hlasů a procentem obdržených mandátů. Čistá proporcionalita volební metody znamená, že procenta získaných hlasů jsou úměrná procentu mandátů. Nepoměr mezi těmito hodnotami ukazuje na disproporcionalitu volební metody. V případě, že disproporcionalita volební metody vede k zisku většího množství mandátů v procentech k počtu hlasů (taktéž v procentech), jedná se o tzv. nadreprezentaci. Opačný efekt volební metody vede k tzv. podreprezentaci (Kubát 2000: 294). Voliči upřednostňují politické strany, s nimiž se identifikují tím méně, čím použitá volební formule vede k větší disproporci volebních výsledků.

Komponentou volebního systému, která může ovlivnit volební chování, je také stanovená podoba kandidatury. Ve většinových volebních systémech lze užít pouze personální formu kandidatury. Její podstata může vést ke stejným účinkům, které byly zmíněny v souvislosti s volebním obvodem ve vztahu k většinovému volebnímu systému. V poměrných volebních systémech se ovšem používají soupisky kandidátů tzv. kandidátní listiny. Volební chování pak ovlivňuje především míra jejich otevřenosti, resp. uzavřenosti. Odklon od přirozeného chování voliče je způsoben především mírou uzavřenosti kandidátní listiny. Nemožnost preference kandidátů mezi různými kandidátními listinami vede k akceptaci kandidátů nepreferovaných. Ty mohou být součástí kandidátní listiny, kterou volič s ohledem na ostatní považuje za nejvhodnější.

3. Empirická část – případová studie města Žatce

3.1 Charakteristika města Žatce

Kapitola 3.1 je věnována základní charakteristice města Žatce, a to především z hlediska demografického a socioekonomického. Výběr charakteristik byl veden snahou vymezit základní (prostorový a sociální) rámec pro potřeby následující empirické části disertační práce a to především s ohledem na politické a volební rozhodování občanů.

3.1.1 Základní charakteristika

Město Žatec se rozprostírá na severozápadě České republiky v centrální části Žatecké pánve, která je ze západu sevřena Doupovskými horami, z jihu Rakovnickou pahorkatinou a východním směrem se Žatecká pánev rozevírá do Dolnooharské tabule. Z geografického hlediska je Žatecké pánvi nadřazena pánev Mostecká pokračující směrem na sever, která je řazena mezi pánve Podkrušnohorské.

Katastrální výměra města činí 4269 ha. V současné době je město Žatec tvořeno sedmi místními částmi, z nichž největší a nejlidnatější je městská část Žatec-město. Jejich přehled a katastrální výměru ukazuje tabulka 4.

Tabulka 4 **Místní části**

Katastrální území	Katastrální výměra v m ²
Bezděkov u Žatce	3 840 533
Milčeves	376 049
Radíčeves	3 767 049
Trnovany u Žatce	921 238
Velichov u Žatce	4 449 692
Záhoří	-
Žatec	24 930 368

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.czso.cz.

Na konci roku 2007 mělo město Žatec 19 397 obyvatel. Město Žatec je součástí okresu Louny a Ústeckého kraje. Z hlediska výkonu státní správy vykonávané v přenesené působnosti je řazeno mezi obce s rozšířenou působností.

Z urbanistického hlediska je město charakteristické poměrně specifickou polohou na ostrožné v zákrutu řeky Ohře. Historický střed města byl v roce 1961

vyhlášen městskou památkovou rezervací. Původně výhodná strategická poloha města na ostrohu nad Ohří, která omezovala možnost přístupu nepřátel, je dnes jedním z hlavních důvodů omezené flexibility jádra rostoucího města a tím i omezení jeho životaschopnosti.

Žatec je přirozeným centrem oblasti, která je vymezena vzhledem k hraničním oblastím sousedících měst. Spádová oblast vytváří celkem jasný prostor mezi severní těžební oblastí (okolí města Most) a lesním masívem na jihovýchodě (okolí města Louny). Na západě hraničí spádová oblast Žatce s Nechranickou nádrží, na východě s územím Postoloprta a Loun, na jihozápadě se zázemím města Podbořany.

3.1.2 Obyvatelstvo

Historický vývoj města Žatce je poznamenán složitými událostmi 20. století. Klíčové momenty těchto změn trvale ovlivňují životní podmínky, a to například prostřednictvím demografické, sociální či sídelní reprodukce, ale i prostřednictvím kulturních vzorců a zvyklostí.

Po roce 1945 došlo na Žatecku k značné obměně obyvatelstva. Obyvatelé německé národnosti, kteří tvořili majoritní část populace města, byli v převážné míře vysídleni. Na základě dekretů z roku 1945 o majetkových hodnotách, konfiskaci a rozdělení zemědělského majetku a osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů, zrádců a jiných nepřátel českého a slovenského národa vyvstala potřeba dosídlit české pohraničí. Region byl postupně zabydlen etnicky i kulturně různorodými skupinami. Největší národnostní skupinou byli Češi, kteří se přistěhovali z českého vnitrozemí, a to především v rámci státem řízených programů osídlování pohraničí. Významnou skupinou byli tzv. volyňští Češi. Jedná se o potomky českých vystěhovalců z druhé poloviny 19. století do carského Ruska, jímž bylo umožněno usadit se na úrodných rovinách Volyňské gubernie v oblasti západní Ukrajiny. Již v květnu 1945 bylo rozhodnuto o získání osadníků z ciziny. Volyňští Češi byli pro účely dosídlení Žatecka vhodní a to z toho důvodu, že se zabývali téměř výhradně zemědělstvím a disponovali znalostmi pěstování zemědělských plodin, které jsou na Žatecku tradiční (pšenice, řepa cukrovka, chmel). Mimo to se takřka vyhnuli asimilaci a zachovali si řeč, pracovní návyky a kulturní zvyky ze staré vlasti. Z těchto důvodů existovaly návrhy, aby oblast Žatecka byla osídlena výhradně volyňskými Čechy. Žatecko je ovšem z hlediska zemědělství lukrativní oblastí a zájem o osídlení proto měli také obyvatelé z vnitrozemí.

Pro konsolidaci pohraničí taktéž nebylo z pohledu státu vhodné vytvářet homogenní monoetnický prostor, který by jen obtížně splýval s majoritou.

V rámci obsazování zemědělských usedlostí byli volyňští Češi upřednostňováni. Některé již obsazené nemovitosti museli dosavadní správci opustit a přenechat je reemigrantům z Volyně. To se později ukázalo jako klíčový důvod nevraživosti vůči tomuto etniku a zpětně minimální snaze přizpůsobit se chodu obce a spolupracovat s představiteli obce.

Obtížné soužití volyňských Čechů s ostatními obyvateli Žatecka prohloubila deklarace odlišných volebních preferencí v roce 1946. Zatímco Češi a Slováci volili převážně komunistickou stranu, reemigranti volili národní socialisty a lidovce. Volyňští Češi neskrývali svoje negativní zkušenosti s praxí bolševizace zemědělství, což byl hlavní důvod negativní identifikace s komunistickou stranou (Nosková 1999: 33n.).

Výrazně menší etnickou skupinou, která dosídlila oblast Žatecka, byli krajané z Rumunska. Jednalo se převážně o Slováky žijící v oblasti západního Rumunska. Největší část jich přijela v roce 1947. Žatecko nebylo pro jejich uplatnění zdaleka tak vhodné, jako v případě volyňských Čechů. Rumunští Češi pocházeli z klimaticky nepříznivých oblastí. Také proto se vyznačovali znalostí práce v lese a práce se dřevem. Žatecko je ovšem jen řídké zalesněná oblast, ve které převládá obdělávání půdy.

Dalšími přistěhovalci byli reemigranti z Jugoslávie, Belgie, Itálie a Spojených států amerických. Vždy se jednalo o etnikum Čechů, případně Slováků, se znalostí zemědělské výroby. Ve všech těchto případech šlo ovšem pouze o několik rodin.

Nezanedbatelnou národnostní skupinou, která osídlila Žatecko, byli Slováci. Nejednalo se o skupinu lidí z jedné oblasti Slovenska, ale o lidi, kteří přišli z celého území Slovenska v rámci státních dosídlovacích programů (Holodňák 2004).

Další výrazné vlny přílivu obyvatel zaznamenalo Žatecko v období 60. a 70. let. V obou případech byly shodně důsledkem rozvoje těžebního a energetického průmyslu v oblasti Mostecka a Chomutovska. Vždy se jednalo o občany, kteří do Žatce zamířili ze všech částí Československa. Významnou etnickou menšinu tvořili v období 60. let Romové, kteří se přistěhovali z oblasti východního Slovenska (Holodňák 2004).

Vedle zaměstnanců energetického a těžebního průmyslu přicházeli do Žatce po celé období druhé poloviny 20. století zaměstnanci armády (včetně jejich rodin), kteří získali zaměstnání v rámci žatecké vojenské posádky.

Poválečné období a období 60. a 70. let bylo charakteristické příznivou věkovou strukturou s nadprůměrným přírůstkem a dlouhotrvajícím kladným saldem migrace.

K nejvýraznějšímu snížení přírůstku a následně počtu obyvatel došlo ve městě Žatci v 90. letech. Negativní trend se nezměnil ani po roce 2001. V posledním roce ovšem k nárůstu počtu obyvatel přeci jen došlo (mezi roky 2007 a 2008). V současné době je k trvalému pobytu ve městě Žatci hlášeno 19722 obyvatel³¹. Vývoj počtu obyvatel ve městě Žatci ukazuje tabulka 5.

Tabulka 5 **Vývoj počtu obyvatel**

Rok	1869	1890	1910	1930	1950	1970	1990	2001	2007
Počet obyvatel	9 027	13 411	17 348	18 323	13 341	15 803	21 422	20 069	19397

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.czso.cz + Kopřiva, diplomová práce.

Kromě změn ve vývoji počtu obyvatel taktéž dochází k výrazné proměně demografické. Podíl obyvatelstva v produktivním věku klesá na úkor podílu obyvatel ve věku předproduktivním a postproduktivním. Zatímco v roce 2001 bylo 66% obyvatel města Žatce v produktivním věku, v současné době činí tento podíl pouze 53%.

Žatecko patří mezi oblasti s nižší mírou hustoty zalidnění³², což je dáno především marginální polohou města vůči hospodářským centrům republiky, zaměřením hospodářství a vlastní strukturou osídlení. Hustota zalidnění okresu Louny, jehož je Žatec největším městem, nedosahuje ani dvou třetin průměru ČR.

S dalších demografických charakteristik stojí vzhledem k problematice politického chování obyvatel za zmínku údaje o struktuře obyvatelstva z hlediska věkového, národnostního a náboženského. Zdrojem údajů je Sčítání lidu, domů a bytů 2001.

Věková struktura města Žatce nijak významně nevybočuje z věkové struktury celé České republiky. Průměrný věk obyvatel města činí 36,6 let. Rozložení počtu obyvatel ve věkové struktuře ukazuje tabulka 6.

³¹ Údaj je platný k listopadu 2008.

³² Hustota zalidnění činí k roku 2008 v okrese Louny 77 obyvatel na km².

Tabulka 6 **Věková struktura**

Věková kategorie	Počet obyvatel
0-4	938
0-14	2412
15-19	1458
20-29	3519
30-39	2705
40-49	2939
50-59	2639
60-64	849
65-74	1505
75+nezjištěno	955
Celkem	19919

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.czso.cz.

V národnostní struktuře obyvatel Žatce převládá podle údajů ze sčítání v roce 2001 česká národnost. S výjimkou občanů se slovenskou národností není žádné další etnikum významně zastoupeno. Přehled o národnostní struktuře obyvatel města Žatce poskytuje tabulka 7.

Tabulka 7 **Národnostní struktura**

Národnost	Počet obyvatel
česká	18400
moravská	52
slezská	3
slovenská	746
romská	17
polská	30
německá	108
ukrajinská	67
vietnamská	38
Celkem	19919

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.czso.cz.

Počet věřících obyvatel činí v Žatci pouze 18,2%. Severozápadní Čechy jsou z hlediska náboženského vyznání oblastí s tradičně nízkým počtem věřících ve struktuře obyvatel. Z hlediska forem vyznání převládá mezi žateckými věřícími římskokatolický směr. Oproti průměru za ČR je v Žatci relativně velké množství občanů vyznávajících pravoslaví (323). Jedná se zpravidla o volyňské Čechy a jejich potomky. Náboženskou strukturu žateckého obyvatelstva ukazuje tabulka 8.

Tabulka 8 **Náboženská struktura**

Náboženské vyznání	Počet obyvatel
církev římskokatolická	2878
církev československá husitská	226
českobratrská církev evangelická	170
pravoslavná církev	323
Náboženská společnost Svědk. Jehovovi	34
Bez vyznání	14623
Nezjištěné vyznání	1284
Celkem	19919

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.czso.cz.

3.1.3 Zaměstnanost, nezaměstnanost a průměrné příjmy

Žatecko je průmyslově zemědělskou oblastí. Zemědělská půda zaujímá přibližně tři čtvrtiny rozlohy žateckého regionu. V samotném městě má ovšem zemědělská činnost marginální postavení.

Z hlediska struktury hospodářských odvětví nabízí nejvíce pracovních příležitostí průmysl, v kterém je zaměstnána přibližně čtvrtina obyvatel. Hlavními zaměstnavateli ve městě jsou společnosti vyrábějící součásti pro automobilový průmysl Koito Czech a s.r.o., HP Pelzer nebo např. IZOS s.r.o., výrobce izolačních skel. Významná část obyvatel dojíždí za prací do elektráren v Počeradech, Tušimicích, Prunéřově nebo Ledvicích. Vedle těchto a dalších strojírenských a energetických firem jsou lidé zaměstnáni v oblasti spotřebního průmyslu a průmyslu stavebních hmot. Postupně dochází k poklesu zaměstnanosti v potravinářském průmyslu, který byl na Žatecku vždy tradičním. Výrazný nárůst zaměstnanosti v oblasti automobilového a elektrotechnického průmyslu, který vyrábí komponenty do automobilů a televizní

displeje, zbrzdila současná celosvětová finanční krize, jejímž průvodním jevem je stagnace nebo pokles průmyslové výroby. Výrobní subjekty orientované na výrobu automobilových součástí a spotřební elektroniky realizují výrobní činnost v průmyslové zóně Triangle vzdálené přibližně 5 km od Žatce.

Vedle těchto charakteristik se město Žatec vyznačuje nízkým podílem zaměstnanců v oblasti výzkumu a vývoje (přibližně jen 0,1%), dobývání nerostných surovin (0,6%) a v peněžnictví a pojišťovnictví (1,6%). Pro Žatec je taktéž charakteristická nižší podnikatelská aktivita obyvatel.

Následující tabulka 9 ukazuje rozložení obyvatelstva z hlediska ekonomické aktivity. Údaje jsou uvedené za okres Louny, protože v této podobě nejsou za město Žatec k dispozici. Nedá se ovšem očekávat, že se údaje o ekonomické činnosti v jednotlivých odvětvích ekonomiky ve městě Žatci v procentuálním pohledu výrazně liší.

Tabulka 9 Ekonomicky aktivní obyvatelstvo podle odvětví ekonomické činnosti okresu Louny

Odvětví ekonomické činnosti	Aktivní celkem v %	Muži v %	Ženy v %
Zemědělství, lesnictví a rybolov	8,40	9,50	6,90
Dobývání nerostných surovin	0,60	1,00	0,20
Zpracovatelský průmysl a výroba elektřiny	24,60	26,90	21,80
Stavebnictví	8,40	13,80	1,60
Obchod, opravy motor. vozidel, spotřební zboží	9,00	6,80	11,70
Pohostinství a ubytování	2,60	2,10	3,30
Doprava, pošty a telekomunikace	7,60	9,00	5,80
Peněžnictví a pojišťovnictví	1,60	1,00	2,40
Činnosti v oblasti nemovitostí, služby pro podniky	3,20	3,00	3,30
Výzkum a vývoj	0,10	0,10	0,10
Veřejná správa, obrana, sociální zabezpečení	8,60	9,60	7,40
Školství	5,00	1,70	9,10
Zdravotnictví, veterinární a sociální činnosti	5,10	1,60	9,40
Ostatní veřejné a osobní služby	4,10	3,50	4,80
Z úhrnu osoby s dalším zaměstnáním	3,60	4,10	2,90
Celkem	100,00	100,00	100,00

Zdroj: Zpráva o situaci na trhu práce v okrese Louny za rok 2008.

Z tabulky je patrné, že rozhodujícím odvětvím z hlediska ekonomické aktivity obyvatel okresu Louny je zpracovatelský průmysl a výroba elektřiny. Za zmínku rovněž stojí vysoký podíl zaměstnanců v odvětví zemědělské prvovýroby v porovnání s podílem lidí zaměstnaných v oblasti zemědělství v ČR. Pro zemědělství je typická sezónnost potřeby pracovníků. Počet lidí zaměstnaných v zemědělství se proto ještě zvyšuje v ročních obdobích, která jsou náročná na pracovní síly. Většinou se ovšem jedná o sezónní pracovníky cizích národností (především ze Slovenska a Ukrajiny).

V souvislosti s rozvojem průmyslové zóny Triangle se zvyšuje podíl lidí pracujících u firem s velikostí nad 25 zaměstnanců.

Ve struktuře volných míst převažuje nabídka kvalifikovaných profesí. Ta představovala na konci roku 2008 přibližně 80% všech volných míst. Vzhledem ke struktuře vzdělání ovšem nesoulad mezi poptávanými profesemi a kvalifikací uchazečů

o práci přetrvává a dá se očekávat, že se bude dále prohlubovat. Volná pracovní místa podle kvalifikace uchazečů za okres Louny na konci roku 2008 zobrazuje tabulka 10.

Tabulka 10 Volná pracovní místa podle kvalifikace uchazeče

Stupeň vzdělání	Počet volných míst			Počet uchazečů na VM		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008
Základní	108	143	138	28,9	19,6	15,1
Vyučen	124	290	481	22,6	9,3	4
Úplné střední všeobecné	0	0	2	0	0	46,5
Úplné střední odborné	45	84	120	20,7	11,6	5,2
Vysokoškolské	19	35	25	5,4	3,1	4,5
Celkem	296	552	766	25,2	11,9	6,3

Zdroj: Zpráva o situaci na trhu práce v okrese Louny za rok 2008.

Největší podíl uchazečů na jedno volné pracovní místo je charakteristický pro kategorii s úplným středním všeobecným vzděláním a dále pak v kategorii se základním vzděláním. S výjimkou uchazečů v kvalifikační skupině vysokoškolské dochází k poklesu zájemců o práci ve všech kvalifikačních kategoriích.

Z hlediska nezaměstnanosti je město Žatec možné zařadit mezi oblasti s nejvyšší mírou lidí bez práce v České republice. V okrese Louny³³ dosáhla míra nezaměstnanosti na konci roku 2007 výši 8,9% a byla tak dvanáctá nejvyšší v ČR. V porovnání s rokem 2006 ovšem došlo k poklesu míry nezaměstnanosti o 3,2%. Vývoj míry nezaměstnanosti v okrese Louny ukazuje tabulka 11.

Tabulka 11 Vývoj míry nezaměstnanosti v okrese Louny

Rok	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
% nezaměstnanosti	18,6	19	16,1	14	12,1	8,9	8,84

Zdroj: Zpráva o situaci na trhu práce v okrese Louny za rok 2008.

S problémem vysoké nezaměstnanosti se potýkají také okolní okresy Most (13,1 %), Teplice (10,6 %), Chomutov (9,9 %) (k prosinci 2008). Vysoká nezaměstnanost

³³ Okresní struktura je používána pro hodnocení nezaměstnanosti v České republice

v celém regionu severozápadních Čech snižuje možnost pracovního uplatnění obyvatel města Žatce.

Z hlediska výše průměrné nominální mzdy dosahují obyvatelé ve městě Žatci, stejně jako v okrese Louny, nižších příjmů v porovnání s Českou republikou. Průměrná nominální mzda za rok 2007 v okrese Louny dosáhla 18 958 Kč a je tedy o 2 161 (přibližně 10,2 %) nižší než je průměr za ČR (21 119 Kč) za stejné období.

3.1.4 Vzdělání

Vzdělanostní struktura obyvatel Žatce doposud odráží původní zaměření ekonomiky. Zemědělská a řemeslná výroba, která v minulosti ve struktuře zaměstnání převažovala, poptávala zaměstnance převážně se základním, popř. učňovským a středním odborným vzděláním. Ačkoliv se vzdělanostní struktura obyvatel města pozvolna mění, Žatec je i nadále charakteristický velkým množstvím obyvatel, kteří dosáhli pouze základního stupně vzdělání. Největší zastoupení ve vzdělanostní struktuře mají občané vyučení a se středním odborným vzděláním bez maturity. Strukturu obyvatel podle vzdělání ukazuje tabulka 12.

Tabulka 12 **Vzdělanostní struktura obyvatel města Žatce (2001)**

Obyvatelstvo 15leté a starší podle stupně vzdělání	Počet obyvatel	% obyvatel
Bez vzdělání	106	0,64
Základní vč. neukončeného	4177	25,21
Vyučení a stř. odborné bez mat.	5960	35,97
Úplné střední s maturitou	4292	25,90
Vyšší odborné a nástavbové	579	3,49
Vysokoškolské	1256	7,58
Nezjištěné vzdělání	199	1,20
Celkem	16569	100,00

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.czso.cz.

Potřebám žateckého školství slouží osm předškolních zařízení, jedno speciální předškolní zařízení, čtyři základní školy, jedna speciální základní škola a dále základní umělecká škola. Ze středních škol a učilišť jsou to Gymnázium, Obchodní akademie, Soukromá obchodní akademie, Soukromá střední průmyslová škola elektrotechnická,

Střední zemědělská škola, Střední odborné učiliště zemědělské a Střední odborné učiliště SČMSD.

Tabulka 13 **Školská zařízení (2007)**

Typ školského zařízení	Počet zařízení	Počet dětí, žáků a studentů	Kapacita	Vytíženost
Předškolní zařízení	7	562	647	87%
Speciální předškolní zařízení	1	30	30	100%
Základní školy	4	2492	2910	86%
Speciální základní škola	1	196	196	100%
Základní umělecká škola	1	674	674	100%
Střední odborné učiliště	1	178	200	89%
Gymnázium	1	328	360	91%
Střední odborná škola	5	1012	1156	88%

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.czso.cz + Kopřiva, diplomová práce.

Město Žatec je centrem spádové oblasti předškolního a základního vzdělávání. Do Žatce denně dojíždí 283 žáků (rok 2008), kteří zde nemají trvalé bydliště. V obci Měcholupy, vzdálené přibližně 6 km od Žatce, se nachází Speciální základní škola pro žáky s vadami řeči a Zvláštní základní škola pro žáky s vadami řeči, která je využívána takto handicapovanými žáky ze Žatce.

Střední školy a učiliště studují nejen žatečtí studenti, ale také studenti okolních měst a obcí. V minulosti tvořil podíl studentů z okolních měst (Chomutov, Louny, Most, Jirkov, Kadaň, Klášterec nad Ohří) na celkovém počtu (především na Obchodní akademii a Střední zemědělské škole) valnou většinu. Tento poměr se ovšem stále snižuje. Naproti tomu studenti ze Žatce využívají ve velkém rozsahu možnosti nabízející se v okolních městech. Jedná se především o Střední odborné učiliště a Učiliště stavební v Lounech, Střední odbornou školu stavební v Kadani, Střední průmyslovou školu elektrotechnickou a Vyšší odbornou školu v Chomutově, Střední zdravotnickou školu v Chomutově, Integrovanou střední školu energetickou v Chomutově, Střední zdravotnickou školu a Vyšší zdravotnickou školu v Mostě a Střední průmyslovou školu strojní v Mostě.

Vysoké školství ve městě zastoupeno není. Studenti dojíždějí za studiem převážně do Prahy, Ústí nad Labem a Plzně. Vedle toho také využívají možnosti studia v konzultačních střediscích několika vysokých škol v Mostě a Chomutově.

3.1.5 Doprava

Dopravní dostupnost je významným faktorem hospodářské úrovně regionů. Město Žatec patří mezi důležité železniční uzly. Město je křižovatkou železniční trati č. 120 mezi Chomutovem a Prahou a trati č. 160 mezi Mostem a Plzní. Vedle toho se Žatec nachází na hlavním tahu silniční dopravy číslo 27 ve směru Most – Plzeň. Tato silniční tepna probíhá přímo severní částí města. Silnice se kříží ve vzdálenosti 5 km ve směru Žatec – Most s hlavním směrem silniční dopravy číslo 7 mezi Chomutovem a Prahou a ve směru Žatec – Plzeň ve vzdálenosti 22 km s hlavním směrem silniční dopravy číslo 6 vedoucí mezi městy Karlovy Vary a Praha. Dopravní síť vedlejších směrů silniční dopravy mezi městem Žatec a okolními obcemi do vzdálenosti 30 km má dostatečnou hustotu.

Rozvoj silniční sítě, který bude v budoucnu výrazně ovlivňovat dopravní dosažitelnost města Žatce, souvisí především s postupnou přestavbou a zkapacitněním silnice Praha – Chomutov – státní hranice se SRN.

Veřejná osobní doprava mezi městem Žatec a okolními obcemi, popř. městy, stejně jako krajským městem a hlavním městem jsou zajišťovány převážně autobusovou dopravou. Z města Žatce je ve školním období roku odbavováno přibližně 110 autobusů denně s přibližnou přepravní kapacitou 4 700 míst k sezení. Zhruba pětina z celkového počtu autobusů není vypravována ze Žatce, ale Žatec je zastávkou na trase.

Sčítání z roku 2001 přineslo přehled o počtu dojíždějících a vyjíždějících za zaměstnáním a studiem ve městě Žatci. Aktuální údaje tohoto druhu nejsou k dispozici. Dá se ovšem předpokládat, že v tomto ohledu nedošlo od roku 2001 k zásadní změně. Dojíždětku a vyjíždětku v Žatci ukazuje tabulka 14.

Tabulka 14 **Dojížd'ka a vyjížd'ka**

Dojížd'ka/vyjížd'ka	Počet zaměstnanců	Počet žáků a studentů	Celkem
V rámci okresu	1518	722	2303
Dojížd'ka Mimo okres	419	452	871
Celkem	1519	1174	3174
V rámci okresu	1337	177	1514
Vyjížd'ka Mimo okres	1772	956	3180
Celkem	3109	1133	4694

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.czso.cz.

3.1.6 Zdravotní a sociální péče

Díky pozici města jako přirozeného centra žateckého regionu je v Žatci soustředěno dostatečné množství zdravotnických zařízení. Zdravotní péče je zajišťována především v rámci soukromých ordinací praktických a specializovaných lékařů³⁴. V Žatci se nachází nemocnice, která je ve vlastnictví města. Její současná situace je však z důvodů nedostatečného množství lékařů a ostatních zaměstnanců nemocničního personálu nepříznivá. Mimo to má žatecká nemocnice problémy hospodářského charakteru. Kumulovaná ztráta za minulé roky činila na začátku roku 2008 přibližně 40 milionů korun. Budoucnost nemocnice je častým námětem politických diskusí žateckých zastupitelů a dle ohlasů na diskusních fórech a z novinových článků místních periodik lze usuzovat, že se jedná o jedno z hlavních konfliktních témat, které štěpí žatecké obyvatelstvo.

Vedle nemocnice a ordinací praktických lékařů jsou v Žatci dále k dispozici dvě ambulantní zařízení a středisko záchranné služby a rychlá zdravotnická pomoc.

V Žatci se nachází hustá síť organizací sociální péče specializovaných na práci se zdravotně a mentálně postiženými lidmi. K nejvýznamnějším patří mateřská škola se speciálními třídami pro zdravotně postižené, farní charita, centrum domácí péče, dětský domov, pedagogicko – psychologická poradna, domov důchodců, dva domy s pečovatelskou službou, ústav sociální péče pro mládež. V Žatci se nachází detašované pracoviště Úřadu práce Louny.

³⁴ V Žatci se nachází 13 ordinací praktického lékaře pro dospělé a 6 pro děti a dorost, dále pak 7 samostatných ordinací praktického lékaře stomatologa a 27 ordinací lékařů specialistů.

3.1.7 Technická infrastruktura

Město Žatec je zásobeno pitnou vodou v rámci vodárenské soustavy Oblastní vodovod Severní Čechy. Zásobení pitnou vodou, stejně jako množství zdrojů vody je dostatečné. Žatec patří podílem připojení obyvatelstva na vodovodní síť (99,8%) k nejlépe vybaveným obcím ČR.

Odkanalizování města Žatce je provedeno jednotnou soustavnou stokovou sítí s odlehčením přívalových dešťových vod do řeky Ohře a s čištěním odpadních vod v centrální čističce odpadních vod. Úroveň kanalizací a čistíren nedosahuje stav v zásobování pitnou vodou. Podíl obyvatel bydlících v domech napojených na veřejnou kanalizaci je nižší než podíl napojených na zásobování pitnou vodou.

Celé území města je plynofikováno a plynofikace je dokončena. V blízkosti města Žatce prochází tranzitní plynovod, který je pro region zdrojem zemního plynu. Dalším zdrojem jsou vysokotlaké plynovody, jejichž provozovatelem je společnost RWE Transgas, a.s.

Město je zásobováno teplem z přibližně 140 kotlen různých systémů. Většinou se jedná o kotelny domovní, spalující tuhé palivo. Největším dodavatelem tepla je společnost Žatecká teplárenská, a.s., které zajišťuje vytápění pro sídliště JIH a některé další části města.

Na celém území severozápadních Čech byly položeny páteřní dálkové optické kabely a byly tak vytvořeny základní předpoklady pro budování moderního telekomunikačního systému. Město Žatec má instalovány moderní digitální technologie a je zde obnovena místní telekomunikační síť. Území města je pokryto sítěmi všech domácích mobilních operátorů.

Veřejné osvětlení je v Žatci zajištěno kabelovým vedením a částečně v okrajových čtvrtích města vrchním vedením. Současný stav veřejného osvětlení vyžaduje rekonstrukci. V historické části města byly v roce 2005 nově osazeny lampy veřejného osvětlení. V celém městě je třeba zabudovat úsporné rozvaděče a progresivní svítidla a zajistit částečnou výměnu stožárů veřejného osvětlení.

3.1.8 Sport, rekreace, volný čas

Většina sportovních zařízení byla vybudována před rokem 1990 a dnes vykazují různý stupeň opotřebení. U části z nich bude nutné provést rekonstrukce a generální opravy. Jedná se zpravidla o zařízení vojenské tělovýchovné jednoty, které byly v devadesátých letech převedeny na město.

K významným sportovním jednotám s vlastními sportovními areály patří TJ Šroubárna Žatec a TJ Sever Žatec. Ty provozují oddíly házené, národní házené, tenisu, stolního tenisu, moderní gymnastiky, základní pohybové zdatnosti mládeže, volejbalu, floorbalu, nohejbalu, cyklistiky, atletiky, kuželek a sportovní střelby. Možnost sportovního vyžití na sportovištích tělovýchovných jednot je zpravidla vázané na členství v příslušném oddíle. Vedle toho slouží potřebám žateckých občanů také několik fitness center, městský bazén, tělocvičny základních a středních škol.

Největší členské základny mají ve městě Žatci dva fotbalové oddíly s několika týmy všech věkových kategorií.

Předmětem politického rozhodování v současnosti je na úrovni místní samosprávy oprava letního koupaliště s přístavbou nového krytého bazénu a zimním stadionem.

Kulturní a turistické možnosti umocňuje fakt, že historické centrum města je součástí městské památkové rezervace.

Významným kulturním stánkem obyvatel města Žatce je Městské divadlo s relativně širokou nabídkou kulturních pořadů. Součástí divadla je i amatérská a loutková scéna. Vedle divadla se v Žatci nachází letní kino, tři kulturní domy a dvě stálé muzejní expozice Chmelařského a Městského Polánkova muzea (expozice pravěku lounského okresu a vývoj města Žatce). V Žatci se nachází městská knihovna.

Turistickými zajímavostmi jsou soubor staveb v minulosti a částečně v současné době užívaných jako sklady chmele, které jsou svým rozsahem světovým unikátem, chmelnička na Náměstí Svobody (jediná svého druhu na světě), rozsáhlá židovská synagoga a velké množství reprezentativních vil vystavěných především v období konce 19. století a první poloviny 20. století.

Nejvýznamnější společensko-kulturní událostí každého roku je tradiční Dočesná pořádaná u příležitosti dokončení sklizně chmele.

Ubytovací služby nabízí ve městě pět hotelů, dva penziony a jedna turistická ubytovna.

3.2 Politická charakteristika

Kapitola 3.2, rozdělená do dvou základních oddílů, obsahuje charakteristiku města Žatce z politického pohledu. Část věnovaná problematice politických subjektů je zaměřena na místní sdružení politických stran, jakožto klíčových aktérů v politickém životě města. Druhou samostatnou částí je charakteristika města z hlediska volebních výsledků politických subjektů ucházejících se o mandáty v jednotlivých typech voleb ve městě Žatci.

3.2.1 Místní politické subjekty

Město Žatec s přibližně dvaceti tisíci obyvatel patří spíše mezi velké obce ČR. Charakteristika místních politických subjektů je proto zaměřena na místně relevantní politické strany. Z hlediska výsledků voleb do městského zastupitelstva má v politickém životě města rozhodující postavení Občanská demokratická strana, Komunistická strana Čech a Moravy a Česká strana sociálně demokratická. Těmto stranám také bude věnována zvýšená pozornost v následujících kapitolách praktické části disertační práce. Zájmovým spolkům a hnutím není věnována v této části textu pozornost nejen z důvodu jejich marginálního postavení v politickém životě města, ale také proto, že svými aktivitami zásadně neovlivňují volební chování, které je předmětem analytické části práce.

Občanská demokratická strana

Místní sdružení ODS v Žatci bylo založeno v roce 1991. Hned v prvních volbách v roce 1994, v nichž tato strana sestavila kandidátní listinu (v koalici s Klubem angažovaných nestraníků), získala sedm mandátů. Tímto výsledkem zahájila etapu nejsilnější a zároveň nejvlivnější politické strany ve městě. Kromě voleb v roce 1994 dosáhla nejvyššího počtu mandátů také v roce 2006. V těchto letech ODS nominovala starostu města. V roce 1994 se jím stal Bohuslav Kuneš a v roce 2006 Erich Knoblauch. Od voleb do městského zastupitelstva v roce 1994 až do podzimních voleb v roce 2006 získali ať už členové nebo kandidáti za ODS dohromady 20 mandátů. Žádná jiná strana, která za sledované období od roku 1994 v Žatci kandidovala, nebyla z hlediska počtu obdržených mandátů úspěšnější. Zároveň se jedná o politickou stranu, jejíž členové tvoří nejpočetnější skupinu v radě města.

Na začátku roku 2007 mělo místní sdružení 37 členů. Přestože se jejich počet v období od roku 1991 příliš nezměnil, členská základna ODS není příliš stabilní.

Prvním zásadním otřesem prošla, tak jako v celé České republice, na konci roku 1997 a v roce 1998 v souvislosti s nejasnostmi ve financování strany. Z místního sdružení ODS vystoupilo několik členů, včetně tehdejšího starosty Kuneše. Za druhé zlomové období lze považovat rok 2006, kdy do místního sdružení vstoupil budoucí starosta Knoblauch a několik nových a ke Knoblauchovi loajálních členů. Loajalita se projevila především při červnovém volebním sněmu, v rámci kterého byla jedním z hlavních bodů volba kandidátů do podzimních komunálních voleb a sestavení pořadí kandidátní listiny. Přední místa obsadili lidé, kteří se do té doby o post zastupitele v městském zastupitelstvu neucházeli.

Oficiální členské schůze ODS se konají přibližně jednou za dva měsíce. Neformálně se zastupitelé za ODS scházejí dle slov starosty a zároveň předsedy místního sdružení vždy před jednáním městského zastupitelstva a domlouvají se na společném postupu. K častějšímu setkání členů dochází vždy v předvolebním období.

ODS je prakticky jedinou stranou, která v minulosti vedla v předvolebním období (zejména pak v letech 2002 a 2006) volební kampaň. Měla podobu několika veřejných setkání s občany. Součástí kampaně byly také veřejně publikované propagační plakáty. Tato část nebyla zaměřena na jednotlivé kandidáty, ale celou stranu. Místní sdružení ODS v Žatci nevydává žádné propagační periodikum. Žatecký deník, jehož vydavatelem je od roku 2006 Městský úřad Žatec, je ovšem této straně značně nakloněn. Webová stránka místního sdružení obsahuje základní informace o činnosti, není příliš často aktualizovaná a nemá vysokou návštěvnost.

Komunistická strana Čech a Moravy

KSČM patří v prostředí komunální politiky města Žatce mezi nejvýznamnější politické subjekty. Za sledované období mezi roky 1994 a 2006 získala dohromady 19 mandátů v městském zastupitelstvu. V roce 2002 obdržela šest zastupitelských mandátů a stala se nejúspěšnější volební stranou. V ostatních volbách dosáhla vždy druhého největšího počtu hlasů. I přes větší množství hlasů voličů v letech 1998 a 2006 obsadila stejný počet čtyř křesel v městském zastupitelstvu, jako třetí (počtem hlasů) nejúspěšnější volební strana³⁵.

Ačkoliv je KSČM počtem mandátů v žateckém městském zastupitelstvu ve sledovaném období druhou nejúspěšnější stranou, jí navrhovaný kandidát na starostu

³⁵ V roce 1998 získala KSČM 20,72% hlasů a ODS 17,21% hlasů. V roce 2006 KSČM získala 18,76% hlasů a ČSSD 15,43% hlasů. V obou případech získaly strany čtyři mandáty.

nebyl nikdy zvolen. Nepříliš významný koaliční potenciál ukazuje také fakt, že zastupitelé za KSČM se stali prvně členy městské rady až v roce 2006 díky těsné spolupráci s představiteli ODS. Členy městské rady se stali Karel Krčmárik a Svatopluk Štěpánek.

KSČM v Žatci prošla na počátku 90. let obdobím značného úbytku členů. Od druhé poloviny 90. let se členská základna relativně stabilizovala a k poklesu počtu členů dochází již jen pozvolna. Na počátku roku 2008 měla základní organizace v Žatci 52 členů. Valná většina z nich však není ve stranické práci příliš aktivní a na členství se podílí převážně formou platby členských příspěvků a účastí na oficiálních schůzích, které mají na programu jednání záležitosti významné pro chod základní organizace. Za jádro strany lze považovat osm členů. Ve všech případech se jedná o lidi, kteří do strany vstoupili v předlistopadovém období roku 1989. Vedle členství v KSČM jsou zpravidla provázáni rodinnými vazbami a ekonomickými aktivitami.

Z hlediska kandidatury do městského zastupitelstva je fungování místního sdružení stabilní. Na pozicích uchazečů o zastupitelský post převažují straníci před kandidáty bez stranické příslušnosti. Na plně obsazených kandidátních listinách se v letech 1998 a 2002 účastnilo voleb shodně šest nestraníků a v roce 2006 čtyři lidé bez stranické příslušnosti. Obměna kandidátů v jednotlivých volbách je relativně nízká. Ve sledovaném období kandidovalo na čtyřech kandidátních listinách s 21 místy 44 kandidátů. Z členů základní organizace se ucházelo o mandát zastupitele ve všech volbách dohromady pouze 23 kandidátů. Šest členů se účastnilo všech čtyř voleb.

KSČM lze považovat za neaktivnější politický subjekt ve městě Žatci z hlediska propagace názorů, myšlenek, programu a komentářů politického dění ve městě. Základní organizace vydává vlastní tištěný zpravodaj, který distribuuje bezplatně do poštovních schránek obyvatel města. Zpravodaj vychází nepravidelně, většinou v případě potřeby komentovat aktuální politickou situaci, místní politické kauzy a v předvolebním období všech typů voleb. Vlastní webovou stránku KSČM neprovozuje.

Česká strana sociálně demokratická

ČSSD je relevantní politickou stranou místního stranického systému. V období mezi roky 1994 a 2006 získala dohromady 14 mandátů v městském zastupitelstvu. Po ODS a KSČM je v tomto ohledu třetí nejúspěšnější stranou. Pět mandátů, tedy nejvíce postů v zastupitelstvu města, obdržela ČSSD ve sledovaném období na základě výsledku voleb z roku 1998. Na návrh této strany byl starostou města zvolen Jiří

Farkota, kandidát bez politické příslušnosti na kandidátní listině ČSSD. Vedle něj byli do rady města zvoleni další dva zastupitelé za sociální demokracii. Pozici v městské radě získala strana také v roce 2006. Členem rady se stal místostarosta a zastupitel za sociální demokracii Aleš Kassal. V letech 1994, 2002 a 2006 ČSSD obdržela třetí největší počet hlasů voličů.

Místní organizace sociální demokracie byla v Žatci založena v roce 1990. Zakládajícími členy byli převážně pamětníci a sympatizanti ČSSD z období před sloučením s KSČ v roce 1948. Členská základna zůstala po celé období 90. let a po roce 2000 relativně stabilní. K největšímu nárůstu počtu členů došlo v období okolo voleb v roce 1998. V současnosti má místní organizace 25 členů.

Nejvýznamnějším představitelem strany je její bývalý předseda Bedřich Hendrych, který tuto stranickou funkci vykonával od založení místní organizace v roce 1990 až do roku 2008. Až doposud byl vždy členem městského zastupitelstva. O post starosty nebo místostarosty ovšem v minulosti neusiloval. V současné době je předsedou místní organizace Aleš Kassal.

Z hlediska kandidatury ve všech volbách mírně převažují straníci před kandidáty bez politické příslušnosti. V jednotlivých volbách dochází k značné obměně kandidátních listin. Za období mezi roky 1994 a 2006 se o mandát v zastupitelstvu města ucházelo ve čtyřech volbách 57 kandidátů (všechny listiny kandidátů byly vždy naplněny). Všech čtyř voleb se účastnili pouze dva lidé z členské základny. Kromě předsedy Hendrycha dále František Rubeš, který mandát v žádné z voleb nezískal.

Sociální demokraté nejsou mimo politickou arénu městského zastupitelstva v průběhu funkčního období příliš aktivní. Nevydávají žádné periodikum a doposud nezřídili ani vlastní webovou stránku. Příliš aktivní nejsou ani v případě volební kampaně. Kromě setkání s občany v městském divadle využívají finanční podpory strany k výlepu plakátů se jmény a fotografiemi kandidátů do městského zastupitelstva.

3.2.2 Volby a volební výsledky

Volby a volební výsledky mají určující vliv na politický proces všech úrovní politického života a rozhodující měrou formují podobu demokratických politických systémů. Volební výsledky jsou vděčným námětem výzkumu zejména pro jejich relativně snadnou dostupnost. Práce, které z nich vycházejí, mají povětšinou deskriptivní charakter. V případě ambicí charakterizovat tzv. volební mapu vybrané části území, popř. jeho celku, se volební výsledky stávají předmětem vzájemného

srovnání. Komparovány jsou z hlediska časového, tzn. mezivolebního, statického, tzn. porovnání výsledků voleb do různých zastupitelských sborů ve stejném období, ale také z hlediska prostorového ve vztahu k jiným místům, popř. srovnání s republikovými průměry. Problémem komparace je ovšem obtížná interpretace jejích výsledků. To platí také v kontextu volebního chování, které je konsekvencí mnohofaktorového působení.

Na lokální politické úrovni je problematika voleb diskutována převážně v souvislosti s volebními výsledky do zastupitelstev obcí, popř. krajských zastupitelstev. Analytické práce zaměřené na komunální politický prostor (především pak případové studie vybraných obcí) se ovšem zabývají také výsledky volebních preferencí obyvatel dané obce ve volbách do ostatních zastupitelských sborů, především pak obou komor parlamentu.

Volby a volební výsledky jsou také předmětem zájmu ve zbývajících částech této kapitoly. Volební data jsou prezentována především na výsledcích o počtech hlasů pro volební strany ve městě Žatci ve volbách do Poslanecké sněmovny a městského zastupitelstva. Těmto volbám je voličstvem přikládán největší význam a jsou charakteristické nejvyšší volební účastí. Mimo to následující analytická část práce vychází z výsledků šetření zaměřeného právě na tyto volby. Analýza výsledků voleb do Poslanecké sněmovny zahrnuje data týkající se voleb v letech 1996, 1998, 2002 a 2006. Volbám do České národní rady v letech 1990 a 1992 je věnována okrajová pozornost. Volební výsledky voleb uskutečněných v bezprostředním porevolučním období (ať už v roce 1990 nebo 1992) není vhodné využívat pro analýzu volebního chování občanů standardně fungujícího demokratického systému. Volební rozhodování realizované zpravidla pod vlivem porevolučního nadšení a ve snaze vymezit se vůči předešlému období má dle současných kritérií využívaných pro hodnocení politiky u významné části společnosti iracionální charakter. Mimo to je nutné brát v úvahu fakt, že v začátku 90. let se česká společnost vyznačovala méně rozevřenou podobou sociální struktury oproti období druhé poloviny 90. let. Hledání vazby mezi pozicí jedince v sociální struktuře a podobou volebního chování proto postrádá ve výzkumné perspektivě hlubší smysl. Krátké porevoluční období navíc voličům neumožnilo utvořit si pevnou dlouhodobou vazbu s politickými stranami³⁶. Z toho vyplývá, že tyto volby neměly povahu standardních voleb ve standardně fungujícím demokratickém prostředí a z hlediska analýzy volebních výsledků by účinkovaly deformačně. Z analytického

³⁶ Jedinou možnou výjimku představuje Komunistická strana, s kterou se mohli voliči dlouhodobě (ať už pozitivně nebo negativně) identifikovat.

pohledu budou výsledky voleb použity k určení volebních stran, pro něž je město Žatec místem územní volební podpory.

Část zaměřená na výsledky voleb do městského zastupitelstva čerpá z volebních dat z let 1994, 1998, 2002 a 2006. Ze stejných důvodů jako v případě voleb do České národní rady nejsou předmětem charakteristiky volby do zastupitelského sboru města Žatce v roce 1990. Z hlediska obtížné komparace výsledků voleb municipalit ČR (vliv odlišných faktorů jako např. velikost obce, místně specifických činitelů, úloha nezávislých, apod.), není město Žatec popisováno (jako v případě výsledků voleb do PS) jako území volební podpory politických stran. Větší prostor je věnován charakteristice jednotlivých voleb.

Část kapitoly politické charakteristiky města Žatec z hlediska voleb a volebních výsledků je dále rozšířena o volby a výsledky voleb v Žatci do krajského zastupitelstva v letech 2000 a 2004 a Senátu Parlamentu ČR v letech 1996 a 2002.

Volby do Poslanecké sněmovny

Jak vyplývá z výsledků voleb, politická orientace žateckého voličstva je tradičně levicová. Hned od počátku devadesátých let ve volbách do České národní rady stejně jako později od roku 1996 ve volbách do Poslanecké sněmovny dosáhly levicové strany v porovnání s celou ČR ve městě Žatci nadprůměrných výsledků. Komunistická strana Československa získala v roce 1990 ve volbách do České národní rady přibližně o čtyři procenta hlasů více než v průměru za ČR. Totéž platí také pro volby do ČNR v roce 1992 při porovnání výsledku Koalice Levý blok-KSČM,DL ČSFR z hlediska výše volebního výsledku v Žatci a ČR. Náklonnost k volbě levicových stran prokázalo žatecké voličstvo také v průběhu období devadesátých let a po roce 2000. Nejúspěšnější stranou podle počtu hlasů byla ve městě Žatci mezi roky 1996 a 2006 ČSSD. S výjimkou voleb do PS v roce 2002 získala ve městě ve sledovaném období 1996 - 2006 vždy počtem procent větší množství hlasů než za ČR. Komunistická strana Čech a Moravy jako druhá z politicky relevantních levicových stran stranického systému ČR dosáhla ve městě Žatci ve všech volbách do Poslanecké sněmovny lepšího výsledku než v celé ČR (v procentuálním vyjádření). Jak ukazuje tabulka 15, tento rozdíl byl v roce 2002 dokonce 7,79% a v roce 2006 činil 4,35% hlasů. Při pohledu na výsledky voleb parlamentních stran ve volbách do Poslanecké sněmovny mezi roky 1996 a 2006 je taktéž patrná nižší míra voličské podpory pravicových stran. Z procentuálního pohledu nepřevýšila podpora ODS, ODA a US ve městě Žatci celorepublikový výsledek. Za

pozornost jistě stojí minimální identifikace žateckého elektorátu s KDU-ČSL a naopak republikově nadprůměrná podpora SPR-RSČ.

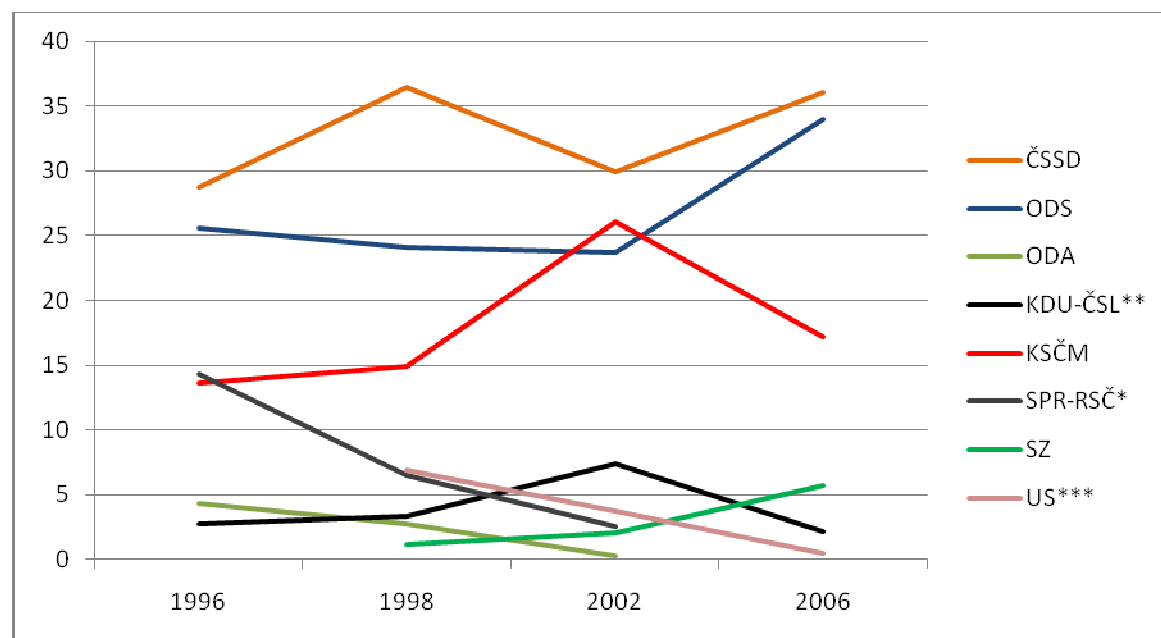
Tabulka 15 Výsledky voleb do PS ve městě Žatci a ČR

Volební strana	1996		1998		2002		2006	
	Žatec	ČR	Žatec	ČR	Žatec	ČR	Žatec	ČR
Česká str. sociálně demokratická	28,71	26,44	36,42	32,31	29,93	30,20	36,04	32,32
Občanská demokratická strana	25,59	29,62	24,10	27,74	23,68	24,47	34,02	35,38
Občanská demokratická aliance	4,36	6,36			0,24	0,50		
Křesť.a dem.unie-Čs.str.lidová	2,71	8,08	3,35	9,00	7,44**	14,27**	2,15	7,22
Komunistická str.Čech a Moravy	13,58	10,33	14,86	11,03	26,03	18,51	17,16	12,81
Sdruž.pro rep.-Republ.strana Čsl.	14,33	8,01	6,46	3,90	2,59*	0,97*		
Strana zelených			1,20	1,12	2,10	2,36	5,68	6,29
Unie svobody			6,93	8,60			0,52***	0,30***

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.volby.cz.

*V roce 2002 jako Republikáni Miroslava Sládka, ** v roce 2002 v koalici s US-DEU, ***v roce 2006 s DEU.

Graf 1 Výsledky voleb do PS ve městě Žatci

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.volby.cz.

*V roce 2002 jako Republikáni Miroslava Sládka, ** v roce 2002 v koalici s US-DEU, ***v roce 2006 s DEU.

Z hlediska volební mapy České republiky se město Žatec nachází v oblasti stabilní voličské podpory levicových stran. To dokládají také výsledky metody územní volební podpory³⁷. Tabulka 16 ukazuje hraniční počet procentuálního množství hlasů volebních stran a rozděluje tak obce ČR na ty, které je a není možné považovat za obce s územní podporou daných politických stran. Výsledky jsou uvedeny odděleně za všechny obce ČR a za města s více než 10 000 registrovanými voliči. Důvodem je snaha o objektivní pohled na zařazení města Žatce do volební mapy ČR. Počet zapsaných voličů se ve volbách do Poslanecké sněmovny pohyboval mezi roky 1998 a 2006 ve výši 15 651 až 16 162. Žatec tedy spadá do kategorie obcí s více než 10 000 voliči. V případě tučně zvýrazněných čísel překračují příslušné politické strany hraniční počet procent hlasů. Město Žatec je v jejich případě územím volební podpory.

Tabulka 16 Hranice počtu procent hlasů územní volební podpory pro strany se ziskem mandátů ve volbách do Poslanecké sněmovny

Volební strana	1998		2002		2006	
	všechny obce ČR	obce nad 10000	všechny obce ČR	obce nad 10000	všechny obce ČR	obce nad 10000
Česká str. sociálně demokratická	34,19	33,44	30,73	30,00	34,17	33,06
Občanská demokratická strana	24,2	31,91	24,12	28,33	33,76	38,64
Komunistická str.Čech a Moravy	14,99	11,61	23,57	17,85	17,27	12,28
Křesť.a dem.unie-Čs.str.lidová	17,65	7,17	16,86*	14,14*	13,67	5,84
Strana zelených					6,01	7,26
Unie svobody	7,86	9,53				

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.volby.cz + vlastní výpočet autora.

* V roce 2002 v koalici s US-DEU.

Přestože jsou do kategorie všech obcí ČR zařazena taktéž města s počtem voličů převyšujícím 10 000, tabulka ukazuje odlišné volební chování obyvatel v závislosti na velikosti obce (porovnáním všech obcí a měst nad 10 000 voličů). Pro obce nad 10 000 voličů je charakteristický sklon k preferenci ODS v porovnání s výsledky pro tuto

³⁷ Metoda územní volební podpory (autoři Sýkora, Jehlička) slouží k výpočtu oblastí volební podpory volebních stran. Výsledky strany jsou za celou ČR seřazeny dle pořadí v procentech vyjádřeného počtu hlasů jednotlivých obcí ČR. Všechny obce, seřazené podle výše procentuálního počtu hlasů pro stranu, jejichž suma % hlasů dosahuje 50% z celkového součtu procent hlasů všech obcí ČR pro tuto stranu, je možné považovat za oblast volební podpory strany. Na základě metody volební podpory lze vyjádřit hraniční procentuální počet hlasů, který rozdělí obce na ty, jež lze a nelze považovat za území volební podpory příslušné strany. Vzhledem k nenaplnění principu rovnosti hlasu, vyplývajícího z odlišné velikosti porovnávaných obcí, je nutné výsledky považovat spíše za orientační. Použití metody je vhodnější při aplikaci na větší územní celky, např. okresy.

stranu za celou ČR. Opačně výsledek platí v případě KSČM a KDU-ČSL. Voliči obou stran převažují spíše v menších obcích. Porovnáním hraničních počtů procent hlasů volební podpory ČSSD se ukazuje, že tato strana je o málo více preferována v malých obcích. Při pohledu na výsledek SZ lze v porovnání s ČSSD použít opačné tvrzení, nicméně se jedná o výsledek vztažený pouze k roku 2006³⁸. V tomto případě tedy nelze uvažovat o trendu.

Město Žatec bylo územím s volební podporou ČSSD v období 1998 až 2002 a po roce 2006. Protože volební výsledek převyšuje hraniční procento volební podpory jak mezi všemi obcemi ČR, tak obcemi nad 10 000 voličů³⁹, je možné (v případě obou období) hovořit o výrazné inklinaci žateckých voličů k ČSSD. K poklesu podpory ČSSD došlo ve volbách v roce 2002. Přestože ČSSD obdržela v těchto volbách o více než 6% hlasů méně než ve volbách v letech 1998 a 2006, město Žatec se stalo územím volební podpory této strany mezi městy s více než 10 000 voličů.

Jak ukazují výsledky komparace obcí ČR z hlediska počtu hlasů pro KSČM ve volbách do Poslanecké sněmovny v kontextu stability volební podpory, město Žatec je pro tuto stranu významnou oblastí voličské přízně. Tento fakt dokládá i poznatek, že KSČM má větší volební podporu spíše v menších obcích (jak je patrné z tabulky 16). Přesto Žatec patří mezi obcemi s více než 10 000 voličů (a v roce 2002 také mezi všemi obcemi ČR) k oblastem s územní volební podporou. Postavení Žatce mezi obcemi s více než 10 000 voliči, které jsou charakteristické nejvyšší volební podporou KSČM ve volbách do Poslanecké sněmovny, ukazuje tabulka 17.

³⁸ V roce 2006 získala Strana zelených prvně za sledované období zastoupení v Poslanecké sněmovně.

³⁹ Připomeňme, že ČSSD má vyšší voličskou podporu v menších obcích.

Tabulka 17 **Města s více než 10 000 voliči s nejvyšší volební podporou KSČM**

1998		2002		2006	
Blansko	16,76	Bílina	29,16	Litvínov	18,73
Litvínov	16,21	Libušín	29,16	Bílina	18,03
Louny	16,18	Litvínov	27,96	Havířov	17,29
Znojmo	15,81	Tachov	27,56	Žatec	17,17
Jirkov	15,76	Jirkov	27,37	Cheb	16,96
Vyškov	15,43	Klášterec n. O.	26,77	Jirkov	16,56
Bílina	15,03	Louny	26,06	Sokolov	16,32
Žatec	14,86	Žatec	26,03	Hodonín	16,26
Karviná	14,78	Most	25,93	Blansko	16,03
Most	14,45	Cheb	25,14	Most	16,01

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.volby.cz.

Odklon od stabilně nízké voličské podpory zaznamenala ODS v Žatci v roce 2006. Přestože výsledné množství hlasů (jako ve všech předcházejících volbách do PS a v roce 1992 do ČNR) zaostalo za republikovým výsledkem (v procentech), jednalo se o největší volební úspěch v tomto městě. Z hlediska všech obcí ČR je Žatec dokonce územím volební podpory ODS. S ohledem na fakt, že je tato politická strana významněji preferována ve velkých městech, nelze výsledek v Žatci v roce 2006 přeceňovat. Mezi 124 městy (a městskými částmi Prahy) s více než 10 000 voliči získala ODS v 94 z nich vyšší procento hlasů než v Žatci.

Volby do městského zastupitelstva

Ve všech doposud uskutečněných volbách do městského zastupitelstva Žatce od roku 1994 (všechny se konaly v řádném termínu) bylo rozdělováno vždy 21 mandátů. Nejvíce jich získala v průběhu sledovaného období ODS a KSČM. Třetí nejúspěšnější stranou v komunálním politickém prostoru Žatce je s určitým odstupem ČSSD. Volební výsledky a kumulaci mandátů mezi roky 1994 a 2006 ve volbách do městského zastupitelstva ukazuje tabulka 18.

Tabulka 18 Výsledky voleb do obecního zastupitelstva ve městě Žatci

Volební strana	1994		1998		2002		2006		mandáty 94-06 celkem
	mandáty	(v %)	mandáty	(v %)	mandáty	(v %)	mandáty	(v %)	
Občanská demokratická strana	7	30,34*	4	17,21	4	16,11	5	21,15	20
KSČM	5	23,66	4	20,72	6	21,24	4	18,76	19
ČSSD	2	11,12	5	25,48	3	12,49	4	15,43	14
Volba pro město					2	8,19	3	12,4	5
Unie pro sport a zdraví					1	7,48	2	7,55	3
KDU-ČSL	1	4,37	1	4,58	1	5,36**	0	3,34	3
Unie svobody			2	10,31			0	4,89***	2
SNK Evropští demokraté							2	11,01	2
Liberální strana národně sociální	2	8,75							2
Strana zelených							1	6,28	1
Koalice SPR-RSČ, SDČR	1	6,44	0	1,88					1
Občanská demokratická aliance	1	6,22							1
Sdružení SDL, NK	1	6,08							1
Liberálně sociální unie	1	3,04							1
Česká strana národně sociální			1	3,47	0	2,12			1
Republikáni Miroslava Sládka					0	0,73			0
Strana "UČITELE PRO ŽATEC"					0	4,29			0
Hn.za harm.rozvoj obcí a měst					0	4,3			0
Nez. demokraté (předs.V.Železný)							0	4,67	0
Nezávislí celkem			4	16,35	4	18,39			8

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.volby.cz.

* v koalici s Klubem angažovaných nestraníků, ** v koalici s Uníí svobody, *** Unie svobody - Demokratická unie

Z výsledků voleb do městského zastupitelstva je patrná menší míra inklinace voličů k identifikaci s politickými stranami a naopak větší vliv faktorů, které mají úzký kontext k místu volby. Svědčí o tom i množství mandátů rozdělených v jednotlivých volbách v letech 1994 až 2006 mezi kandidující volební strany. Většina subjektů, které se ucházely o posty městských zastupitelů, obdržela alespoň jeden mandát (viz tabulka 19).

Tabulka 19 Kandidatura volebních stran a kandidátů ve volbách do městského zastupitelstva

	1994	1998	2002	2006
Počet kandidujících volebních stran	9	9	12	10
Volební strany alespoň s jedním mandátem	9	6	9	7
Počet kandidátů celkem	180	186	250	208

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.volby.cz.

Volby do městského zastupitelstva v roce 1994

Volby do městského zastupitelstva v roce 1994 byly z mnoha důvodů specifické. Zatímco v roce 1990 bylo možné na základě výsledků vysledovat silnou vazbu mezi volebními preferencemi v komunálních a celonárodních volbách, v roce 1994 tento vztah zdaleka neplatil. Vedle toho se volby v roce 1990 staly příležitostí k politickému angažmá lidí, kteří do té doby nebyli na místní úrovni veřejně známí. Čtyřleté polistopadové období bylo dostatečně dlouhé na to, aby zastupitelé reprezentující politické zájmy voličů prokázali své schopnosti a občané si ujasnili vlastní zájmy a politické preference. V průběhu tohoto období se na místní komunální scéně vyprofilovaly a etablovaly nové politické a ekonomické elity. Volební rozhodování bylo proto mnohem více ovlivněno osobnostmi kandidátů a méně jejich příslušností (popř. kandidaturou) k volebním stranám. Toto tvrzení dokazuje fakt, že každá volební strana obdržela minimálně jeden mandát zastupitele. Vedle toho se zastupiteli mnohdy stali lidé, kteří nekandidovali v horních patrech kandidátních listin.

Ve volbách v roce 1994 odevzdali voliči nejvyšší počet hlasů kandidátovi Koalice ODS, KAN a v Žatci známému očnímu optikovi Stanislavu Dvořákovi, který se o mandát ucházel z 19. místa 21 členné listiny. Druhý počtem hlasů skončil ředitel úspěšné střední školy Bohumil Kuneš (18. místo téže kandidátní listiny).

Subjektem, kterému bylo přikázáno nejvíce mandátů, se stala koalice Občanské demokratické strany a Klubu angažovaných nestraníků. Volební program koalice čerpal v hodnotové a ideologické rovině z programu ODS určeného pro parlamentní volby v roce 1992. Část věnovaná městu Žatci reflektovala obecně známé místní problémy. Akcentována byla problematika podpory obnovy sídla okresu v Žatci, která se později ukázala jako jedno z klíčových politických témat. Hlavním zdrojem úspěchu byly známé osobnosti na kandidátní listině. Kromě výše zmíněných Stanislava Dvořáka a Bohumila

Kuneše to byli také například Petr Dvořák, tajemník městského úřadu, Karel Suchopárek, zástupce starosty města nebo Jan Petříček, profesionální sportovec a úspěšný olympionik v jízdě na divoké vodě.

Své silné postavení ještě více upevnila v komunálních volbách Komunistická strana Čech a Moravy. Volební program určený pro Žatec se nijak výrazně nelišil od všech ostatních politických stran. Jeho body měly úzkou souvislost s investičními akcemi, jejichž realizace měla spadat do následujícího funkčního období. Kandidátní listina byla velmi podobná té z roku 1990. Z hlediska volebního chování je zajímavé, že zatímco u ostatních politických subjektů byli zastupitelé zvoleni z různých míst kandidátní listiny, v případě této strany získali politický mandát čtyři z pěti kandidátů z prvních čtyř míst a pátý z devátého místa. V případě volebního rozhodování se u voličů neprojevovaly faktory vzdělání a profesní kvalifikace, které se u ostatních stran ukázaly jako významné (Kopřiva 2002). Tyto důvody, stejně jako malý rozdíl v počtu získaných hlasů jednotlivými kandidáty vedou k hypotéze, že v případě této strany voliči nepreferovali kandidáty, ale spíše celou kandidátní listinu.

Vedle levicové KSČM ve volbách uspěla také ČSSD. Zatímco v roce 1990 se sociální demokracie profilovala jako strana středu, její levicovější zaměření v roce 1994 bylo patrné. Největší podíl na zisku dvou mandátů měla pravděpodobně otázka zemědělství, která sehrála v první polovině 90. let v podmínkách města Žatce mimořádně významnou roli. V roce 1990 vytvořila ČSSD společnou kandidátku s Československou stranou zemědělskou, která se nejvíce podílela na společném úspěchu. V roce 1994 (jako součást LSU) ovšem tato strana příliš aktivní nebyla a otázky zemědělství prezentovala minimálně. Vedle toho kandidátní listina tohoto volebního subjektu nenabízela jediného kandidáta profesně spjatého se zemědělstvím. V případě ČSSD tomu bylo právě naopak. Otázky zemědělství měly ve volebním programu významné místo a na kandidátce ČSSD bylo zastoupeno pět kandidátů profesně spjatých se zemědělstvím.

Obtížnou situaci měla před volbami v roce 1994 Liberální strana národně sociální. Během krátkého období čtyř let několikrát změnila název i politickou orientaci. V místních podmínkách byla spojována především s osobou Jiřího Fouska, jehož čtyřleté období ve funkci starosty bylo považováno za úspěšné (Kopřiva 2002). Hlavním bodem programu byl, obdobně jako v případě ODS, příslib úsilí o navrácení sídla okresu. ČSNS usilovala o dosažení tohoto cíle už v průběhu funkčního období mezi lety 1990 a 1994. Stejně jako ČSSD získala ČSNS ve volbách do městského zastupitelstva v roce 1994 dva mandáty.

Volby do městského zastupitelstva v roce 1998

V komunálních volbách v roce 1998 ještě více posílila svoji pozici ve městě Žatci levice. Stranou s největším počtem obdržených mandátů se stala ČSSD, která si oproti volbám z roku 1994 polepšila o 15% voličských hlasů. Volební rozhodování tak bylo silně pod vlivem úspěchů strany v parlamentní rovině v letech 1996 a 1998. Volební program ČSSD byl velmi kritický vůči stranám, které byly v předchozím funkčním období zastoupeny v městské radě (stejně jako v případě většiny ostatních stran, které nebyly obdobně členy městské rady). Akcentovaným bodem volebního programu (jako u většiny volebních stran) byla naléhavost dostavby školy na žateckém sídlišti Jih III a dále ukončení prodeje městského majetku. Významné místo v programu měla taktéž kritika činnosti městské policie.

Počtem obdržených hlasů skončila druhá v pořadí v komunálních volbách v roce 1998 KSČM. Minimální obměna sestavy lidí v jejím vedení, jmen na kandidátní listině a programu zajistila podobný počet hlasů jako v předcházejících volbách.

Největším překvapením voleb v roce 1998 byl výsledek ODS. Tato strana, která kandidovala oproti předcházejícím volbám jako samostatný politický subjekt, získala přibližně o 10 % hlasů méně než v roce 1994. Zisk pouhých čtyř mandátů byl důsledkem jednak silné negativní kampaně místních periodik⁴⁰ vůči ODS⁴¹ a jednak celostátních problémů strany souvisejících s nejasnostmi ve financování. V důsledku těchto událostí opustila místní sdružení ODS řada členů, včetně tehdejšího starosty Kuneše. Ten následně kandidoval jako nestraník na listině US. Prioritními otázkami volebního programu ODS byl urychlený prodej městských bytů a boj proti neplatičům nájemného.

Historicky první účast Unie svobody ve volbách do žateckého zastupitelstva skončila ziskem dvou mandátů. Post zastupitele za US obdrželi členové městského zastupitelstva ve funkčním období 1994-1998 za ODS. Z volebního programu US byl zřejmý kritický postoj vůči ODS. Z ostatních bodů programu byl kladen důraz na otázky podpory podnikání a výstavby průmyslové zóny.

V roce 1998 se komunálních voleb prvně účastnili nezávislí kandidáti, a to jednak jako Sdružení nezávislých kandidátů – za rozvoj Žatce a jeho prosperitu a dále pak

⁴⁰ Značný vliv na formování volebního chování měly hned od počátku 90. Žatecké noviny a od roku 1996 taktéž deník Lučan. Obě periodika věnovala politickému dění ve městě Žatci značnou pozornost.

⁴¹ Paradoxem je, že do negativní kampaně se zapojila v rámci vnitřních sporů taktéž sama místní ODS.

Sdružení nezávislých kandidátů – žatečtí městu – město žateckým. Oběma se podařilo uspět a získat po dvou mandátech v městském zastupitelstvu.

Volby do městského zastupitelstva v roce 2002

Přibližně stejný počet hlasů jako ve volbách v roce 1998 zajistil místnímu sdružení KSČM nejvýznamnější pozici v městském zastupitelstvu po volbách v roce 2002. V průběhu funkčního období 1998-2002 KSČM kriticky vystupovala proti stranám radniční koalice. Vydávala a zdarma distribuovala vlastní zpravodaj, ve kterém prezentovala své politické postoje a upozorňovala na nedostatky a především korupci v řadách zastupitelů ostatních stran městského zastupitelstva. Volby v roce 2002 opět potvrdily, že tato strana má ve městě stabilní voličskou základnu. Kandidáti KSČM získali všech šest mandátů z prvních šesti míst kandidátní listiny.

K výrazné změně volebních preferencí nedošlo oproti roku 1998 také u ODS. Volební program, který vycházel převážně z programu ODS pro parlamentní volby a nejaktivněji vedená volební kampaň zaměřená na jednoduchá hesla, přispěly k zisku čtyř mandátů.

Aniž by došlo k výrazné obměně kandidátní listiny nebo členské základny místního sdružení ČSSD v Žatci, nejvýrazněji poklesla volební podpora v roce 2002 oproti roku 1998 právě této straně. V případě sociální demokracie výsledek voleb do Poslanecké sněmovny místnímu sdružení spíše uškodil (oproti ODS).

Zcela novými politickými subjekty v politickém životě města Žatce se staly v roce 2002 Volba pro město a Unie pro sport a zdraví. Jedná se o politické strany, které se soustřeďují především na komunální politiku a aktivně se účastní voleb. Oběma stranám se podařilo naplnit kandidátní listiny a ve volbách získat zastupitelské mandáty. Obě taktéž nabídly voličům podobně zaměřený volební program vyzdvihující aktivní život a participaci na životě města. Lze je tedy pojmut jako reprezentanty nového přístupu ke komunální politice v podmínkách města Žatce, oproštěného od velkých témat a obtížně realizovatelných ambicí. Zároveň obě strany při sestavování kandidátních listin oslovují občany, kteří by byli vhodnými nositeli těchto ideálů. Důraz je samozřejmě kladen na známost kandidátů v místním prostředí.

Volby do městského zastupitelstva v roce 2006

V roce 2006 se vítězem komunálních voleb ve městě Žatci stala ODS. V průběhu předvolebního období byla ODS jedinou politickou stranou, která realizovala nákladnější

volební kampaň. Vedení žatecké ODS zvolilo strategickým cílem kampaně představit ODS jako stranu, která má perspektivu přispět k rozvoji města. Na propagaci jednotlivých kandidátů nebyl kladen důraz. Hlavním důvodem byl fakt, že na stranické kandidátce ODS nekandidovala žádná z místně známých osobností. K úspěchu ODS nepochybně přispěl také výsledek voleb do Poslanecké sněmovny a obecně pravicová nálada českého voličstva.

Druhou nejsilnější stranou se na základě výsledků voleb stala KSČM. I přes nepřilíš značnou obměnu leaderů kandidátní listiny oproti roku 2002 se někteří voliči od podpory této strany v roce 2006 odklonili. Výsledkem byla ztráta dvou mandátů oproti roku 2002. Jistou obměnu volebního chování voličů KSČM lze vysledovat také z faktu, že mandát získal na základě preferenčních hlasů předseda místního sdružení strany Milan Pipal, který se ucházel o mandát až ze sedmého místa kandidátní listiny. Sám Pipal v předvolebním období uvažoval, že do městského zastupitelstva kandidovat nebude. Své rozhodnutí změnil až v den zasedání volebního sněmu strany, jehož primárním úkolem byla volba kandidátů do komunálních voleb. Kandidaturu přijal pouze pod podmínkou, že se bude o místo zastupitele ucházet ze sedmého místa kandidátní listiny. Vzhledem k cílům KSČM obhájit šest mandátů v městském zastupitelstvu bylo zřejmé, že o mandát neusiluje.

Oproti KSČM svoji pozici vylepšila v porovnání s volebním výsledkem z roku 2002 ČSSD. Dva ze čtyř mandátů získaly na základě preferenčních hlasů známé učitelky žateckého gymnázia (z jedenáctého a dvanáctého místa kandidátní listiny). Post zastupitele získal také z devátého místa kandidátní listiny kandidující lokálně oblíbený novinář. Čtvrtý mandát získal předseda místního sdružení strany Hendrych.

K rozvoji multipolarity místního politického a stranického systému přispěl výsledek volebních stran Volba pro město (tři mandáty) a Unie pro sport a zdraví (dva mandáty). Nejvíce preferenčních hlasů získali v případě obou stran lidé, kteří jsou v Žatci známí především díky profesi, kterou vykonávají. Mandát získali tři lékaři, jeden fotograf a jeden provozovatel realitní kanceláře spravující velké množství nemovitostí bytových družstev.

Senátní a krajské volby

Výsledky voleb do krajského zastupitelstva Ústeckého kraje stejně jako výsledky voleb do Senátu Parlamentu ČR prokázaly (obdobně jako volby do Poslanecké sněmovny a městského zastupitelstva) levicovou orientaci žateckého voličstva. Vedle

KSČM, jejíž volební podpora byla ve městě Žatci ve volbách do krajského zastupitelstva v roce 2000 nejsilnější, převýšil počet hlasů v procentech výsledek za celý kraj také v případě ČSSD. Volební výsledek ODS a Čtyřkoalice v Žatci naopak za krajským zaostal. Totéž platí pro ODS také ve volbách v roce 2004, přestože celkově tato strana byla počtem hlasů nejvíce úspěšná. KSČM v Žatci opět obdržela vyšší počet procent hlasů než na úrovni celého kraje. ČSSD v tomto případě dosáhla takřka shodného výsledku v procentním vyjádření v Žatci a Ústeckém kraji. Zvýšená inklinace voličů k podpoře levicových stran se prokázala také na základě výsledků voleb do krajského zastupitelstva v roce 2008. Procentuální srovnání nejúspěšnějších stran ukazuje vyšší podporu levicových stran ČSSD a KSČM a nižší podporu pravicové ODS ve městě Žatci oproti celému volebnímu obvodu. Nejúspěšnější stranou se ve volbách do krajského zastupitelstva Ústeckého kraje v Žatci stala ČSSD před KSČM. Výsledky ukazuje tabulka 20.

Tabulka 20 **Volební výsledky voleb do krajského zastupitelstva**

Volební strana	2000		2004		2008	
	Žatec	Ústecký kraj	Žatec	Ústecký kraj	Žatec	Ústecký kraj
Komunistická strana Čech a Moravy	32,32	28,22	29,53	25,26	22,57	18,39
Občanská demokratická strana	19,05	26,75	34,15	39,62	19,23	20,57
Česká strana sociálně demokratická	17,48	17,24	15,17	15,29	33,63	32,78
Čtyřkoalice	12,48	13,73				
Křesť.demokratická unie-Čs.strana lidová			3,10	2,81		
Unie svobody-Demokratická unie			2,01	0,80		
NEZÁVISLÍ	9,68	4,92	4,15	1,68		
REPUBLIKÁNI M. SLÁDKA	3,85	3,14				
Strana za životní jistoty, Strana zelených	2,02	2,68				
Strana zelených			1,49	2,01	5,08	4,29
Strana venkova	1,62	1,42				
Evropská strana důstojného stáří			1,57	2,59	1,34	1,76
Sdružení pro zdraví, sport, prosperitu			1,76	3,19	1,56	3,07
SNK - Evropští demokraté					1,11	1,54
Severočeši.cz					10,73	13,20
NESPOKOJENÍ OBČANÉ!					0,60	1,06
Děln.str.-zrušení popl.ve zdr.					1,15	1,19

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.volby.cz.

Poznámka: v přehledu jsou uvedené strany, které v Ústeckém kraji získaly více než 1% hlasů voličů.

Senátní volby proběhly ve volebním obvodu Louny, Rakovník v roce 1996, 2002 a 2008. V roce 1996 dosáhl v prvním kole nejvyšší volební podpory ve městě Žatci kandidát ODS Karel Suchopárek. Oproti ostatním kandidátům byl zvýhodněn tím, že vykonával funkci místostarosty Žatce a byl tak voličům dobře známý. V druhém kole volby voliči upřednostnili kandidáta ČSSD Ivana Havlíčka. Významnou roli v tomto ohledu s největší pravděpodobností sehráli voliči kandidátky KSČM Heleny Růžičkové, kteří se ve druhém kole přiklonili právě ke kandidátovi levicové ČSSD. V roce 2002 měl nejlepší pozici pro druhé kolo ve městě Žatci kandidát KSČM Filip Celba (přestože oproti celému volebnímu obvodu nebyla jeho podpora výrazná). Ve druhém kole voleb žatečtí voliči upřednostnili v nadpoloviční většině kandidáta ODS. V senátních volbách v roce 2008 získal post senátora kandidát ČSSD Marcel Chládek, který vyhrál obě kola

voleb jak ve městě Žatci, tak v celém volebním obvodu. Výsledky obou senátních voleb ukazují tabulky 21, 22 a 23.

Tabulka 21 Volební výsledky voleb Senátu v roce 1996

Kandidát	Volební strana	Volební obvod Louny		Žatec	
		% hlasů		% hlasů	
		1. kolo	2. kolo	1. kolo	2. kolo
Jan Bartoň	NK	9,53		17,94	
Karel Suchopárek	ODS	37,54	44,14	33,06	42,35
Ivan Dejmal	ODA	6,51		8,28	
Ivan Havlíček	ČSSD	23,71	55,86	20,33	57,65
Helena Růžicková	KSČM	22,72		20,37	

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.volby.cz.

Tabulka 22 Volební výsledky voleb Senátu v roce 2002

Kandidát	Volební strana	Volební obvod Louny		Žatec	
		% hlasů		% hlasů	
		1. kolo	2. kolo	1. kolo	2. kolo
Jan Bartoň	SNK ED	12,96		24,61	
Ivan Havlíček	ČSSD	14,1		13,6	
Filip Celba	KSČM	24,22	45,28	17,57	47,35
Miloslav Pelc	ODS	24,93	54,71	13,96	52,64
Bohuslav Kuneš	US-DEU	10,86		24,32	
František Povolný	SD-SN	5,35		0,55	
Ladislav Půlpán	Váš hlas	7,55		5,35	

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.volby.cz.

Tabulka 23 **Volební výsledky voleb Senátu v roce 2008**

Kandidát	Volební strana	Volební obvod Louny		Žatec	
		% hlasů		% hlasů	
		1. kolo	2. kolo	1. kolo	2. kolo
Zdeněk Renč	US-DEU	2,08		0,76	
Miroslav Hylák	Severočeši.cz	6,37		10,68	
Bohuslav Pichl	SDŽ	0,5		0,53	
Václav Beneš	KSČM	21,24		25,88	
Radovan Šabata	SNK ED	3,89		2,22	
Jan Kerner	ODS	23,05	33,43	22,23	32,22
František Bušek	HNPĐ	2,71		0,86	
Svatopluk Karásek	SZ	2,9		4,13	
Eva Hůlová	NS+SZR	3,28		1,4	
Jaromír Vápeník	NEZ/DEM	1,48		1,81	
Marcel Chládek	ČSSD	32,46	66,56	29,46	67,77

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.volby.cz.

3.3 Rozdíly ve volebním chování odlišných sociálněekonomických skupin obyvatel

Klasická teze o volebním chování bývá spojována s odlišnostmi volebního rozhodování členů různých sociálních vrstev (popř. tříd). Jak již bylo uvedeno v kapitole 2.5.2, pojem sociální vrstva bývá obvykle chápán jako relativně homogenní skupina se shodnými společensky významnými atributy, které ji odlišují od ostatních společenských vrstev. Zároveň se jedná o soubor osob propojených pocitem sounáležitosti, který utváří silnou vnitřní vazbu mezi jednotlivými členy. Operacionalizace pojmu společenská vrstva je obtížná. V rámci sociologických výzkumů bývají jednotlivé sociální vrstvy (třídy) obvykle vymezené na základě základních socioekonomických charakteristik. Těmi jsou např. příjem, zaměstnání nebo profese (jako v případě Matějů, Vlachová 2000). Vnitřní pevnou vazbu mezi jednotlivými členy takto vymezených sociálních tříd ovšem zaručit nelze. Při použití stejného přístupu je tedy nutné položit si otázku, zda je takto vymezené skupiny vhodné nazývat sociálními třídami. Terminologicky přesnější by v tomto případě vzhledem k definičnímu obsahu pojmu „sociální třída“ bylo použít pojmu socioekonomické skupiny.

V následující části práce budou jednotlivé společenské skupiny města Žatce odlišené na základě ekonomických a sociálních charakteristik. Vzhledem k výše popsanému bude pro označení odlišných skupin obyvatel na základě těchto charakteristik dále používán pojem socioekonomická skupina.

Cílem této kapitoly je ukázat, zda je klasická teze o odlišné podobě volebního chování jednotlivých socioekonomických skupin (pramenící ze sociologického modelu volebního chování) platná v podmínkách města Žatce a zda se volební chování odlišných socioekonomických skupin liší v případě voleb do Poslanecké sněmovny a voleb do městského zastupitelstva.

Analýza vychází z dat exit-pollových šetření voleb do Poslanecké sněmovny a voleb do městského zastupitelstva ve městě Žatci v roce 2006. Získaná data o sociální struktuře jsou využitelná pouze za předpokladu, že respondenti vykazují konzistentní sociální status. V sociálně stabilních systémech s vykrystalizovanou společenskou strukturou se příslušníci stejných socioekonomických skupin vyznačují přijímáním a akceptováním shodných hodnot a sdílením obdobným politických postojů. Obráceně platí, že v sociálně nestabilních společnostech nelze nalézt pevnou vazbu mezi sociální stratifikací a přijímanými hodnotami (kongruentními ve vazbě na sociální strukturu).

V minulosti byl již mnohokrát prokázán úzký vztah mezi pozicí jedince v sociální struktuře a jeho volebním chováním. Výzkumník, který si klade za cíl ověřit platnost modelů volebního chování založených na determinaci volebního rozhodování postavením v sociální struktuře, stojí před úkolem analyzovat povahu sociálního statusu jedinců. K značnému zkreslení výsledků dochází v případě, když statisticky významná část respondentů vykazuje inkonzistentní sociální status. Ukazuje se, že v sociálně, hospodářsky a politicky stabilních společnostech existuje úzká vzájemná vazba mezi jednotlivými částmi statusu. Většině členů této společnosti přísluší konzistentní status. Ve společnostech, které procházejí transformačními procesy se značnými (ať už pozitivními nebo negativními) sociálními důsledky, ovšem tato skutečnost platit nemusí. V takovém případě mají lidé inkonzistentní status, tzn. různé hodnoty statusu v jeho jednotlivých dimenzích.

Soudobá česká společnost je z hlediska sociální struktury relativně stabilní. Přesto je v rámci analytických prací zaměřených právě na problematiku sociální struktury nutné věnovat dostatečnou pozornost problematice konzistence sociálního statusu⁴². V případě prokázané inkonsistence v převládající části zkoumané populace je obtížné se sociální strukturou pracovat a ověřovat tak aplikovatelnost strukturálního modelu volebního chování.

Oblast severozápadních Čech patří mezi regiony, kde hospodářská a společensko-politická transformace způsobila citelné otřesy sociální struktury s řadou případů poklesu sociálního statusu v rámci sociální mobility. Ačkoliv k největším výkyvům způsobených reformou docházelo převážně v 90. letech, také v současné době má smysl klást si otázku, zda je ve městě Žatci sociální struktura stabilní, nedochází k její zásadní proměně a zda mezi obyvatelstvem města převládá statusová konzistence. Právě otázka statusové konzistence se s ohledem na předmět analýzy, kterým je volební chování odlišných socioekonomických skupin, ukazuje jako klíčová. Naplnění dílčího cíle, kterým je objasnění podoby volebního chování odlišných socioekonomických skupin, se neobejde bez analýzy sociální struktury a především pak statusové konzistence voličstva. Jak již bylo řečeno, současná česká společnost je charakteristická relativní stabilitou sociální struktury a zároveň převládající konzistencí sociálního statusu obyvatel. I přes zmiňované negativní důsledky společenské transformace

⁴² Statusová konzistence je charakteristická vyrovnaností sociálního statusu ve všech jeho dimenzích a naopak statusová inkonsistence jeho nerovnováhou. V tomto případě je sociální status jedince tvořen vysokým postavením v některých jeho dimenzích kombinovaných s nízkým postavením v jiných dimenzích.

v oblasti severozápadních Čech se nedá předpokládat existence statusové inkonsistence u převládající části společnosti. Vzhledem k tomu je možné stanovit dílčí hypotézu, že **žatecké voličstvo se ve valné většině vyznačuje konzistencí sociálního statusu.**

Diskutovaným metodologickým problémem sociální (ne)rovnosti jsou kritéria, jejichž pomocí lze hodnotit postavení jedince v sociální struktuře. Z hlediska statusové konzistence je kladena otázka, jak má být stanoven vztah mezi hodnotovými žebříčky jednotlivých dimenzí sociálního statusu. Práce autorů Matějů a Vlachové (2000), která se jako jedna z mála vzniklých v českém prostředí po roce 1989 obsáhle věnuje sociální nerovnosti a jejímu vlivu na politické chování, využívá pro měření statusové konzistence kritéria vzdělání, zaměstnání a příjem. Jejich přístup je postaven na tom, že pracovní pozice a výše příjmu jsou do značné míry předurčené vzděláním. Mimo to vyšší vzdělání umožňuje snazší získání lepšího a lépe honorovaného zaměstnání. Mezi proměnné dále zařazují subjektivní sociální status. Ten vychází z deklarované pozice jedince v sociální struktuře. Jak se již ukázalo v minulosti (např. Machonin 1996: 353), odlišná deklarace je konsekvencí statusové konzistence⁴³. Platit to ovšem může také opačně. Mylné subjektivní hodnocení skutečné pozice jedince v sociální struktuře vede k rozdílným hodnotám dimenzí sociálního statusu. Tak např. jedinec s objektivně vysokým statusem v dimenzi vzdělání (např. vysokoškolsky vzdělaný člověk), který se subjektivně v této dimenzi hodnotí na nízké úrovni, je ochoten akceptovat zaměstnání, které zpravidla vykonávají lidé s nižším vzděláním. V tomto případě je většinou ochoten také akceptovat nižší mzdu.

Statusová (in)konzistence žateckých voličů je objasňována na základě souladu (konzistence) jednotlivých dimenzí sociálního statusu (vzdělání, zaměstnání a příjem). Předmětem analýzy je taktéž respondenty deklarovaná pozice v sociální struktuře. Jak již bylo řečeno, analyzována jsou data získaná prostřednictvím exit-pollových šetření voleb do Poslanecké sněmovny a městského zastupitelstva ve městě Žatci v roce 2006. Do analýzy sociálního statusu nejsou zahrnuti ekonomicky neaktivní, tzn. nepracující důchodci, studenti a učni a dále respondenti, kteří nezodpověděli některou z otázek týkajících se nejvyššího dosaženého vzdělání, zaměstnání, příjmů a subjektivního statusu. V případě šetření zaměřeného na volby do Poslanecké sněmovny byly všechny potřebné otázky zodpovězeny 265 respondenty a v případě voleb do městského zastupitelstva se jedná o 232 respondentů.

⁴³ Jinými důvody způsobujícími statusovou konzistenci jsou snaha vyhýbat se extrémům a ideologiím středostavovského charakteru (Matějů, Vlachová 2000: 22).

Dosažené vzdělání je hodnoceno podle šestistupňové klasifikace. Úkolem dotazovaných bylo zařadit se do jedné z kategorií podle nejvyššího dosaženého vzdělání. Distribuci vzdělání mezi respondenty obou šetření ukazuje tabulka 24.

Tabulka 24 **Distribuce vzdělání (v %)**

Nejvyšší dosažené vzdělání	Poslanecká sněmovna	Městské zastupitelstvo
Základní	6,42	5,60
Vyučen bez maturity	30,19	34,48
Vyučen s maturitou	14,34	12,93
Střední s maturitou	36,60	37,50
Nástavba, nedokončená VŠ	2,64	1,72
Vysokoškolské	9,81	7,76
Celkem	100,00	100,00
N	265	232

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny a městského zastupitelstva v roce 2006.

Poznámka: čísla ve sloupcích ukazují procentuální počet respondentů s příslušným nejvyšším dosaženým vzděláním.

Pro potřeby klasifikace zaměstnání je využito mezinárodního indexu sociálně-ekonomického statusu zaměstnání autorů Ganzebooma, De Graafa a Treimana (1992). Hodnoty indexu sociálně-ekonomického statusu zaměstnání (ISEI) byly odvozeny iterativní metodou optimálního škálování na základě mezinárodních výzkumů prestiže zaměstnání. Jedná se o ukazatel sociálně-ekonomického postavení jedinců, kteří vykonávají příslušné zaměstnání. Hodnoty indexu se pro jednotlivá zaměstnání pohybují v rozmezí 10 (pomocný kuchař) až 90 (soudce). Výhodou ISEI je velké množství kategorií zaměstnání⁴⁴.

Indexy ISEI jsou jednotlivým respondentům přiřazeny na základě odpovědi na otázku: „V případě, že jste ekonomicky aktivní, jaké zaměstnání vykonáváte?“ Průměrná hodnota indexu ISEI respondentů zahrnutých do analýzy statusové konzistence v rámci exit-pollového šetření voleb do Poslanecké sněmovny (N=265) činí 45,14 a voleb do městského zastupitelstva (N=232) 45,82.

Další statusovou dimenzí je příjem. Úkolem respondentů bylo zatrhnout příjmovou kategorii, do které spadají z hlediska čistého měsíčního příjmu. Distribuci příjmů mezi respondenty obou šetření ukazuje tabulka 25.

⁴⁴ Klasifikace zaměstnání vychází z metody ISCO, která registruje 217 kategorií.

Tabulka 25 **Distribuce příjmů (v %)**

Čistý příjem	Poslanecká sněmovna	Městské zastupitelstvo
až 5 tisíc Kč	5,66	6,03
5001-10 tisíc Kč	19,24	17,67
10001-15 tisíc Kč	30,94	31,03
15001-20 tisíc Kč	18,87	21,98
20001-25 tisíc Kč	13,96	12,07
25001-30 tisíc Kč	7,17	6,03
nad 30 tisíc Kč	4,15	5,17
Celkem	100,00	100,00
N	265	232

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny a městského zastupitelstva v roce 2006.

Poznámka: čísla ve sloupcích ukazují procentuální počet respondentů s příslušným příjmem.

K měření deklarované pozice respondenta v sociální struktuře bylo využito metodiky autorů Matějů a Vlachové (2000: 24). Úkolem respondentů bylo subjektivně zhodnotit a prostřednictvím desetibodové stupnice vyjádřit pozici v sociální struktuře⁴⁵. Na základě dat získaných šetřením byly vypočteny průměrné hodnoty subjektivního sociálního statusu. V případě voleb do Poslanecké sněmovny činila průměrná hodnota subjektivního hodnocení respondentů (subjektivní sociální status) 4,68 a v případě voleb do městského zastupitelstva 4,77.

Výsledky provedené regresní analýzy ukazují, že mezi jednotlivými vybranými proměnnými (vzdělání, zaměstnání, příjem a subjektivní status) existuje lineární vztah (jak v případě voleb do Poslanecké sněmovny, tak městského zastupitelstva). K měření vzájemné závislosti je proto možné využít Pearsonova korelačního koeficientu. Hodnoty korelace jsou uvedeny v tabulkách 26 a 27.

⁴⁵ Úkol uložený respondentovi zní: „V naší společnosti jsou skupiny, kterým je přisuzováno vysoké sociální postavení, a naopak skupiny s nízkým sociálním postavením. Když přemýšlíte o sobě, kam byste se ve srovnání s ostatními lidmi v této zemi umístil(a) na následující stupnici, jejíž nejvyšší číslo (10) představuje nejvyšší sociální postavení a nejnižší (1) naopak představuje nejnižší sociální postavení?“

Tabulka 26 **Korelační matice – volby do Poslanecké sněmovny**

	Vzdělání	Zaměstnání	Příjem	Subjektivní status
Vzdělání	1,00			
Zaměstnání	0,82	1,00		
Příjem	0,71	0,68	1,00	
Subjektivní status	0,64	0,55	0,61	1,00

Zdroj: exit-pollový výzkum voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006 – vlastní výpočet autora.

Tabulka 27 **Korelační matice – volby do městského zastupitelstva**

	Vzdělání	Zaměstnání	Příjem	Subjektivní status
Vzdělání	1,00			
Zaměstnání	0,86	1,00		
Příjem	0,67	0,64	1,00	
Subjektivní status	0,58	0,51	0,53	1,00

Zdroj: exit-pollový výzkum voleb do městského zastupitelstva v roce 2006 – vlastní výpočet autora.

Síly vztahů vždy dvou proměnných jsou v případě obou voleb podobné. Nejsilnější míra vztahu byla prokázána jak v případě komunálních voleb, tak voleb do Poslanecké sněmovny mezi vzděláním a zaměstnáním. Jednotlivé dvojice vstupních proměnných dosahují vysoké míry asociace (včetně subjektivního hodnocení). K výrazným odlišnostem v míře těsnosti vztahů nedochází ani při výpočtu korelace v rámci každé samostatné sociálněekonomické skupiny (vymezené na základě daných statusových kritérií). Velmi důležitým závěrem této analýzy je zjištění, že jednotlivé dimenze sociálního statusu respondentů vykazují silnou vzájemnou závislost a mimo to existuje vztah závislosti mezi objektivním statusem a jeho subjektivním hodnocením. Na základě toho je možné závěry vyplývající z analýzy volebního chování v kontextu pozice voličů v sociální struktuře považovat za relevantní s vysokou pravděpodobností spolehlivosti. **Hypotéza o převládající konzistenci sociálního statusu žateckého voličstva se tedy potvrdila.**

Na základě doposud provedených šetření v ČR se ukazuje, že inkonsistence sociálního statusu se po roce 1989 trvale snižuje. Potvrzují to také data získaná formou exit-pollových šetření v podmínkách města Žatce, pokud jsou zařazena do trendu, který popisuje Matějů a Vlachová (2000: 26) na datech z let 1991, 1995 a 1997. Zároveň se ukazuje, že dochází k postupné krystalizaci subjektivního vnímání sociálního statusu a jeho objektivní podoby, jinak řečeno míra těsnosti obou proměnných se zvyšuje.

Poznatek o vykrystalizované sociální struktuře opravňuje k stanovení další parciální hypotézy o odlišném volebním chování příslušníků jednotlivých sociálněekonomických skupin. V tomto ohledu lze o sociální struktuře jako faktoru volebního chování uvažovat především v její objektivní podobě. Pozice jednice v sociální struktuře tedy ovlivňuje povahu volebního chování. Je možné se domnívat, **sže volební rozhodování žateckých voličů není v rozporu s klasickou tezí volebního chování.** Tzn., že **příslušníci sociálněekonomických skupin, kteří jsou situováni v nižších patrech sociální struktury, se vyznačují inklinací k levicovým politickým hodnotám a volební podporou levicových politických stran.** Naproti tomu **politická orientace členů vyšších sociálních tříd má pravicový charakter.** Z toho se také odvíjí **volební podpora pravicových stran.**

Vedle objektivního přístupu k významu sociální struktury bývá ve volebním chování uvažován taktéž subjektivní přístup. Obvykle je jím vysvětlován úspěch levicových stran, který je v tomto kontextu považován za důsledek pocitu relativní deprivace, změny v životních příležitostech, tedy pocitu ohrožení nebo ztráty původních jistot, apod. (Matějů, Vlachová 2000: 305).

Vzhledem k tomu, že byla prokázána existence statusové konzistence sociální struktury občanů města Žatce, bylo by možné podobu vlivu sociální struktury na volební chování měřit pouze prostřednictvím jedné z proměnných vzdělání, zaměstnání a příjem. Za účelem snazší orientace v oblasti volebního chování sociálních skupin budou do analýzy zahrnuty všechny zmíněné proměnné. Dalšími proměnnými budou uskutečněná volba v rámci voleb do městského zastupitelstva (N=140) a Poslanecké sněmovny (N=241) v roce 2006⁴⁶. Sebraná data šetření voleb do Poslanecké sněmovny umožňují taktéž realizaci analýzy proměny volebního chování jednotlivých sociálněekonomických skupin prostřednictvím deklarované volby respondentů v letech

⁴⁶ Analyzována budou data získaná od respondentů, kteří odpověděli otázku týkající se volené strany. V případě voleb do městského zastupitelstva nejsou do analýzy zahrnuta data od respondentů, kteří v rámci volby využili techniku panašování.

1998 a 20002. Získané výsledky by ovšem měly pouze orientační charakter, protože není známo, zda v průběhu sledovaného období taktéž nedošlo k proměnám sociální struktury. Změna volebního chování odlišných sociálněekonomických skupin proto nebude předmětem analytické práce.

Interpretace výsledků je do značné míry omezena rozsahem analyzovaného souboru respondentů. Obdobně jako v případě ostatních sledovaných dimenzí sociálního statusu má povaha volebního chování stoupenců KDU-ČSL, SZ a jiných stran (kromě ODS, ČSSD a KSČM) pouze orientační charakter. Jak již bylo popsáno v rámci politické charakteristiky města Žatce, volební podpora KDU-ČSL jako politicky relevantního subjektu českého stranického systému je v oblasti severozápadních Čech tradičně nízká. Totéž lze říci také o další parlamentní straně, kterou je Strana zelených. Soubor dotazovaných není rozsáhlý ani v případě voleb do městského zastupitelstva. Tento fakt je dán omezenou možností zahrnout do analýzy respondenty, kteří preferovali v rámci komunálních voleb kandidátku strany oproti možnosti výběru většího množství kandidátů z různých kandidátních listin (technika panašování).

Za účelem objasnění rozdílů ve volebním chování respondentů s odlišným nejvyšším dosaženým vzděláním jsou komparována data proměnných „nejvyšší dosažené vzdělání“ a „volební podpora“. Odděleně jsou analyzovány výsledky voleb do městského zastupitelstva a Poslanecké sněmovny. Distribuci volební podpory stran v závislosti na stupni nejvyššího dosaženého vzdělání voličů zobrazuje tabulka 28.

Tabulka 28 **Volební podpora stran podle stupně dosaženého vzdělání (v %)**

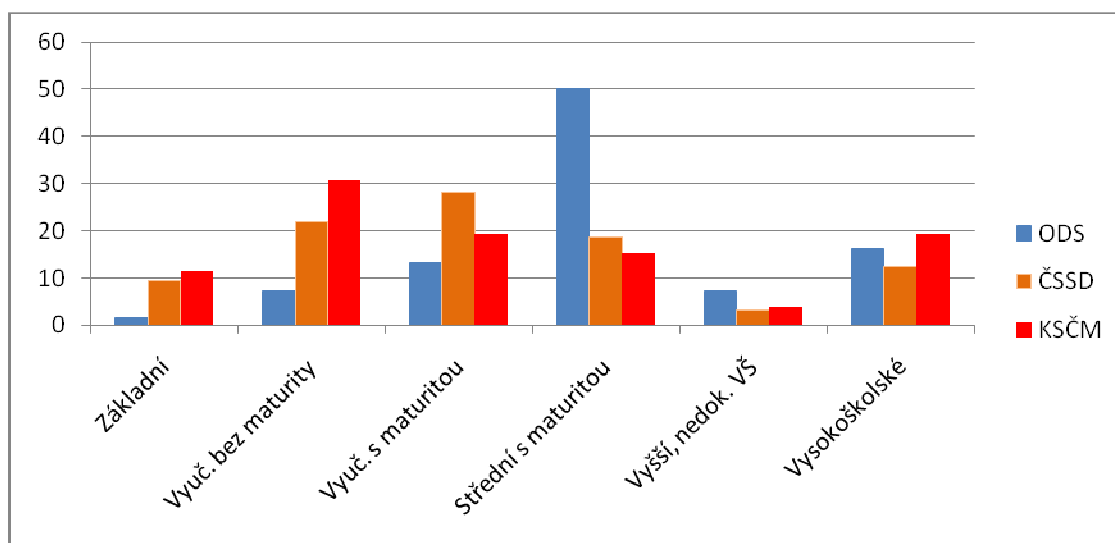
Nejvyšší dosažené vzdělání	Městské zastupitelstvo						Poslanecká sněmovna					
	ODS	ČSSD	KSČM	KDU-ČSL	SZ	Jiná strana	ODS	ČSSD	KSČM	KDU-ČSL	SZ	Jiná strana
Základní	1,47	9,38	11,54	0,00	0,00	33,33	1,46	2,19	11,90	0,00	4,35	20,00
Vyuč. bez maturity	7,35	21,88	30,77	25,00	0,00	0,00	5,11	35,04	26,19	28,57	4,35	20,00
Vyuč. s maturitou	13,24	28,13	19,23	0,00	0,00	16,67	23,36	36,50	21,43	14,29	17,39	26,67
Střední s maturitou	50,00	18,75	15,38	50,00	50,00	33,33	41,61	18,25	28,57	28,57	34,78	13,33
Vyšší, nedok. VŠ	7,35	3,13	3,85	0,00	0,00	0,00	5,11	0,73	0,00	0,00	8,70	6,67
Vysokoškolské	16,18	12,50	19,23	25,00	50,00	0,00	16,06	2,92	7,14	28,57	21,74	6,67
Neodpovědělo	4,41	6,25	0,00	0,00	0,00	16,67	7,30	4,38	4,76	0,00	8,70	6,67
N	68	32	26	4	4	6	137	137	42	7	23	15

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny a městského zastupitelstva v roce 2006.

Poznámka: čísla ve sloupcích ukazují procentuální počet voličů strany s příslušným nejvyšším dosaženým vzděláním.

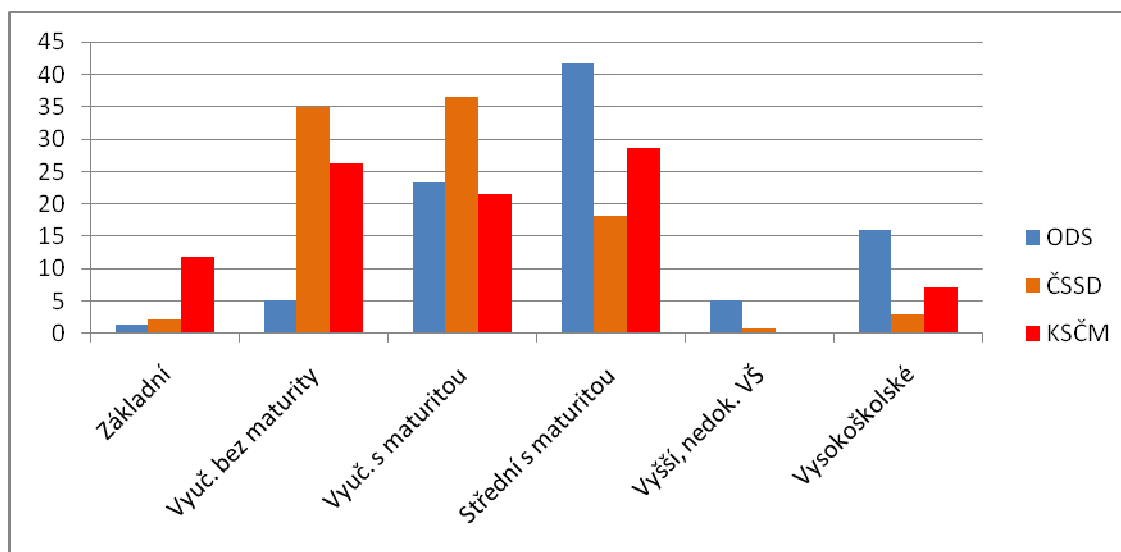
Výsledky distribuce volební podpory stran na základě rozdílného nejvyššího dosaženého vzdělání voličů se v případě obou analyzovaných souborů (voleb do městského zastupitelstva a Poslanecké sněmovny) částečně různí. Zatímco v případě voleb do městského zastupitelstva měla v kategorii respondentů vyučených bez maturity největší podporu KSČM, v případě voleb do Poslanecké sněmovny je nečastěji volenou stranou příslušníky této sociálněekonomické skupiny ČSSD. Podpora ODS je v obou ze sledovaných voleb v případě dané skupiny respondentů malá. Rozdíly lze shledat také v případě ostatních skupin voličů. Za nejvýznamnější lze považovat odlišnou míru podpory ODS v případě respondentů s dosaženým středoškolským vzděláním s maturitou a všech tří na Žatecku relevantních stran v případě vysokoškolsky vzdělaných respondentů. K snazší orientaci je rozložení volebních výsledků politicky významných stran (ODS, ČSSD a KSČM) zobrazeno graficky – viz graf 2 a 3.

Graf 2 Volební podpora stran ve volbách do obecního zastupitelstva podle stupně dosaženého vzdělání (v %)

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do městského zastupitelstva v roce 2006.

Graf 3 Volební podpora stran ve volbách do Poslanecké sněmovny podle stupně dosaženého vzdělání (v %)

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006.

Z grafů je zjevné, že KSČM je nejvíce podporována v rámci kategorií respondentů se základním vzděláním, vyučených bez maturity a v případě voleb do městského zastupitelstva také (trochu překvapivě) v kategorii vysokoškolsky vzdělaných. ODS je v porovnání jednotlivých kategorií podporována především středoškoláky s maturitou a vysokoškoláky. ČSSD je nejvíce volena lidmi vyučenými ať už bez maturity nebo s maturitou. **V případě voleb do Poslanecké sněmovny se**

klasická teze volebního chování naplňuje. Ukazuje se, že **levicové strany** (KSČM a ČSSD) jsou více podporovány lidmi s nižším vzděláním a **pravice ODS** lidmi s vyšším vzděláním. V případě voleb do **městského zastupitelstva** ovšem **toto tvrzení zcela neplatí**. Rozdíly v distribuci voličských hlasů politických stran mezi jednotlivé (na základě vzdělání odlišené) kategorie respondentů nejsou příliš značné (s výjimkou volební podpory ODS v případě respondentů se středoškolským vzděláním s maturitou). Přesto lze určité souvislosti se strukturálně determinovaným politickým rozhodováním občanů nalézt. Podpora ODS převažuje u středoškoláků a její vysoká úroveň je dosažena také v případě vysokoškolsky vzdělaných respondentů. ČSSD dominuje mezi respondenty vyučenými s maturitou, vysokých úrovní podpory dosahuje u všech kategorií. KSČM se těší z podpory lidí se základním vzděláním, vyučených bez maturity, ale také, jak již bylo řečeno, mezi vysokoškoláky.

Obdobně jako v případě rozdílů ve volebním chování respondentů s odlišným nejvyšším dosaženým vzděláním jsou porovnána data „příjem v Kč“ a „volební podpora“. Distribuci voličských hlasů pro politické strany v závislosti na výši příjmu zobrazuje tabulka 29.

Tabulka 29 **Volební podpora stran podle výše příjmu (v %)**

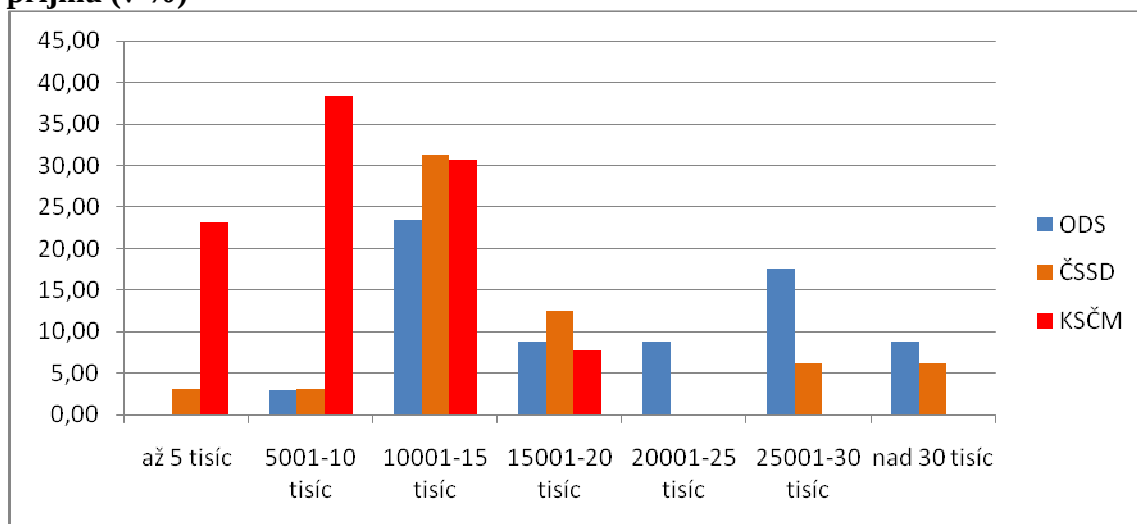
Příjem v Kč	Městské zastupitelstvo						Poslanecká sněmovna					
	ODS	ČSSD	KSČM	KDU-ČSL	SZ	Jiná str.	ODS	ČSSD	KSČM	KDU-ČSL	SZ	Jiná str.
až 5 tisíc	0,00	3,13	23,08	0,00	25,00	16,67	0,73	2,19	9,52	0,00	4,35	6,67
5001-10 tisíc	2,94	3,13	38,46	0,00	25,00	16,67	6,57	11,68	28,57	14,29	8,70	13,33
10001-15 tisíc	23,53	31,25	30,77	12,50	0,00	33,33	27,74	37,96	30,95	28,57	13,04	20,00
15001-20 tisíc	8,82	12,50	7,69	12,50	0,00	0,00	30,66	17,52	14,29	42,86	17,39	33,33
20001-25 tisíc	8,82	0,00	0,00	25,00	0,00	0,00	16,06	10,22	2,38	0,00	13,04	13,33
25001-30 tisíc	17,65	6,25	0,00	0,00	0,00	0,00	6,57	6,57	4,76	14,29	8,70	6,67
nad 30 tisíc	8,82	6,25	0,00	0,00	0,00	0,00	5,11	4,38	2,38	0,00	13,04	6,67
Neodpovědělo	29,41	37,50	0,00	50,00	50,00	33,33	6,57	9,49	7,14	0,00	21,74	0,00
N	68	32	26	4	4	6	137	137	42	7	23	15

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny a městského zastupitelstva v roce 2006.

Jak je taktéž patrné z grafů 4 a 5, volební chování jednotlivých sociálních tříd (definovaných podle výše příjmu) je odlišné obdobně jako v případě kategorií voličů vymezených podle kritéria nejvyššího dosaženého vzdělání. V případě obou voleb je

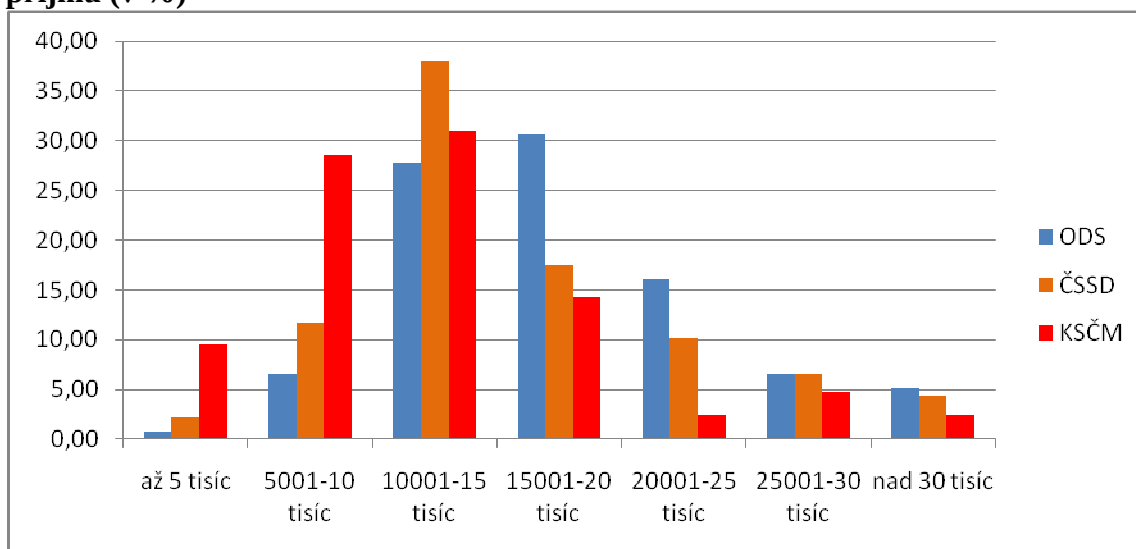
distribuce hlasů pro všechny tři sledované volební strany nerovnoměrná. V případě KSČM se ukazuje, že se jedná o stranu s významnou podporou voličů s nižšími příjmy. V rámci obou sledovaných voleb mají voliči KSČM největší zastoupení mezi respondenty v kategoriích s nejnižšími příjmy (do 5 tisíc korun a 5 až 10 tisíc korun). Ve vztahu k ostatním stranám má KSČM relativně dobré postavení taktéž mezi respondenty se středně vysokými příjmy (10-20 tisíc korun). Mezi respondenty s vyššími příjmy (více než 20 tisíc korun) je volební podpora této strany minimální. Velmi podobné volební chování bylo zjištěno taktéž u respondentů, kteří deklarovali volbu ODS nebo ČSSD. Největší zastoupení voličstva ODS je typická pro kategorie respondentů s vysokými příjmy (kategorie nad 20 tisíc korun) a zastoupení voličů ČSSD pro kategorii respondentů se středními příjmy (10 až 15 tisíc korun). Významnější rozdíl volebního chování respondentů mezi volbami do městského zastupitelstva a Poslanecké sněmovny lze zaznamenat pouze v případě respondentů v příjmové kategorii 15 až 20 tisíc korun. V případě voleb do městského zastupitelstva je nejčastěji volenou stranou v této kategorii ČSSD. Ostatní sledované strany ovšem za ČSSD podle procentuálního počtu hlasů nezaostávají. V rámci voleb do Poslanecké sněmovny je nejvíce voličsky podporovanou stranou ODS. Postavení druhé ČSSD a třetí KSČM je v této kategorii respondentů významně slabší.

Graf 4 Volební podpora stran ve volbách do městského zastupitelstva podle výše příjmu (v %)

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do městského zastupitelstva v roce 2006.

Graf 5 Volební podpora stran ve volbách do Poslanecké sněmovny podle výše příjmu (v %)

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006.

Výsledky komparace volebního chování odlišných sociálních tříd vymezených na základě dosahovaných příjmů naznačují, že **použití strukturálního modelu k vysvětlení volebního chování žateckého voličstva je v případě obou voleb vhodné. Volební chování respondentů je konzistentní s klasickou tezí volebního chování.** KSČM jako nejvíce levicová strana je volebně podporována především voliči s nejnižšími příjmy, ČSSD jako druhý z reprezentantů levice voliči se středně vysokými příjmy a ODS jako představitel pravice voliči dosahujícími příjmů vysokých.

Samostatně byla pozornost věnována analýze vztahu mezi vykonávanou profesí respondentů a jejich volebním chováním. Na základě stanoveného kritéria byli respondenti rozděleni do kategorií odborníci (lidé v manažerských pozicích), ostatní nemanuální pracovníci, samostatně činní (živnostníci) a dělníci. Samostatně byla vymezena kategorie důchodci. Respondenti ekonomicky neaktivní (nezaměstnaní, studenti a ženy v domácnosti) byli z analýzy vyloučeni. Rozsah výběrových souborů voličů jednotlivých volebních stran je proto nižší než v případě analyzovaných vztahů mezi dosaženým vzděláním a volebním chováním a příjmy a volebním chováním. Výsledky analýzy ukazuje tabulka 30 a graficky je znázorňují grafy 6 a 7.

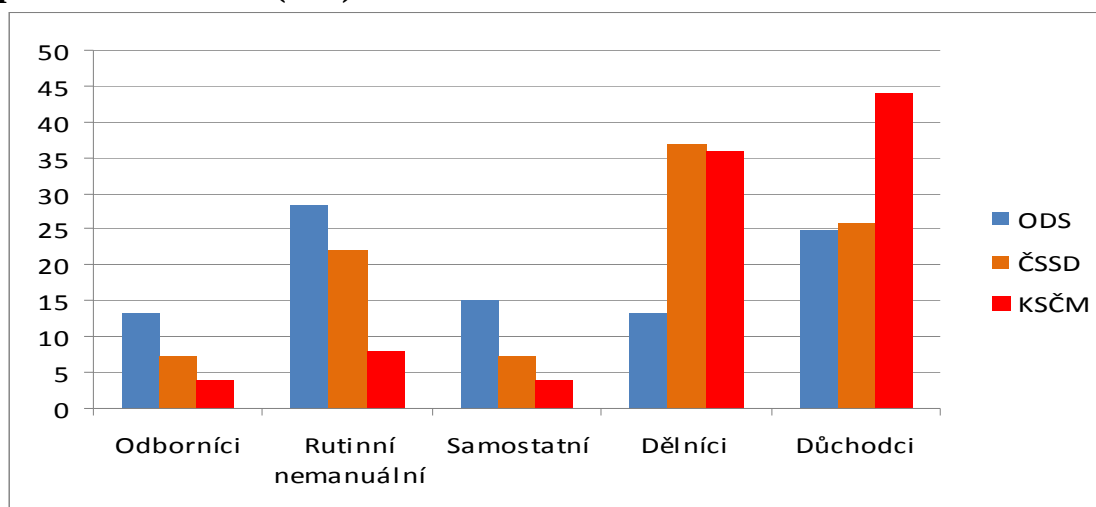
Tabulka 30 **Volební podpora stran podle profesního zařazení (v %)**

Profesní zařazení	Městské zastupitelstvo						Poslanecká sněmovna					
	ODS	ČSSD	KSČM	KDU-ČSL	SZ	Jiná strana	ODS	ČSSD	KSČM	KDU-ČSL	SZ	Jiná strana
Odborníci	13,33	7,41	4,00	25,00	0,00	20,00	12,30	4,17	2,86	16,67	5,56	0,00
Rutin. nemanuální	28,33	22,22	8,00	0,00	50,00	40,00	27,87	25,00	14,29	33,33	38,89	33,33
Samostatní	15,00	7,41	4,00	0,00	0,00	0,00	15,57	4,17	2,86	0,00	11,11	0,00
Dělníci	13,33	37,04	36,00	0,00	0,00	40,00	15,57	43,33	28,57	16,67	0,00	16,67
Důchodci	25,00	25,93	44,00	50,00	0,00	20,00	22,13	17,50	42,86	33,33	27,78	33,33
Neodpovědělo	5,00	0,00	4,00	25,00	50,00	0,00	6,56	5,83	8,57	0,00	16,67	16,67
N	60	27	25	4	2	5	122	120	35	6	18	12

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny a městského zastupitelstva v roce 2006.

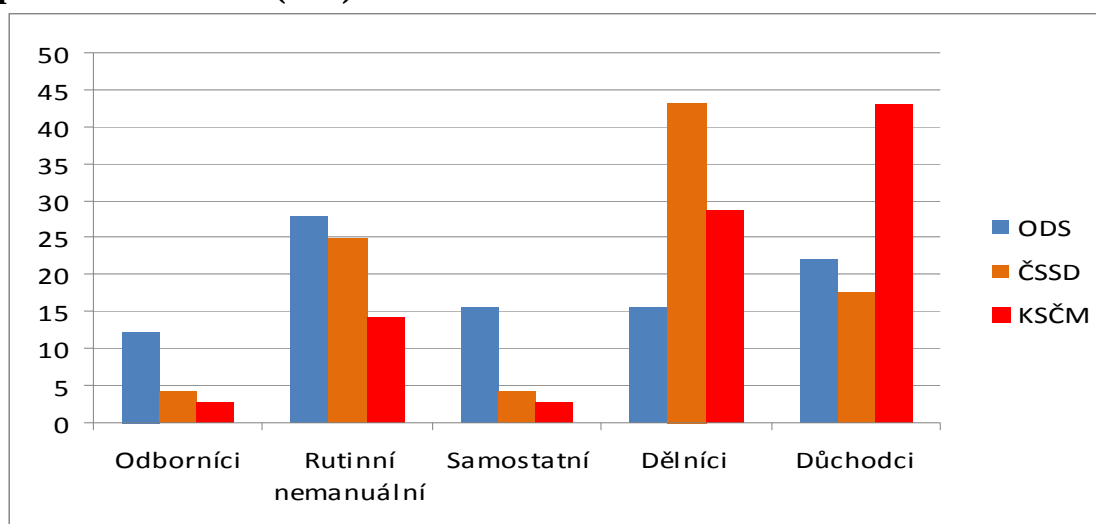
Chování elektorátu se ve volbách do městského zastupitelstva a Poslanecké sněmovny takřka neliší. Nejvýznamnější rozdíl (ovšem nikoliv zásadní) lze nalézt v rámci kategorie dělníci v souvislosti s nižší volební podporou KSČM ve volbách do městského zastupitelstva oproti volbám do Poslanecké sněmovny. V rámci kategorií odborníci, rutinní nemanuální zaměstnanci a samostatně činní zaměstnanci je ze sledovaných stran nejvíce podporovaná ODS a nejméně KSČM. V případě kategorie dělníci platí jak pro volby do PS tak městského zastupitelstva, že nejvíce hlasů získala ČSSD a nejméně ODS. Jedinou kategorií, kde není pořadí stran dle počtu hlasů shodné, je kategorie důchodci. Zde se ukazuje, že ve volbách do městského zastupitelstva získala největší počet hlasů KSČM před ČSSD a ODS, byť procentuální zisk ODS a ČSSD byl velmi podobný. Ve volbách do Poslanecké sněmovny si posledně jmenované strany pořadí vyměnily.

Graf 6 Volební podpora stran ve volbách do městského zastupitelstva podle profesního zařazení (v %)

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do městského zastupitelstva v roce 2006.

Graf 7 Volební podpora stran ve volbách do Poslanecké sněmovny podle profesního zařazení (v %)

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006.

Výsledky analýzy volebního chování odlišných sociálněekonomických skupin obyvatel vymezených na základě vykonávané profese podporují oprávněnost stanovení hypotézy o **volebním chování voličů odlišných sociálněekonomických skupin v souladu s klasickou tezí volebního chování**. Zároveň se ukazuje, že **volební chování příslušníků odlišných sociálněekonomických skupin se zásadně neliší v případě volby různých zastupitelských sborů, jakými jsou zastupitelstvo města a Poslanecká sněmovna**.

Častým předmětem zájmu výzkumníků, kteří se zabývají oblastí volebního chování, je vztah věku a volby. Vzhledem k tomu, že se jedná o dimenzi sociálního

statusu, která je jedinci připisována, není možné ji zahrnout do jeho získaného sociálního statusu. Z tohoto důvodu je ve zbývajících částech kapitoly 3.3 věnována pozornost problematice vlivu věku na volební rozhodování odděleně od dříve použitých proměnných (vzdělání, příjem a profese)⁴⁷.

Průzkumy volebního chování uskutečněné v České republice (realizované např. agenturou SC&C, CVVM nebo STEM) ukazují, že věk je faktorem působícím na povahu volebního chování. Z výsledků je patrné, že lidé mladí a ve středním věku inklinují spíše k podpoře pravicových stran (z relevantních stran stranického systému ČR s výjimkou KDU-ČSL) a lidé vyššího věku podporují spíše levicové strany. Vzhledem k tradiční levicové orientaci žateckého voličstva lze stanovit hypotézu, že **volební podpora levicových stran (ČSSD a KSČM) bude ve všech věkových kategoriích vyšší v porovnání s výsledky za celou Českou republiku**, ovšem celkový výsledek se neodchýlí od výše popsané struktury, tzn. že **voliči mladí a středního věku budou volit spíše pravicové strany a lidé vyššího věku levicové strany**.

Data o volební podpoře voličstva lze ve volbách do Poslanecké sněmovny čerpat z obou realizovaných exit-pollových výzkumů. V případě šetření, které probíhalo u příležitosti voleb do PS, bylo úkolem respondentů zodpovědět otázku na volenou stranu. Distribuci hlasů (v %) mezi volební strany podle věkových kategorií zobrazuje na základě odpovědí tabulka 31 (N=360). Data jsou porovnána s výsledky za celou ČR tak, jak je publikovala agentura SC&C, která realizovala výzkum pro Českou televizi. Za účelem porovnatelnosti dat jsou stanoveny stejné věkové kategorie, jaké použila agentura SC&C.

⁴⁷ Charakter použitých proměnných (vzdělání, příjem a profese) se značně liší od proměnné, kterou je věk voliče. Věk není možné považovat za strukturální faktor, který by determinoval povahu volebního chování odlišných kategorií voličů stejným způsobem jako dané proměnné. Tento fakt dokládá nízká míra těsnosti vztahu věku s proměnnými vzdělání, příjem a profese vypočtené prostřednictvím koeficientu determinace.

Tabulka 31 **Volební podpora politických stran ve volbách do Poslanecké sněmovny podle věkových kategorií v ČR a ve městě Žatci (v %)**

Obyvatelé podle věku		% počtu voličů						Celkem
		ODS	ČSSD	KDU-ČSL	SZ	KSČM	ostatní	
18-29	ČR	39	30	6	12	6	7	100
	Žatec	43	25	3	12	4	12	100
30-44	ČR	42	29	8	7	7	7	100
	Žatec	45	33	0	3	10	8	100
45-59	ČR	33	34	16	4	7	6	100
	Žatec	30	41	2	4	8	14	100
60 a více	ČR	25	37	23	2	9	4	100
	Žatec	16	47	0	4	24	10	100

Zdroj: SC&C (dostupné na scat.cz) + exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006.

Poznámka: výsledky publikované agenturou SC&C jsou dostupné pouze v podobě celých čísel.

S výjimkou KDU-ČSL a KSČM se distribuce hlasů ve volbách do PS v Žatci výrazně neodlišuje od výsledků celostátních. Podpora KDU-ČSL v Žatci celkově zaostává za vyšší volební podpory této strany v rámci ČR. Opačné tvrzení platí pro KSČM. Stěžejní část voličů této strany pochází z věkové kategorie voličů 60 let a více. V rámci ostatních věkových kategorií je volební podpora KSČM podobná. To znamená, že **zvýšená inklinace žateckých voličů ke KSČM platí pouze pro zmíněnou věkovou kategorii.**

Předpoklad o levicové orientaci voličů v Žatci má platnost pouze pro některé věkové kategorie. Podpora ČSSD je v Žatci mezi voliči ve věkové kategorii 18-29 let dokonce nižší, než v celé ČR. Inklinace žateckých voličů k podpoře sociální demokracie je typická pro voliče ve věkových kategoriích 45 let a více. Podpora ČSSD v tomto případě převyšuje národní výsledky⁴⁸. Přesný opak se ukazuje u pravicové ODS⁴⁹. V případě věkových kategorií do 44 let volební podpora převyšuje celorepublikový výsledek. Mezi voliči ve věkových kategoriích 45 let a více je tomu naopak.

⁴⁸ Podpora je vyšší jak z hlediska věkových kategorií nad 45 let, tak z hlediska počtu procent hlasů za ČR (32,32%) a město Žatec (36,04%).

⁴⁹ ODS získala ve volbách do PS v Žatci 34,02% hlasů a v ČR 35,38 % hlasů.

Vedle šetření zaměřeného na volby do Poslanecké sněmovny bylo úkolem respondentů zodpovědět otázku volební preference ve volbách do PS také v rámci šetření zaměřeného na volby do městského zastupitelstva. Z celkového množství 365 dotázaných, kteří se účastnili voleb do městského zastupitelstva, se jich 244 účastnilo voleb do Poslanecké sněmovny (68,54%). Zbýlých 112 respondentů se voleb do PS neúčastnilo nebo otázku nezodpovědělo. Přehled o vztahu věku a volby ukazuje na základě odpovědí respondentů tabulka 32.

Tabulka 32 Volební podpora politických stran dle věkových kategorií ve volbách do Poslanecké sněmovny ve městě Žatci (v %)

Obyvatelé podle věku	Počet obyvatel	% počtu obyvatel	% počtu voličů	% počtu voličů volebních stran				
				ODS	ČSSD	KSČM	SZ	KDU-ČSL
18-19	618	3,92	1,69	1,82	0,00	5,55	0,00	0,00
20-29	3519	22,37	15,17	14,55	17,07	8,33	25,00	0,00
30-39	2705	17,20	14,61	27,27	14,63	5,55	25,00	25,00
40-49	2939	18,69	13,48	18,18	9,76	11,11	50,00	50,00
50-59	2639	16,78	22,47	16,36	39,02	22,22	0,00	25,00
60-64	849	5,40	7,30	0,00	12,20	19,44	0,00	0,00
65-74	1505	9,57	16,29	14,55	7,32	16,66	0,00	0,00
75+	955	6,07	6,18	3,64	0,00	27,78	0,00	0,00
nezjištěno			2,81	3,64	0,00	0,00	0,00	0,00
Celkem	15729	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.czso.cz + exit-pollové šetření voleb do městského zastupitelstva v roce 2006.

Vedlejším „produktem“ analýzy vztahu věku a volby je poznatek o podílu jednotlivých věkových kategorií obyvatel na volební účasti. Porovnáním počtů procent obyvatel a voličů se ukazuje, že podíl voličů v kategorii 29 let a méně je na celkovém počtu voličů nižší, než podíl na celkové populaci. Naproti tomu podíl voličů ve věku 50 let a více významně převyšuje podíl na celkovém počtu obyvatel. To znamená, že starší lidé se ve městě Žatci účastní voleb více než mladí lidé. Také to je důvodem, proč u všech relevantních stran netvoří mladší voliči (věkové kategorie 18-19 a 20-29 let) nejdůležitější část voličské báze. Porovnáním procentuálního zastoupení voličů stran a obyvatel města se ukazuje, že rozhodující část voličů tvoří u ODS lidé ve věku mezi 30

až 49 let, u ČSSD lidé ve věku 20 až 39 let a dále pak 50 až 64 let a u KSČM lidé starší než 60 let.

Rozložení voličů jednotlivých volebních stran z hlediska věkových kategorií lze provést také v případě voleb do městského zastupitelstva. Do přehledu jsou zahrnuti pouze respondenti, kteří preferovali celou kandidátní listinu relevantní volební strany (140 dotazovaných z celkového množství 356). Tabulka 33 ukazuje procentuální rozložení voličů jednotlivých politických stran dle věkových kategorií ve volbách do městského zastupitelstva města Žatce.

Tabulka 33 Volební podpora politických stran dle věkových kategorií ve volbách do městského zastupitelstva ve městě Žatci

Obyvatelé podle věku	Počet obyvatel	% počtu obyvatel	% počtu voličů	% počtu voličů volebních stran				
				ODS	ČSSD	KSČM	SZ	KDU-ČSL
18-19	618	3,92	2,64	2,25	1,05	0,00	20,00	0,00
20-29	3519	22,37	22,64	30,34	16,84	10,34	33,33	50,00
30-39	2705	17,20	15,85	22,47	12,63	13,79	6,67	13,79
40-49	2939	18,69	16,6	19,10	18,95	10,34	13,33	25,00
50-59	2639	16,78	21,13	15,73	25,26	20,69	13,33	25,00
60-64	849	5,40	6,42	2,25	7,37	13,79	13,33	13,79
65-74	1505	9,57	7,17	4,49	10,53	6,9	0,00	6,9
75+	955	6,07	5,66	2,25	7,37	20,69	0,00	20,69
nezjištěno			1,89	1,12	0,00	3,45	0,00	3,45
Celkem	15729	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.czso.cz + exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006.

Rozložení výsledků se příliš neliší od voleb do Poslanecké sněmovny. Mezi významné rozdíly patří značně vyšší podpora ODS věkovou kategorií voličů 20 až 29 let v komunálních volbách oproti volbám do Poslanecké sněmovny a dále pak nižší podpora KSČM ve volbách do městského zastupitelstva oproti volbám do PS voliči ve věkové kategorii 65 až 74 let.

Ukazuje se tedy, že **hypotézu o vyšší podpoře levicových stran (ČSSD a KSČM) ve všech věkových kategoriích je v porovnání s výsledky za celou Českou republiku nutné zamítnout** a to z toho důvodu, že **voliči ve věkové kategorii 18 až 29 volili ve volbách do PS v roce 2006 levicové strany méně v porovnání**

s republikovými výsledky (v %). Potvrdit tak lze pouze druhou část hypotézy a to, že se celkový výsledek neodchýlil od výše popsané struktury, tedy že **voliči mladí a středního věku podporují ve volbách spíše pravicové strany a lidé vyššího věku levicové strany.**

3.4 Role hodnot ve volebním chování, pozice voličů na škále levice-pravice

Pozice politických stran je ve stranickém systému nejčastěji identifikována na základě jejich odlišných socioekonomických postojů. Na tomto základě je politický prostor zpravidla dělen na levice a pravici. Často zmiňovanými osami kontinua politického spektra jsou také např. dimenze liberalismus-autoritarianismus nebo dimenze anomie a pocitu rozpadu hodnotového systému (Matějů, Vlachová 2000: 260).

Ukazuje se, že postoj k socioekonomickým hodnotám má rozhodující vliv na formování ideologicky odlišných pólů českého stranického systému. Zásadně také ovlivňuje volební chování. Dimenze levice-pravice se proto jeví jako vhodná pro jeho vysvětlování. Ostatní zmiňované dimenze takový význam v politickém prostoru České republiky nemají (např. Matějů, Vlachová 2000, Šimoník 1996 nebo Brokl 1996).

Aplikovatelnost dimenze levice-pravice bývá ponejvíce testována prostřednictvím percepce hodnot, které souvisí s rolí státu. Obdobný cíl, tedy ověření praktické uplatnitelnosti dimenze levice-pravice jako základní štěpící osy politické orientace, si za použití dostupné metodiky klade také následující část kapitoly 3.4. Práce vychází z dat exit-pollového šetření voleb do Poslanecké sněmovny a voleb do městského zastupitelstva v roce 2006 ve městě Žatci. V souvislosti s výsledky analýzy voleb a poznatku o převažující levicové orientaci žateckého voličstva lze stanovit hypotézu, že **žatecké voličstvo inklinuje spíše k levicovým hodnotám**. Hypotézu je možné potvrdit nebo zamítnout na základě ověření aplikovatelnosti dimenze levice-pravice a zařazení respondentů na této škále.

K měření subjektivní orientace voliče byla přes její nesporné nedostatky použita běžně využívaná desetibodová škála k sebezřazení respondenta na ose levice-pravice⁵⁰. Za účelem zvýšení reliability měření hodnotových postojů voličů bylo šetření rozšířeno o soubor výroků, které umožňují posoudit pozici jedince na ose levice-pravice.

Respondent je schopen zařadit se na škále levice-pravice pouze tehdy, pokud disponuje alespoň částečnou znalostí politické teorie. Schopnost orientovat se v nabídnuté stupnici byla primárně posuzována prostřednictvím konzistence jeho volby a deklarace na předložené stupnici. Ke zvýšení reliability byly do analýzy zahrnuty pouze odpovědi respondentů, jejichž volba byla v souladu s pozicí v dané škále. Identifikace reprezentantů levice a pravice je výsledkem rozboru volebních programů

⁵⁰ Položená otázka zní: „V politice se často užívají pojmy „levice“ a „pravice“. Kam byste se sám(a) zařadil(a) na následující stupnici, jejíž okénko nejvíce vlevo představuje radikální levice a okénko vpravo představuje radikální pravici?“

relevantních politických stran českého stranického systému. Otázky jsou zaměřeny na úlohu státu v hospodářství nebo obhajobu zájmů odlišných sociálních skupin. Na základě poznatků jsou za reprezentanty levice zvoleny ČSSD a KSČM. Pravicově orientovanými stranami jsou ODS a KDU-ČSL.

K testování existence škály levice-pravice jsou využity výroky objasňující pozici voliče na škále levice-pravice. Jak již bylo řečeno, k vysvětlení volebního chování bývají používány hodnoty, které úzce souvisí s rolí státu a vlády ve společnosti. *Většina teoretických přístupů (nikoliv však všechny⁵¹) považují dimenzi levice-pravice za závislou ve vztahu k distributivní úloze státu. V tomto případě tedy platí, že politická pravice a levice jsou definovány hodnotově a orientaci voliče na ose levice-pravice lze zjišťovat nepřímou prostřednictvím jeho relevantních postojů a hodnot, s kterými se ztotožňuje (Matějů, Vlachová 2000: 259).*

Hodnotové postoje jedinců byly ve městě Žatci zjišťovány prostřednictvím otázek korelujících s politickou levicovostí a pravicovostí. Jako vzor při konstrukci otázek posloužil výzkum realizovaný Sociologickým ústavem AV ČR v roce 2000 pod názvem Liberalismus versus státní paternalismus v postojích respondentů (Čermák 2001). K měření politické orientace byl dále využit soubor výroků zaměřených na postoje k ekonomické a sociální nerovnosti, osobní svobody a vztahu k tradičním hodnotám (Evans, Heath a Lalljee, 1996 in Matějů, Vlachová 2000: 259). Úkolem respondentů bylo vyjádřit vlastní postoj k úloze státu v oblasti zaměstnanosti, zabezpečení ve stáří a hospodářství. K hodnocení úlohy státu byla použita pětistupňová škála⁵². Mimo to dotazovaní řadili jednotlivé oblasti politiky dle významu, které jim přisuzovali⁵³. Součástí šetření byl taktéž soubor výroků, s nimiž měli dotazovaní

⁵¹ Existují přístupy, které považují dimenzi levice-pravice za nezávislou ve vztahu k distributivní úloze státu, popř. uvažují další dimenze, zpravidla liberalismus-autoritarianismus. Ta nebude v práci uvažována a nebyla předmětem zjišťování v rámci šetření. Výzkumy, které v minulosti v ČR proběhly, prokázaly, že koeficient reliability (Cronbachovo alfa) u liberálně-autoritářské dimenze dosahuje nízké hodnoty. Této dimenzi proto nemá smysl přisuzovat značný význam.

⁵² Položené otázky zněly: „Aby měl každý u nás práci a byl dostatek pracovních míst je úkolem:“, „Aby byl u nás každý zajištěn ve stáří je úkolem:“ a „Aby byl zajištěn růst úrovně hospodářství je úkolem:“. Respondenti v těchto případech křížkovali jednu z možností: „určitě státu a vlády, spíše státu a vlády, státu a trhu, ale i jednotlivce, spíše úkolem trhu/spíše se má každý postarat sám, určitě úkolem trhu/určitě se má každý postarat sám“.

⁵³ Úkolem bylo seřadit následující témata podle důležitosti, která si dle respondentů zaslouhují v oblasti politiky největší pozornost. Nabízená témata byla: rychlé a spravedlivé soudnictví, trestné činy, kriminalita a násilí, hospodářství a ekonomický vzestup, sociální jistoty a sociální zabezpečení, zlepšení bytové situace a bytová politika, zdravotnictví, nezaměstnanost a více pracovních příležitostí.

vyjádřit souhlas, popř. nesouhlas⁵⁴. Také v tomto případě bylo k měření souhlasu využito pětistupňové škály. Stupnice byla sestavena tak, že vyšší hodnoty indikovaly pravicovější postoj.

Existence hodnotové dimenze levice-pravice byla ověřena explorační faktorovou analýzou. Analyzovány byly charakteristiky X1 – dostatek pracovních míst, X2 – zajištění ve stáří, X3 – růst úrovně hospodářství, X4 – redistribuce příjmu, X5 – bohatnutí na úkor dělníků a X6 – podíl na národním hospodářství. Korelační matici vztahů mezi měřenými charakteristikami zobrazuje tabulka 34.

Tabulka 34 **Korelační matice – dimenze levice-pravice**

Proměnné	X1	X2	X3	X4	X5	X6
X1	1,00					
X2	0,25	1,00				
X3	0,49	0,17	1,00			
X4	0,29	0,03	0,51	1,00		
X5	0,08	-0,01	0,05	0,27	1,00	
X6	0,11	0,20	0,32	0,23	0,30	1,00

Zdroj: exit-pollový výzkum voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006 – vlastní výpočet autora.

V korelační matici existují silně korelované proměnné. Je proto vhodné přistoupit k analýze hlavních komponent viz tabulka 35.

Tabulka 35 **Výsledky analýzy hlavních komponent**

Pořadí	Vlastní hodnoty	Individuální procento	Kumulativní procento
1	2,27	38,02	38,02
2	1,48	24,79	62,81
3	0,79	13,23	76,05
4	0,65	10,89	86,93
5	0,46	7,71	94,64
6	0,32	5,36	100,00

Zdroj: exit-pollový výzkum voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006 – vlastní výpočet autora.

⁵⁴ Mezi výroky s těsným vztahem k levoprávní ose, které se týkají socioekonomických hodnot, byly vybrány: „Úkolem vlády je přerozdělovat příjem od bohatých k chudým“, „Vlastníci velkých podniků bohatnou na úkor dělníků“, „Obyčejní lidé nedostávají spravedlivý podíl z národního hospodářství“.

Na základě výsledků analýzy hlavních komponent bylo rozhodnuto pro analýzu prostřednictvím dvou faktorů. Výsledky faktorové analýzy a ortogonální faktorové rotace⁵⁵ jsou zobrazeny v tabulce 36.

Tabulka 36 **Faktorové zátěže po rotaci**

Proměnné	Faktor F1	Faktor F2
X1	-0,35	-0,13
X2	-0,33	-0,37
X3	-0,88	-0,21
X4	-0,54	0,02
X5	-0,39	-0,41
X6	-0,19	-0,48

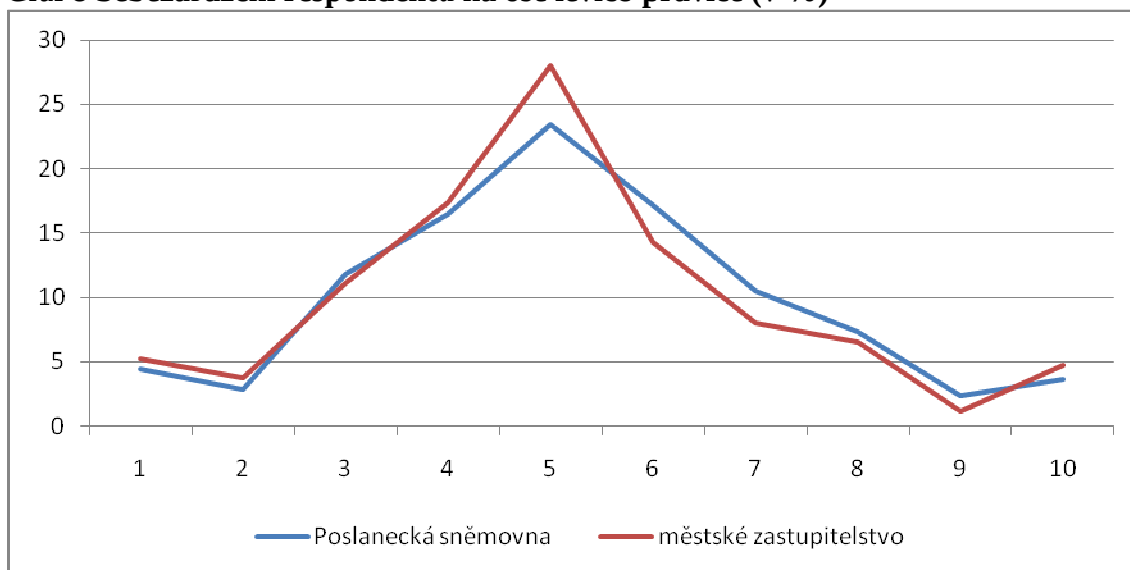
Zdroj: exit-pollový výzkum voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006 + vlastní výpočet autora.

Faktor F1 je silně sycen proměnnými X1, X3 a X4. Faktor F2 je oproti tomu sycen především proměnnou X6. Proměnné X2 a X5 mají podobný vztah k oběma faktorům. Výsledky faktorové analýzy tedy prokázaly existenci škály levice-pravice mezi žateckými voliči. Následující analytická práce bude vycházet z proměnných faktoru F1.

Otázka zaměřená na sebezařazení respondentů na škále levice-pravice byla součástí obou šetření. V rámci výzkumu voleb do Poslanecké sněmovny ji odpovědělo 95,5% dotazovaných a v případě voleb do městského zastupitelstva 92,7% dotazovaných. Rozložení odpovědí na škále levice-pravice ukazuje graf 8.

⁵⁵ Rotace je provedena metodou Varimax, jejíž předností je, že minimalizuje počet proměnných s vysokými zátěžemi pro každý společný faktor.

Graf 8 Sebezařazení respondentů na ose levice-pravice (v %)

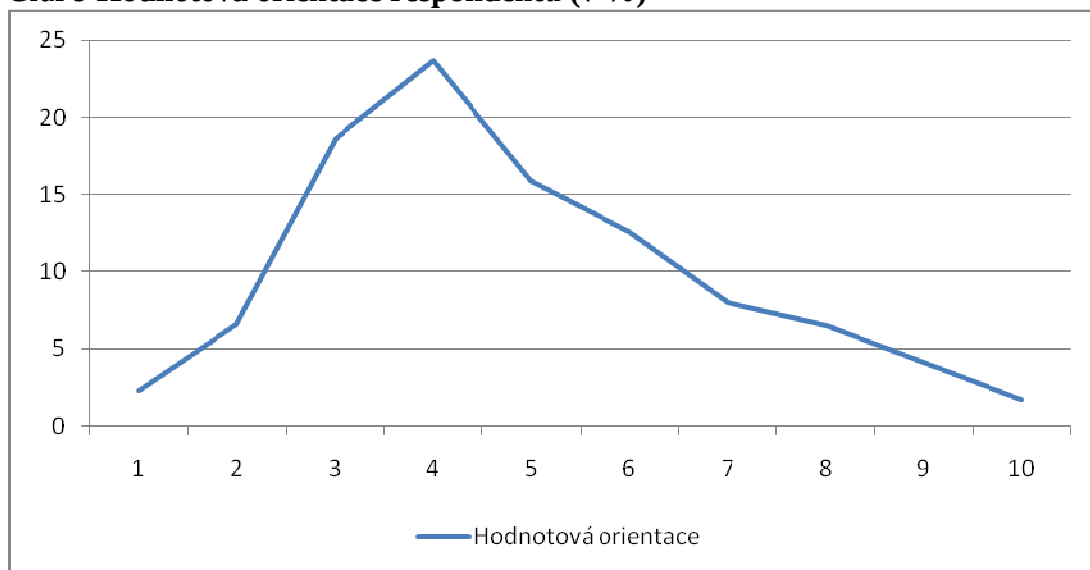

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny a městského zastupitelstva ve městě Žatci v roce 2006.

Z grafu je patrné, že distribuce odpovědí takřka kopíruje klasický tvar Gaussovy křivky, jen lehce vychýlený doleva. Relativní většina respondentů obou šetření se na ose levice-pravice hlásí k levému středu. Průměrná hodnota zařazení na škále činí v případě voleb do Poslanecké sněmovny 5,21 a v případě voleb do městského zastupitelstva 5,06. Ukazuje se tedy, že graf má jeden vrchol. Výsledky se tedy liší od studií, které upozorňují na bipolaritu, popř. multipolaritu českého stranického systému (např. Matějů, Vlachová 1998: 145n. nebo Bubeníček 2006: 967n.).

Podobný tvar, ovšem ještě více vychýlený doleva, má rozložení výsledků zjištěné hodnotové orientace – viz graf 9. Předmětem analýzy jsou proměnné faktoru F1, převedené do škály 1-10 (původně měřené na pětibodové škále).

Graf 9 Hodnotová orientace respondentů (v %)

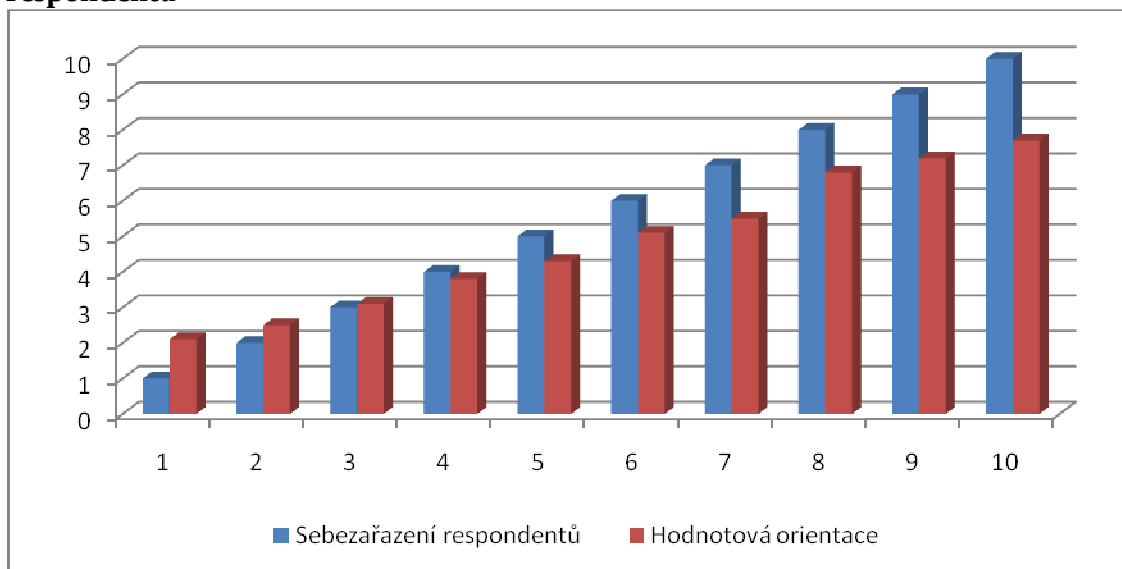

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006.

Průměrná hodnota zjištěné hodnotové orientace respondentů šetření činí 4,83.

Z výsledků a grafického zobrazení vyplývá částečný nesoulad mezi hodnotami deklarované a měřené hodnotové orientace dotazovaných. Shoda deklarované a skutečné pozice v dimenzi levice-pravice je měřena prostřednictvím průměrné hodnoty skóru voličů v hodnotových postojích v rámci proměnných faktoru F1. Graf 10 zobrazuje jednotlivé skupiny respondentů rozdělené podle stupně sebezaražení na škále levice-pravice a ukazuje průměrnou hodnotu skóru proměnných (převedenou do stupnice 1-10).

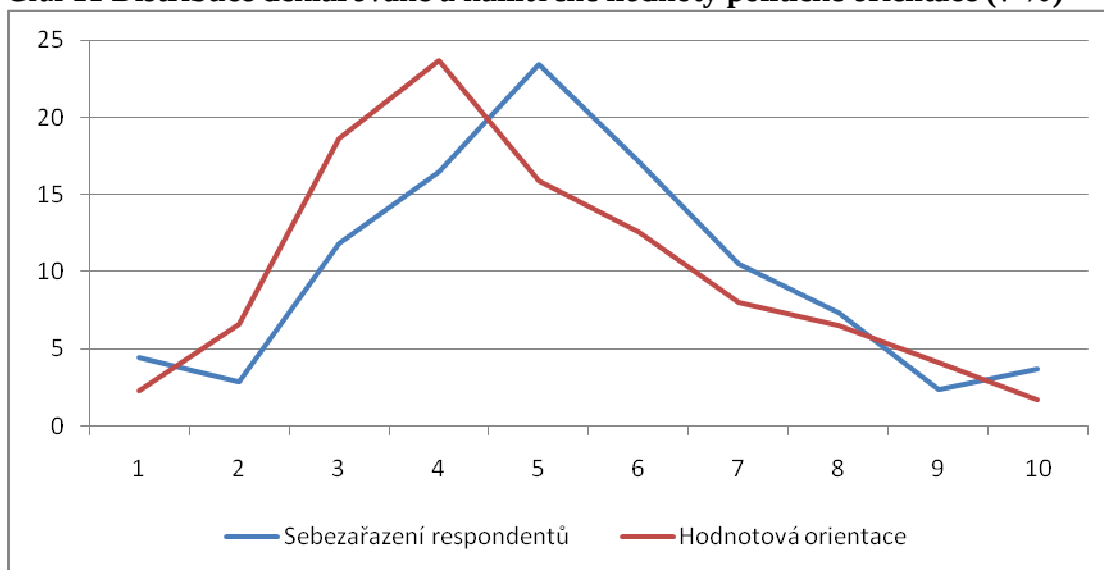
Graf 10 Stupeň sebezařazení a průměrná hodnota zjištěné hodnotové orientace respondentů

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006 + vlastní výpočet autora.

Stupeň sebezařazení respondentů a naměřená hodnota politické orientace nejsou zcela v souladu. Lidé, kteří deklarují svoji pozici na ose levice-pravice jako silně levicovou (hodnoty 1 a 2) sice smýšlejí levicově, ve svých postojích ovšem zdaleka nejsou tak vyhranění. Naproti tomu stoupenci levého středu (hodnota 5 na sebehodnotící škále) uznávají levicovější hodnoty, než lze usuzovat na základě jejich deklarace. Totéž pak platí pro všechny respondenty, kteří se řadili v pravé části škály levice-pravice. Tzn., že voliči, kteří se hlásí k pravici, inklinují k hodnotám, které se více blíží pravému středu. Soulad mezi deklarovanou a naměřenou politickou orientací byl shledán pouze v případě voličů levice (hodnoty 3 a 4). Graf 11 ukazuje rozložení výsledků deklarované a měřené hodnotové orientace žateckých voličů zjištěných na základě šetření voleb do Poslanecké sněmovny.

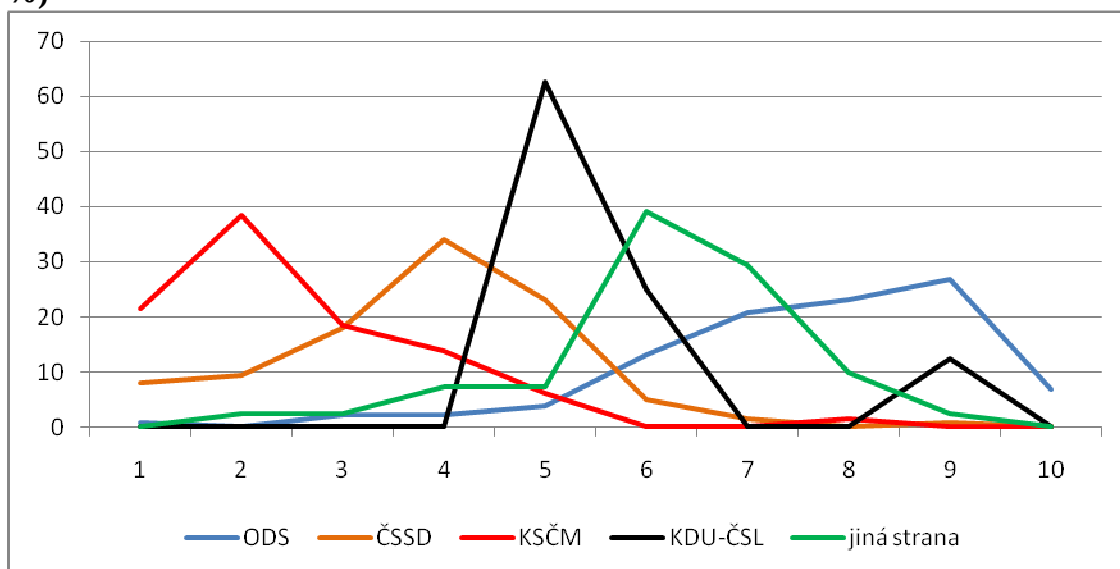
Graf 11 Distribuce deklarované a naměřené hodnoty politické orientace (v %)

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006 + vlastní výpočet autora.

Doposud byla předmětem analýzy data, která pocházejí od respondentů, jejichž politická orientace (měřena dle volební preference) je v souladu se zařazením na stupnici levice-pravice. Jedná se tedy o valnou většinu těch, kteří jsou schopni zorientovat se v základní terminologii. Do analýzy deklarované a zjištěné politické orientace respondentů podle volební preference politických stran jsou zahrnuta data pocházející od všech respondentů, kteří zodpověděli otázky zaměřené na hodnotové postoje. Analýza má přinést poznatek o rozdílech v politické orientaci voličů odlišných politických stran. Podle volebních preferencí budou voliči rozděleni do skupiny příznivců ODS, KDU-ČSL, ČSSD, KSČM a jiná strana. Strana zelených je záměrně zařazena do skupiny „jiná strana“, protože se nejedná o typického reprezentanta levice nebo pravice. Výsledky analýzy jsou graficky zobrazeny prostřednictvím grafů 12 a 13.

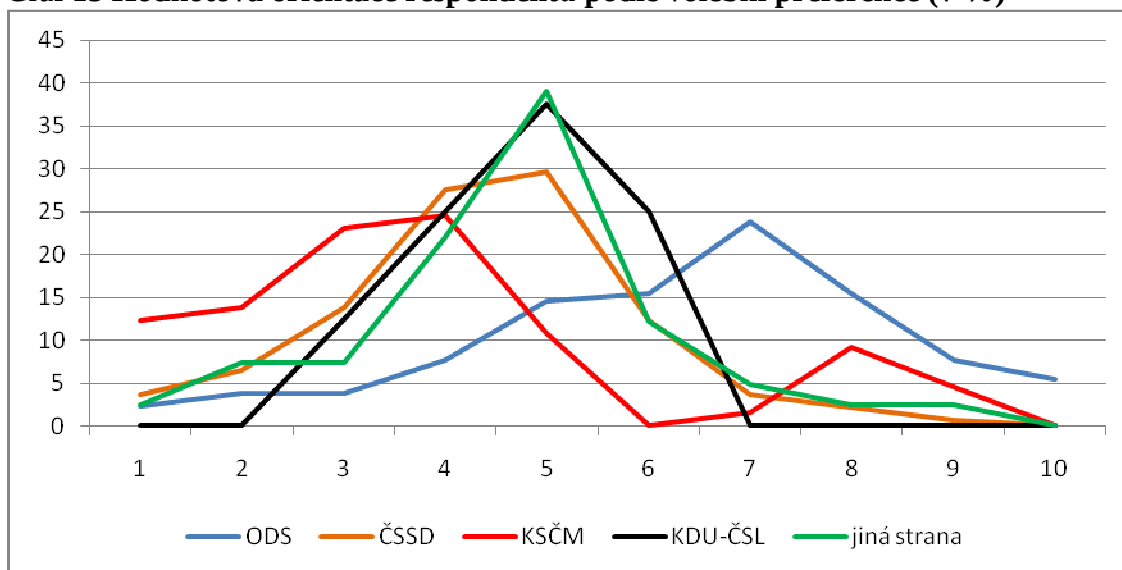
Graf 12 Sebezařazení respondentů na ose levice-pravice podle volební preference (v %)

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006.

Výsledky deklarované pozice na ose levice-pravice jsou v případě voličů ODS, ČSSD a KSČM vcelku očekávané a významně se neliší od závěrů obdobných studií prováděných v České republice (např. Matějů, Vlachová 2000). Jak ukazuje graf 13, voliči ODS se identifikují s pravicovými postoji. Více než tři čtvrtiny z nich zaškrtnlo jedno z políček mezi stupni 7 a 10. Opačně platí, že voliči ČSSD se považují za stoupence levicové strany. V tomto případě valná část respondentů (více než 92%) zaškrtnla na stupnici 1-10 jedno z políček mezi body 1 a 5. Za příznivce krajní levice se považují voliči KSČM. Distribuční křivka kulminuje v bodě 2. Některé z políček k sebezařazení na ose levice-pravice vyšší než 5 zahrlo jen nepatrné množství dotazovaných. Křivka rozložení odpovědí deklarované hodnotové orientace voličů KDU-ČSL dosahuje vrcholu v bodě 5. Výsledek vypovídá o tom, že voliči považují KDU-ČSL za stranu politického středu. Vzhledem k nízké podpoře této strany ve městě Žatci a tedy malému podílu respondentů na jejich celkovém množství je nutné výsledek brát jako orientační. Pro voliče ostatních stran, mezi nimiž převažují příznivci Strany zelených (56%), je charakteristická inklinace k pravému středu.

Graf 13 **Hodnotová orientace respondentů podle volební preference (v %)**

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006 + vlastní výpočet autora.

Porovnáním křivek distribučních funkcí (deklarované a měřené orientace) se ukazuje, že většina voličů je schopna reálně posoudit svoji pozici na ose levice-pravice v kontextu socioekonomických hodnot a zařadit se do příslušné části osy. Výsledky ovšem zároveň naznačují, že skutečná hodnotová orientace voličů se oproti deklarované přibližuje více k politickému středu. Ke stejným závěrům lze dojít při porovnání průměrných hodnot deklarované a měřené hodnotové orientace – viz tabulka 37.

Tabulka 37 **Průměrná hodnota politické orientace respondentů**

Volební strana	Sebezařazení	Hodnotová orientace
ODS	7,56	6,31
ČSSD	3,80	4,40
KSČM	2,52	3,88
KDU-ČSL	5,75	4,75
jiná strana	6,17	4,70

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006 + vlastní výpočet autora.

V případě volebních stran ODS, KDU-ČSL a ostatních zahrnutých do kategorie „jiná strana“ deklarovali voliči pravicové smýšlení. Pouze v případě ODS ovšem platí, že se stoupenci této strany ztotožňují s pravicovými hodnotami. Jejich pravicová orientace není tak výrazná, což lze usuzovat na základě analýzy deklarované hodnotové

orientace. Naproti tomu výzkum hodnotové deklarace ukazuje, že politická orientace voličů ČSSD a KSČM není tak silně levicová.

Důležitou otázkou je, zda existuje statisticky významný rozdíl mezi polohami jednotlivých skupin voličů. Výsledky t-testu mezi jednotlivými skupinami voličů (dle politických stran) prokázaly, že při nízké hladině významnosti mezi nimi existuje rozdíl. V praxi to znamená, že voliči jsou schopni orientovat se v politických programech stran, které volí. **Hypotézu o inklinaci žateckého voličstva spíše k levicovým hodnotám, stanovenou v úvodu kapitoly 3.4, je tedy možné považovat za potvrzenou.**

3.5 Stabilita volebního chování a stranická identifikace

Výzkumy probíhající převážně v 60. až 80. letech 20. století ve Spojených státech a Evropě prokázaly existenci stability volebního chování (např. Campbell Converse, Miller 1966 nebo Heath a MacDonald 1988), která bývá obvykle vysvětlována jako důsledek stranické identifikace. V demokratických systémech je stranická identifikace považována za přirozenou. V postkomunistických společnostech ovšem není její dlouhodobá existence možná. Jedinou politickou stranou, s kterou se mohou voliči dlouhodobě ztotožnit, je v České republice KSČM. Identifikace ovšem nemá pouze pozitivní charakter. Komunistická strana pronikla v období totalitního režimu do valné části společenských institucí a stala se všudypřítomnou součástí každodenního života. Ostatní strany Národní fronty se díky marginálnímu postavení ve stranickém systému do této situace nedostaly. Existence dlouhodobé pevné vazby voličů s těmito politickými stranami se proto nedá předpokládat.

Stranický systém ČR prošel od počátku devadesátých let značnými proměnami. Úspěšně se v něm etablovaly především ODS, ČSSD, KSČM a KDU-ČSL. Jedná se o strany s kontinuitou členství v Poslanecké sněmovně. Z hlediska členské základny platí, že s výjimkou KSČM a KDU-ČSL nedisponují politické strany rozsáhlými členskými základnami⁵⁶. České politické strany mají charakter spíše volebních stran, které se nemohou ve volbách opřít o rozsáhlou členskou základnu. Typické masové strany se v politickém prostoru České republiky nevyskytují. Identifikace voličů s politickými stranami je tím omezována. To ovšem neznamená, že je nutné koncept stranické identifikace a jeho uplatnění v podmínkách ČR zamítnout.

Stranická identifikace byla v souvislosti s testováním platnosti její teorie v České republice ověřována v rámci několika prací. Ty se shodují, že užití modelu stranické identifikace je užitečné a že „ve voličském politickém prostoru České republiky lze hovořit o fenoménu stranické identifikace a běžnými součástmi psychologického stranicství jsou jak stranická identifikace pozitivní, tak stranická identifikace negativní“ (Vlachová 2003: 506).

Značný přínos k poznání povahy stranické identifikace lze přiznat exit-pollovým výzkumům voleb z let 1992, 1996, 1998 a 2002 provedených pro Českou televizi (blíže např. Vlachová 2003). Přesvědčené příznivce politických stran tvoří v ČR přibližně 15% z celkového počtu voličů (s výjimkou ČSSD, kde je podíl stabilních voličů nižší). Naproti

⁵⁶ ODS sdružuje přibližně 19 tisíc členů, jedná se o nejsilnější politickou stranu z hlediska volebních preferencí dle voleb do PS v roce 2006. Druhá nejsilnější strana ČSSD má přibližně 17 tisíc členů.

tomu přibližně čtvrtina voličů preferuje politickou stranu, protože jim nejméně vadí. Analýza dat mezi lety 1992 a 1996 ukázala v absolutních číslech na malý odklon voličské přízně od tradičně volených politických stran. Nejmenší zaznamenala ČSSD (mezi politicky relevantními stranami). Největší odklon voličstva je naopak typický pro ODS. Mezi lety 1996 a 1998 měla nejvíce stálých voličů KSČM, nejméně opět ODS. Podle koeficientu stability, který vyjadřuje poměr voličů preferujících stejnou politickou stranu s voliči, kteří v jedné z voleb upřednostnili jinou politickou stranu, měla jak mezi lety 1992 – 1996, tak 1996 – 1998 nejstabilnější voliče KSČM.

Vedle hodnot pozitivní stranické identifikace výzkumy přinesly poznatky také o míře intenzity identifikace voličů s politickými stranami. Ta byla měřena subjektivním vztahem voličů k politickým stranám. Výzkum ukázal na celkově slábnoucí intenzitu vztahu voličů k politickým stranám mezi roky 1996, 1998 a 2002. Nejsilnější pozitivní stranická identifikace byla nalezena u KSČM a ODS, naopak u KDU-ČSL nebyla intenzita pozitivní stranické identifikace významná. Na základě výsledků výzkumů bylo dále možno konstatovat, že existuje vztah závislosti mezi pozitivní stranickou identifikací a volbou.

Zkoumána byla taktéž negativní stranické identifikace. Politickou stranou, která má největší počet stabilních odpůrců byla KSČM, jejíž pozice se u voličů mezi lety 1996 a 2002 zhoršovala. Nejméně odpůrců má KDU-ČSL. Její pozice strany s negativní stranickou identifikací byla v průběhu tohoto období neměnná.

Předmětem zájmu této části analytické práce je za použití dostupné metodiky ověřit, zda je volební chování žateckého elektorátu stabilní a zda je v podmínkách města prakticky uplatnitelný koncept stranické identifikace. Vzhledem k poznatkům o povaze volebního chování občanů v ČR a levicové orientaci žateckého voličstva lze stanovit hypotézu, že **míra stability volebního chování občanů města Žatce je v případě voličů levicových stran vyšší a v případě pravicových stran nižší než na republikové úrovni.** Zároveň lze předpokládat, že **identifikace voličů s politickými stranami je v případě levicových stran silnější a naopak v případě pravicových stran slabší v porovnání s republikovou úrovní.** Součástí hypotézy je taktéž předpoklad, že **negativní identifikace žateckých voličů s KSČM není tak výrazná jako v případě výsledků výzkumu v rámci celé republiky.** Naproti tomu **negativní identifikace žateckých voličů s ODS dosahuje vyšších hodnot než v případě celé ČR.**

Volební podpora politických stran ve volbách do Poslanecké sněmovny je v ČR stabilní. V praxi to znamená, že voliči své volební chování v čase příliš nemění. Dokázat to lze kupř. výpočtem korelace spojitých proměnných, kterými jsou údaje o volebním výsledku jednotlivých politických stran. Při výpočtu vztahu mezi těmito proměnnými je vhodné poměřit jednotlivé volby tak, jak to učinily na úrovni okresů Kabát a Pink (2006: 125). K výpočtu byl použit Pearsonův korelační koeficient (viz tabulka 38).

Tabulka 38 Stabilita voličské podpory hlavních politických stran

Politická strana	Pearsonův korelační koeficient					
	1996/1998	1996/2002	1996/2006	1998/2002	1998/2006	2002/2006
ODS	0,941	0,85	0,853	0,934	0,935	0,986
ČSSD	0,928	0,634	0,807	0,725	0,868	0,743
KDU-ČSL*	0,99	0,86	0,943	0,853	0,945	0,852
KSČM	0,952	0,811	0,825	0,82	0,885	0,953

Zdroj: Kabát, Pink 2006: 125.

* v roce 2002 společně s US-DEU

Za vysokou míru asociace bývají považovány hodnoty korelačního koeficientu, které dosahují hodnoty vyšší než 0,7. To platí pro všechny vypočtené korelační koeficienty, s výjimkou ČSSD při srovnání voleb v letech 1996 a 2002. Ovšem i přesto je v tomto případě prokázán vztah závislosti. O ČSSD lze taktéž hovořit jako o straně, která dosahuje nejnižší okresní stability voličské podpory. Naopak nejstabilnější volební podpory dosahuje dlouhodobě KDU-ČSL.

Problematicky stability volební preference se v rámci šetření voleb do Poslanecké sněmovny týkaly převážně otázky na volenou politickou stranu. Výsledky výzkumu ukazují poměrně stabilní voličskou podporu relevantních politických stran mezi roky 2002 a 2006. Nejstabilnější voličskou základnu má ČSSD před ODS. Z respondentů, kteří podpořili tyto strany v roce 2002, jich více než 80% opakovalo stejnou volbu v roce 2006. Z politických stran zastoupených v Poslanecké sněmovně po roce 2006, má dle výsledků výzkumu nejmenší počet stálých voličů Strana zelených a KDU-ČSL. V obou případech se ovšem jedná o politické strany, jejichž podpora je v oblasti Žatecka tradičně nízká. Relevance dat ukazujících stabilitu volebních preferencí mezi roky 1998 a 2002 je nižší. Zatímco otázku „Jakou volební stranu jste volil(a)?“ zodpovědělo více než 90% dotazovaných a otázku „Jakou volební stranu jste volil(a) v minulých volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002?“ zodpovědělo 68%

respondentů, na tutéž otázku týkající se voleb v roce 1998 odpovědělo pouze 57% (N = 226) respondentů. Méně než polovina respondentů zodpověděla všechny tři otázky. Výsledky v roce 1998 tak mají spíše orientační charakter (především pak u méně úspěšných politických stran). Odpověď na otázky týkající se volební preference neuvedli respondenti, kteří se daných voleb neúčastnili, nedokázali si na volbu vzpomenout, popř. otázku odmítli odpovědět.

Odpovědi na otázky týkající se volby politických stran zároveň ukazují, jakým způsobem došlo k proměně volebních preferencí mezi jednotlivými volbami. Největší úbytek voličů postihl v roce 2006 KSČM. 9,58% voličů, kteří v roce 2002 upřednostnili tuto politickou stranu, podpořilo v roce 2006 ČSSD. ODS volilo v roce 2006 z celkového počtu voličů této strany 5,48% voličů ČSSD z roku 2002. Jiný výsledek ukazuje, že 19,51% voličů KSČM z roku 2002 podpořilo v roce 2006 ČSSD. Volební preference v roce 2006 a jejich změnu oproti roku 2002 ukazují tabulky 39 a 40.

Z voličů ČSSD v roce 2002 volilo v roce 1998 KSČM 12,24% a ODS 10,2%. Ze všech voličů ODS z roku 2002 volilo v roce 1998 2,08% voličů ČSSD a 5% voličů KSČM. Vývoj volebních preferencí mezi roky 1998 a 2002 ukazují tabulky 41 a 42.

V případě tabulek 39 až 42 čísla ve sloupcích udávají počet procent voličů politické strany v roce voleb, kteří v předcházejících volbách tuto stranu nevolili (změnu volební preference). Tučně zvýrazněná čísla ukazují procentuální počet voličů politické strany v roce voleb, kteří politickou stranu volili jak v tomto, tak v předcházejícím roce voleb (stabilitu volební preference).

Tabulka 39 Volební preference v roce 2006 a jejich změna oproti roku 2002 (včetně voličů, kteří neodpověděli otázku na volbu v roce 2002)

Rok 2002	Rok 2006					
	ČSSD	ODS	KSČM	SZ	KDU-ČSL	Ostatní
% hlasů v r. 2006	37,92	37,92	11,67	6,25	2,08	4,17
% voličů bez odpovědi v r. 2002	34,07	19,78	26,79	40,00	5,00	30,00
ČSSD	56,04	4,40	14,29	13,30	20,00	20,00
ODS	1,10	65,93	0,00	13,30	20,00	20,00
KSČM	6,32	0,00	53,57	6,67	10,00	0,00
SZ	0,00	2,20	0,00	20,00	0,00	10,00
KDU-ČSL	0,27	1,10	1,79	0,00	40,00	0,00
ostatní	2,20	6,59	3,57	6,67	5,00	10,00

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny uskutečněné v roce 2006.

Tabulka 40 Volební preference v roce 2006 a jejich změna oproti roku 2002 (kromě voličů, kteří neodpověděli otázku na volbu v roce 2002)

Rok 2002	Rok 2006					
	ČSSD	ODS	KSČM	SZ	KDU-ČSL	Ostatní
% hlasů v r. 2006	37,92	37,92	11,67	6,25	2,08	4,17
ČSSD	85,00	5,48	19,51	6,25	21,05	42,86
ODS	1,67	52,19	0,00	22,22	21,05	28,57
KSČM	9,58	0,00	73,17	11,11	10,53	0,00
SZ	0,00	2,74	0,00	33,33	0,00	14,29
KDU-ČSL	0,42	1,37	2,44	0,00	42,11	0,00
ostatní	3,33	8,22	4,88	11,11	5,26	14,29

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny uskutečněné v roce 2006.

Tabulka 41 **Volební preference v roce 2002 a jejich změna oproti roku 1998 (včetně voličů, kteří neodpověděli otázku na volbu v roce 1998)**

Rok 1998	Rok 2002					
	ČSSD	ODS	KSČM	SZ	KDU-ČSL	Ostatní
% hlasů v r. 2002	38,2	37,08	13,48	3,93	1,12	6,18
% voličů bez odpovědi v r. 1998	27,94	27,27	16,67	28,57	100,00	100,00
ČSSD	55,88	1,52	4,17	0,00	0,00	0,00
ODS	7,35	66,67	0,00	14,27	0,00	40,00
KSČM	8,82	0,00	79,17	0,00	0,00	0,00
SZ	0,00	0,00	0,00	42,86	0,00	0,00
KDU-ČSL	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	20,00
ostatní	38,2	37,08	13,48	3,93	1,12	6,18

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny uskutečněné v roce 2006.

Tabulka 42 **Volební preference v roce 2002 a jejich změna oproti roku 1998 (kromě voličů, kteří neodpověděli otázku na volbu v roce 1998)**

Rok 1998	Rok 2002					
	ČSSD	ODS	KSČM	SZ	KDU-ČSL	Ostatní
počet hlasů v % v r. 2002	38,20	37,08	13,48	3,93	1,12	6,18
ČSSD	77,55	2,08	5,00	0,00	0,00	0,00
ODS	10,20	91,67	0,00	20,00	0,00	33,33
KSČM	12,24	0,00	95,00	0,00	0,00	0,00
SZ	0,00	0,00	0,00	50,00	0,00	0,00
KDU-ČSL	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	16,67
ostatní	0,00	6,25	0,00	20,00	0,00	50,00

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny uskutečněné v roce 2006.

Získaná data umožňují prostřednictvím koeficientu stability určit stabilitu preference jednotlivých politických stran. Koeficient stability je dán vztahem mezi počty stabilních voličů, kteří volí politickou stranu ve všech sledovaných volbách a nestabilních voličů, kteří v některých ze sledovaných voleb preferují jinou politickou stranu. Z tohoto důvodu je k výpočtu koeficientu možné použít pouze data získaná od respondentů, kteří odpověděli otázce týkající se volební preference za celé sledované období. Stabilitu volebního chování ukazuje tabulka 43.

Tabulka 43 **Stabilita volby**

Politická strana	Koefficient stability volebního chování		
	1998-2002	2002-2006	1998-2006
ODS	0,88	0,86	0,80
ČSSD	0,85	0,81	0,68
KSČM	0,84	0,71	0,62
SZ	0,74	0,37	0,42
KDU-ČSL	0,21	0,28	0,12

Poznámka: výsledky ve sloupci 1998-2002 jsou vztaženy k roku 2002, výsledky ve sloupcích 2002-2006 a 1998-2006 k roku 2006.

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny uskutečněné v roce 2006.

Největší stabilitou volebního chování se ve sledovaném období 1998 až 2006 vyznačují voliči ODS, ČSSD a KSČM. Z výsledků je ovšem také patrné, že stabilita volebního chování žateckého elektorátu v tomto období poklesla. Nejmenší úbytek stabilních voličů je charakteristický pro ODS.

Ze všech respondentů, kteří uvedli preferované politické strany ve všech třech po sobě jdoucích volbách do Poslanecké sněmovny, jich více než 70% volilo vždy stejnou politickou stranu. Na možnou existenci stranické identifikace ukazují také vysoké hodnoty koeficientů rozložení volebních preferencí. Mnohem více ovšem může otázku možné existence stranické identifikace zodpovědět intenzita vztahu k volené straně. Výzkum byl inspirován prací ISSP v roce 2000 (Vlachová 2003: 494). Pozitivní stranická identifikace byla měřena prostřednictvím pětibodové škály. Otázku „Ohodnoťte známkou 1-5 jak silný je Váš vztah k politické straně, kterou jste volila(a)? (1-velmi silný, 2-silný, 3-mírný, 4-slabý, 5-velmi slabý)“ zodpovědělo 94% respondentů. Velmi silný vztah voličů ke své straně uvedlo 9,09% ze souboru respondentů, silný vztah 31,82%, mírný vztah 43,18%, slabý vztah 7,58% a velmi slabý vztah 2,65% respondentů. Průměrná hodnota vztahu voličů k politickým stranám ve městě Žatci je 2,61. Jedná se tedy spíše o mírný vztah. Intenzita pozitivního vztahu k politickým stranám se pochopitelně liší (viz tabulka 44).

Tabulka 44 **Intenzita pozitivního vztahu voliče k volené politické straně**

Politická strana	Intenzita vztahu voliče k volené straně						Průměrná hodnota vztahu
	Velmi silný	Silný	Mírný	Slabý	Velmi slabý	Bez odpovědi	
ODS	9,89	32,97	52,75	3,23	0,00	1,10	2,50
ČSSD	5,43	34,78	43,48	9,78	1,09	5,43	2,64
KSČM	31,03	31,03	27,59	6,89	3,34	0,00	2,21
SZ	6,67	40,00	40,00	6,67	6,67	0,00	2,67
KDU-ČSL	0,00	40,00	40,00	0,00	0,00	20,00	2,50
Ostatní	0,00	18,18	54,54	9,09	9,09	9,09	3,10

Poznámka: čísla v řádcích ukazují procentuální počet odpovědí intenzity vztahu voliče k volené politické straně.

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny uskutečněné v roce 2006.

Nejsilnější míra pozitivního vztahu voličů k politické straně byla zjištěna u KSČM. Výsledek se významně liší jak v porovnání s ODS, tak ČSSD. Zatímco více než 60% voličů KSČM vyjadřuje svůj vztah jako velmi silný nebo silný, u voličů ODS a ČSSD převládá mírný vztah. Intenzitu vztahu voliče k volené straně lze odvodit i od průměrné hodnoty. Nejnížší míru dle předpokladu dosahuje KSČM.

Hypoteticky je možné očekávat souvislost mezi vysokou mírou pozitivního vztahu respondenta k politické straně a jeho členstvím ve straně (popř. členstvím ve straně blízkých rodinných příslušníků). Tu ovšem není možné potvrdit ani zamítnout vzhledem k nízkému počtu členů politických stran. Na otázku týkající se členství respondenta, popř. některého z blízkých příbuzných v politické straně, kladně odpověděla zanedbatelná část dotazovaných. Nejvíce u KSČM (necelá 4%).

Vedle pozitivní stranické identifikace bylo šetření zaměřeno taktéž na odhalení případné negativní stranické identifikace. Negativní stranická identifikace je faktorem směřujícím volební rozhodování k taktickému hlasování. Volič, negativně se identifikující s některou z politických stran, preferuje takové volební subjekty, které stojí v její opozici. Výzkumy zaměřené na volební chování v minulosti ukázaly, že stranická identifikace je v prostředí postkomunistických politických systémů běžná (např. Vlachová 2003: 500).

Negativní stranická identifikace byla v rámci šetření zjišťována otázkou „Kterou politickou stranu byste nikdy nevolil(a)?“ Otázku zodpovědělo přibližně 90% respondentů. Ostatní nemají vyhraněný negativní vztah vůči některé z politických stran, popř. otázku odmítli odpovědět. Výsledky ukazují tabulky 45, 46 a 47. Čísla ve

sloupcích udávají počet procent odpovědí negativního vztahu voličů politických stran k jiným politickým stranám a v případě tabulky 46 bez rozdílu volebních preferencí.

Tabulka 45 Negativní vztah voličů k politickým stranám (vztaženo k volbám v roce 2006)

Politická strana	ODS	ČSSD	KSČM	SZ	KDU-ČSL	Ostatní	Neuvedli volenou stranu*
ODS	0,00	54,35	75,86	26,67	0,00	30,00	22,73
ČSSD	6,59	0,00	10,34	6,67	0,00	0,00	4,55
KSČM	84,62	17,39	0,00	46,67	60	40,00	27,27
SZ	3,30	6,52	0,00	0,00	40	10,00	0,00
KDU-ČSL	0,00	7,61	3,45	6,67	0,00	0,00	0,00
Ostatní	2,20	1,09	10,34	6,67	0,00	10,00	9,09
Bez odpovědi	3,30	13,04	0,00	6,67	0,00	10,00	36,36

* Čísla ve sloupci ukazují negativní vztah voličů, kteří neuvedli podporu volební strany v roce 2006.

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny uskutečněné v roce 2006.

Tabulka 46 Negativní vztah voličů k politickým stranám (vztaženo k volbám v roce 2002)

Politická strana	ODS	ČSSD	KSČM	SZ	KDU-ČSL	Ostatní	Neuvedli volenou stranu*
ODS	0,00	47,83	75	14,29	0,00	16,67	41,67
ČSSD	4,55	1,45	8,33	0,00	0,00	8,33	4,17
KSČM	84,85	18,84	0,00	85,71	100	58,33	41,37
SZ	4,55	7,25	4,17	0,00	0,00	0,00	4,17
KDU-ČSL	1,52	7,25	4,17	0,00	0,00	0,00	4,17
Ostatní	3,03	2,9	4,17	0,00	0,00	8,33	4,17
Bez odpovědi	1,52	14,49	4,17	0,00	0,00	8,33	0,00

* Čísla ve sloupci ukazují negativní vztah voličů, kteří neuvedli podporu volební strany v roce 2002.

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny uskutečněné v roce 2006.

Tabulka 47 **Negativní vztah voličů k politickým stranám**

Politická strana	Negativní vztah voličů k politické straně
ODS	35,15
ČSSD	4,60
KSČM	47,70
SZ	5,02
KDU-ČSL	4,18
Ostatní	3,35

Zdroj: exit-pollové šetření voleb do Poslanecké sněmovny uskutečněné v roce 2006.

Nejsilnější negativní vazbu respondenti pociťují vůči KSČM (více než 47%). Silnou negativní vazbu si vytvořili taktéž k ODS (více než 35%). Naproti tomu vůči ČSSD, SZ nebo KDU-ČSL dosahuje negativní vazba slabé hodnoty. Právě u KDU-ČSL je výsledek pozoruhodný. Přestože tato strana není v oblasti Žatecka z hlediska volebních výsledků úspěšná (a dala by se tedy očekávat silná negativní vazba), ukazuje se, že vztah voličů k ní je spíše indiferentní.

Přestože nejsilnější negativní vazbu pociťují respondenti vůči KSČM, rozložení vztahu mezi voliče různých stran ukazuje, že tato politická strana nedosahuje v rámci voličstva relevantních politických stran vždy čelní místo. Z tabulky 45 je patrné, že ze všech respondentů, kteří v roce 2006 volili ODS, jich největší množství deklarovalo negativní vztah vůči KSČM (84,62 %). Druhou politickou stranou, ke které voliči ODS pociťují negativní vztah, je ČSSD. Jejich množství je ovšem daleko menší než v případě KSČM (pouze 6,59 %). Počet voličů ODS s negativní identifikací k sociální demokracii není značný. Opačně to ovšem neplatí. Respondenti, kteří v roce 2006 volili ČSSD, nejčastěji uváděli, že stranu, kterou by nikdy nevolili, jsou občanští demokraté (54,35 %). Vůči KSČM se negativně vymezuje 17,39 % voličů ČSSD. Kromě toho se voliči ČSSD oproti voličům ostatních politických stran vyznačují relativně velkým množstvím respondentů, kteří se negativně identifikují se Stranou zelených (6,52 %) a KDU-ČSL (7,61 %). Podstatná část voličů KSČM pociťuje negativní vazbu vůči ODS (75,86 %). Negativní stranická identifikace voličů KSČM ve vztahu k ostatním politickým stranám není významná.

Výsledky negativní stranické identifikace respondentů vztažené k roku 2002 jsou podobné jako ty, které byly vztažené k roku 2006 (viz tabulka 46).

Vzhledem k odlišné podobě volebního systému je využití exit-pollu ve volbách do Poslanecké sněmovny snazší a výsledky mají větší vypovídací hodnotu než v případě komunálních voleb. Z hlediska struktury hlasu není ve volbách do PS voliči umožněno vybírat kandidáty z různých kandidátních listin (tzv. panašování), zatímco v komunálních volbách to možné je. Stabilita volebního chování, stranická identifikace voliče nebo kupř. vztah mezi volbou a pozicí voliče v sociální struktuře jsou měřitelné pouze v případě, že volič preferuje kandidátní listinu jako celek na úkor výběru jednotlivých kandidátů.

Jak bylo již uvedeno, v lokálním politickém procesu působí na volební rozhodování především místně kontextové faktory, jako kupř. efekt kampaně, sousedský efekt nebo hlasování o sporném bodu. Voliči oproti celostátním volbám posuzují kandidáty mnohem více na základě znalostí místního sociálního prostoru. Menší význam přikládají ideologickému kontextu. Naproti tomu více zohledňují osobní kvality kandidátů. Tento fakt platí o to více, čím je obec počtem obyvatel menší a obráceně (např. Čmejrek 2008). V případě dvacetitisícového města Žatce je možné se domnívat, že volební chování značné části voličů je ovlivněno více kontextuálními faktory. I přesto je ovšem zřejmé, že volební chování významné části voličstva je ovlivněno pozicí v sociální struktuře, případně jinými faktory, které nemají úzkou souvislost s místním politickým životem.

Z hlediska volebního chování a stability volebního chování lze stanovit dílčí hypotézu, že **voliči, kteří upřednostňují volbu jedné kandidátní listiny, se pozitivně identifikují s volenou stranou a jsou ve svém volebním chování stabilní. Vedle voleb do obecního zastupitelstva preferují tutéž volební stranu také ve volbách do Poslanecké sněmovny.**

Data, která se týkají problematiky stability volebního chování využitelné při ověřování aplikovatelnosti konceptů volebního chování, vychází z odpovědí respondentů, kteří uplatnili z hlediska volby preferenci celé kandidátní listiny před volbou kandidátů z více stranických kandidátek. Z celkového počtu 356 rozhovorů udělilo všechny hlasy pouze jedné kandidátní listině 192 respondentů.

Obdobně jako v případě voleb do Poslanecké sněmovny prokázaly výsledky výzkumu stabilní podporu relevantních politických stran mezi roky 2002 a 2006. Voliči, kteří nepreferují různé kandidáty z více kandidátních listin, volí ve valné většině významné parlamentní strany. Volební podpora kandidátek místních stran je zanedbatelná.

Podle výsledků výzkumu mají parlamentní strany ODS, ČSSD a KSČM stabilní voličskou podporu. Ostatní strany zastoupené v Poslanecké sněmovně (KDU-ČSL a SZ) získaly ve volbách do městského zastupitelstva malý počet hlasů. Výsledky stability volebních preferencí mají proto v případě těchto stran pouze orientační charakter. Mimo to Strana zelených v komunálních volbách v roce 2002 ve městě Žatci nekandidovala. Změna volebních preferencí vztažená k tomuto roku proto není v případě SZ sledována. Výsledky se různí podle toho, zda jsou do změny preferencí zahrnuti respondenti, kteří zodpověděli (nezodpověděli) otázku na volbu v roce 2002. V případě ODS výsledek není příliš odlišný. To znamená, že většina respondentů, která tuto stranu v roce 2006 volila, zodpověděla otázku volby také v roce 2002. Naproti tomu je počet respondentů, kteří preferovali ve volbě v roce 2006 KSČM a ČSSD a nezodpověděli otázku zaměřenou na volenou stranu v roce 2002 mnohem vyšší. Z tohoto důvodu je obtížné určit, která ze zmíněných stran má nejstabilnější voličstvo.

Vývoj volebních preferencí mezi roky 2002 a 2006 ve volbách do městského zastupitelstva ukazují tabulky 48 a 49. Čísla ve sloupcích udávají počet procent voličů politické strany v roce voleb, kteří ve volbách v roce 2002 tuto stranu nevolili (změnu volební preference). Tučně zvýrazněná čísla ukazují procentuální počet voličů politické strany v roce 2006, kteří politickou stranu volili jak v tomto roce, tak v roce 2002 (stabilitu volební preference).

Tabulka 48 Volební preference v roce 2006 a jejich změna oproti roku 2002 (včetně voličů, kteří nezodpověděli otázku na volbu v roce 2002)

Rok 2002	Rok 2006					
	ČSSD	ODS	KSČM	SZ	KDU-ČSL	Ostatní
% hlasů v r. 2006	22,86	48,57	18,57	2,86	2,86	4,29
% voličů bez odpovědi v r. 2002	18,75	14,71	30,77	0,00	50,00	33,33
ČSSD	68,75	2,94	0,00	0,00	0,00	66,67
ODS	0,00	82,35	0,00	50,00	0,00	0,00
KSČM	6,25	0,00	61,54	0,00	0,00	0,00
KDU-ČSL	0,00	0,00	0,00	0,00	50,00	0,00
ostatní	0,00	0,00	0,00	50,00	0,00	0,00

Zdroj: exit-pollový výzkum voleb do městského zastupitelstva uskutečněný v roce 2006.

Tabulka 49 **Volební preference v roce 2006 a jejich změna oproti roku 2002 (kromě voličů, kteří nezodpověděli otázku na volbu v roce 2002)**

Rok 2002	Rok 2006					
	ČSSD	ODS	KSČM	SZ	KDU-ČSL	Ostatní
% hlasů v r. 2006	22,86	48,57	18,57	2,86	2,86	4,29
ČSSD	84,62	3,45	0,00	0,00	0,00	100,00
ODS	0,00	96,55	0,00	50,00	0,00	0,00
KSČM	7,69	0,00	100,00	0,00	0,00	0,00
KDU-ČSL	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00	0,00
ostatní	0,00	0,00	0,00	50,00	0,00	0,00

Zdroj: exit-pollový výzkum voleb do městského zastupitelstva uskutečněný v roce 2006.

Součástí šetření byla také otázka zaměřená na volební preference v roce 1998. I přes relativně velký počet respondentů, kteří ji zodpověděli (56,1%) nebyla volební stabilita měřena za celé sledované období. Všechny otázky, které se týkaly volební preference v letech 2006, 2002 a 1998, zodpověděla pouze necelá polovina z těch, kteří volili kandidátní listinu jedné volební strany (ve všech třech volbách). Případné výsledky analýzy provedené na základě těchto dat proto nelze považovat za reliabilní.

Stabilitu volebního chování ukazuje, stejně jako v případě voleb do Poslanecké sněmovny, koeficient stability preference volebních stran. Vzhledem k tomu, že do výpočtu není zahrnut rok 1998, není možné zjistit, zda dochází k poklesu nebo naopak vzrůstu stability volebního chování. Stabilitu volby mezi roky 2002 a 2006 ukazuje tabulka 50.

Tabulka 50 **Stabilita volby**

Politická strana	Koeficient stability volebního chování
	2002-2006
ODS	0,82
ČSSD	0,68
KSČM	0,69
KDU-ČSL	0,50

Poznámka: výsledky jsou vztaženy k roku 2006.

Zdroj: exit-pollový výzkum voleb do městského zastupitelstva uskutečněný v roce 2006.

Přestože volební chování dosahuje ve volbách do Poslanecké sněmovny vyšších koeficientů volební stability, ukazuje se, že stabilita volebního chování v komunálních

volbách je relativně vysoká. Nejstabilnější voličstvo mají obdobně jako v případě voleb do PS občanští demokraté.

Rok 2006 byl mimořádně vhodný pro měření volební stability mimo jiné proto, že proběhly volby nejen do Poslanecké sněmovny, ale také do obecních zastupitelstev. Obdobně jako v případě voleb do PS byl v Žatci realizován exit-pollový výzkum u příležitosti komunálních voleb. Uskutečněno bylo celkem 356 rozhovorů ve všech volebních okrscích.

Tabulka 51 ukazuje vztah mezi voličskou preferencí ve volbách do obecního zastupitelstva a PS. Sloupec „počet voličů abs.“ ukazuje, jaké množství z oslovených respondentů preferovalo příslušnou politickou stranu⁵⁷ v komunálních volbách. Řádek a sloupec „bez odpovědi“ ukazuje procentuální část respondentů, kteří se komunálních voleb účastnili, nicméně otázku „V případě, že jste se účastnil(a) v letošním roce voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, jakou stranu jste volil(a)?“ nezodpověděli. Jedná se o respondenty, kteří se buď voleb do PS neúčastnili, popř. odmítli otázku odpovědět. Tučně zvýrazněná čísla udávají procentuální část voličů, kteří preferovali jak ve volbách do městského zastupitelstva, tak do PS stejnou stranu. Ostatní čísla vyjadřují odklon podpory voličů ve volbách do městského zastupitelstva oproti volbám do PS. Řádek „změna oproti PS“ ukazuje nárůst, popř. pokles podpory příslušné strany v komunálních volbách oproti volbám do PS.

⁵⁷ Do výběru byly zahrnuty pouze celonárodně relevantní strany. Místní politické strany nemá smysl do výzkumu zahrnovat, protože se voleb do Poslanecké sněmovny neúčastní a není tedy možné ověřit stabilitu volebního rozhodování voličů, kteří pro tyto volební strany hlasují.

Tabulka 51 **Stabilita volební podpory ve volbách do obecního zastupitelstva a PS v roce 2006 (v %)**

Politická strana	počet voličů abs.	počet voličů v %	ODS	ČSSD	KDU-ČSL	SZ	KSČM	ostatní	bez odpovědi
ODS	68	35,42	88,24	0,00	0,00	0,00	2,94	0,00	8,82
ČSSD	32	16,67	0,00	78,13	0,00	0,00	0,00	0,00	21,86
KDU-ČSL	4	2,08	0,00	0,00	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00
SZ	4	2,08	0,00	0,00	0,00	100,00	0,00	0,00	0,00
KSČM	26	13,54	7,69	0,00	0,00	0,00	76,92	0,00	15,38
ostatní	6	3,13	0,00	66,67	0,00	0,00	0,00	0,00	33,33
bez odpovědi	52	27,08	15,38	15,38	0,00	0,00	0,00	0,00	69,23
volili stranu	192	100,00	36,46	15,63	2,08	2,08	11,46	0,00	32,29
změna opr. PS		0	103,00	94,00	100,00	100,00	85,00	0,00	119,00

Zdroj: exit-pollové výzkumy voleb do městského zastupitelstva a Poslanecké sněmovny uskutečněné v roce 2006.

Vzhledem k malé podpoře KDU-ČSL a SZ je nutné výsledky volební stability voličů těchto stran považovat spíše za orientační. Z ostatních relevantních stran (ODS, ČSSD a KSČM) dosahuje nejvyšší míry stability volebního chování ODS. Z respondentů, kteří v komunálních volbách preferovali v roce 2006 tuto politickou stranu, jich více než 88% volilo ODS v témže roce také ve volbách do PS. Vysokou stabilitou volebního chování prokázali také voliči ČSSD a KSČM. Z celkového množství respondentů, kteří zodpověděli otázku volby do PS, jich 82,48% preferovalo stejnou stranu v obou volbách.

Stabilitu volebního chování lze měřit také prostřednictvím komparace volební preference ve volbách do městského zastupitelstva v roce 2006 a 2002. Otázku „Jakou volební stranu jste volil(a) v předchozích komunálních volbách v roce 2002?“ zaměřenou pouze na respondenty, kteří ve volbách do městského zastupitelstva v roce 2006 preferovali celou kandidátní listinu, odpovědělo 72,9 % respondentů. Stabilitu, popř. změnu volby ukazuje tabulka 52.

Tabulka 52 **Stabilita volebního chování ve volbách do obecního zastupitelstva v letech 2002 a 2006 (v %)**

Politická strana	ODS	ČSSD	KSČM	SZ	KDU-ČSL
ODS	76,92	0,00	0,00	0,00	0,00
ČSSD	5,13	63,16	0,00	63,16	0,00
KSČM	0,00	5,26	69,23	5,26	0,00
SZ	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
KDU-ČSL	0,00	0,00	0,00	0,00	50,00
Ostatní	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Bez odpovědi	17,95	31,58	30,77	31,58	50,00

Zdroj: exit-pollový výzkum voleb do městského zastupitelstva uskutečněný v roce 2006.

Volební chování elektorátu ve volbách do městského zastupitelstva je stabilní. Při pohledu na výsledky stability volebního chování u ODS, ČSSD a KSČM se volba takřka nemění. 76,47% respondentů (kteří nepoužili techniku panašování) volilo v obou volbách stejnou stranu.

Intenzita pozitivního vztahu respondentů k politickým stranám byla měřena (obdobně jako v případě voleb do PS) ve volbách do obecního zastupitelstva. Respondenti posuzovali intenzitu vztahu taktéž prostřednictvím pětibodové škály hodnot (1-velmi silný, 2-silný, 3-mírný, 4-slabý, 5-velmi slabý). Otázku zaměřenou na intenzitu vztahu zodpovědělo 88,17% respondentů z těch, kteří preferovali celou kandidátní listinu. Velmi silný vztah voličů ke své straně uvedlo 12,9% ze všech respondentů, silný vztah 32,262%, mírný vztah 33,33%, slabý vztah 4,3% a velmi slabý vztah 5,38% respondentů. Průměrná hodnota pozitivního vztahu všech respondentů k volené straně je 2,21. Pozitivní vztah voličů k politickým stranám je v případě voleb do městského zastupitelstva relativně silný a rozhodně intenzivnější než v případě voleb do Poslanecké sněmovny. Intenzitu pozitivního vztahu k jednotlivým politickým stranám ukazuje tabulka 53. Čísla v rádcích ukazují procentuální počet odpovědí intenzity vztahu voliče k volené politické straně.

Tabulka 53 Intenzita pozitivního vztahu voliče k volené politické straně ve volbách do obecního zastupitelstva

Politická strana	Intenzita vztahu voliče k volené straně						Průměrná hodnota vztahu
	Velmi silný	Silný	Mírný	Slabý	Velmi slabý	Bez odpovědi	
ODS	17,65	26,47	38,24	2,94	11,76	2,94	2,56
ČSSD	12,5	43,75	43,75	0,00	0,00	0,00	2,31
KSČM	15,38	53,85	23,08	7,69	0,00	0,00	2,23
SZ	0,00	50,00	50,00	0,00	0,00	0,00	2,50
KDU-ČSL	50,00	0,00	50,00	0,00	0,00	0,00	2,00
Bez odpovědi	3,85	23,08	23,08	7,69	3,85	38,46	1,69

Zdroj: exit-pollový výzkum voleb do městského zastupitelstva uskutečněný v roce 2006.

Obdobně jako v případě voleb do PS byla nejsilnější míra pozitivního vztahu deklarována voliči KSČM. Intenzita pozitivního vztahu voličů k ČSSD je nepatrně nižší, což je oproti volbám do PS rozdíl, který nelze považovat za významný. Podobné míry jako v případě voleb do PS dosahuje ODS. Distribuce volby z hlediska intenzity vztahu k volené straně je přibližně stejná jako v případě voleb do PS. Zatímco většina respondentů ODS a ČSSD svůj vztah k těmto stranám považuje za mírný (resp. silný a mírný u ČSSD), většina voličů KSČM svůj vztah k této straně považuje za silný.

Negativní vztah voličů k politickým stranám byl zjišťován dotazem na volební stranu ve volbách do obecního zastupitelstva, kterou by respondent nikdy nebyl ochoten volit. Otázku zodpovědělo 304 respondentů. Poměr odpovědí vyjádřený v procentech uvádí tabulka 54.

Tabulka 54 Negativní vztah voličů k politickým stranám

Politická strana	%
ODS	34,21
ČSSD	5,26
KSČM	48,68
KDU-ČSL	5,92
SZ	3,29
ostatní	2,63

Zdroj: exit-pollový výzkum voleb do městského zastupitelstva uskutečněný v roce 2006.

Politickou stranou s největší negativní vazbou voličů je KSČM, kterou uvedla takřka polovina respondentů. Přibližně třetina respondentů uvedla, že by nikdy nevolila

ODS. Negativní identifikace s ostatními volebními stranami není významná. Výsledky záporného vztahu ovšem nelze zařadit do kontextu voličů stran. Výsledky uvedené v tabulce 44 ukazují odpovědi všech respondentů, tzn. také těch, kteří uplatnili techniku panašování. Negativní identifikaci vztaženou k respondentům stran preferujících kandidátní listinu volebních stran ukazuje tabulka 55. Čísla ve sloupcích ukazují procentuální počet odpovědí negativního vztahu voličů politických stran k jiným politickým stranám.

Tabulka 55 Negativní vztah voličů k politickým stranám (vztaženo k voličům preferující strany)

Politická strana	ODS	ČSSD	KSČM	SZ	KDU-ČSL	Ostatní
ODS	0,00	55,56	71,43	33,33	50,00	50,00
ČSSD	18,42	0,00	7,14	0,00	0,00	0,00
KSČM	71,05	27,78	0,00	33,33	50,00	50,00
SZ	0,00	5,56	0,00	0,00	0,00	0,00
KDU-ČSL	0,00	0,00	14,29	33,33	0,00	0,00
Ostatní	2,63	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Bez odpovědi	7,89	11,11	7,14	0,00	0,00	0,00

Zdroj: exit-pollový výzkum voleb do městského zastupitelstva uskutečněný v roce 2006.

Většina voličů ODS se negativně identifikuje s KSČM (71,05%). Platnost má negativní vztah taktéž opačně. 71,43% voličů KSČM by nikdy nevolilo ODS. Nejmenší množství negativně se identifikujících voličů má mezi politicky významnými stranami ČSSD. Naproti tomu více než polovina voličů této strany by nikdy nevolila ODS a více jak třetina KSČM. Výsledky vztažené k voličům SZ, KDU-ČSL a ostatním stranám nejsou vzhledem k jejich malému množství relevantní.

Vzhledem k tomu, že součástí šetření byla otázka zaměřená na případnou volbu ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2006, je možné deklarovanou negativní stranickou identifikaci k místním politickým stranám vztáhnout k voličům politických stran do národního zastupitelského sboru. Výsledky ukazuje tabulka 56. Čísla ve sloupcích udávají procentuální počet odpovědí negativního vztahu voličů politických stran k jiným politickým stranám.

Tabulka 56 **Negativní vztah voličů k politickým stranám (vztaženo k voličům ve volbách do PS)**

Politická strana	ODS	ČSSD	KSČM	SZ	KDU-ČSL
ODS	0,00	47,62	76,47	0,00	25,00
ČSSD	5,45	0,00	11,76	0,00	0,00
KSČM	81,82	26,19	5,88	75,00	75,00
SZ	0,00	2,38	0,00	0,00	0,00
KDU-ČSL	3,64	9,52	5,88	25,00	0,00
Ostatní	1,82	4,76	0,00	0,00	0,00
Bez odpovědi	7,27	9,52	0,00	0,00	0,00

Zdroj: exit-pollový výzkum voleb do městského zastupitelstva uskutečněný v roce 2006.

Negativní stranická identifikace voličů ODS ve volbách do Poslanecké sněmovny vůči místnímu sdružení KSČM a naopak voličů KSČM vůči místní ODS je platná taktéž v případě komunálních voleb. Výsledky obdobně ukazují, že voliči ČSSD jsou vyhranění vůči ODS a KSČM, zatímco opačně tento vztah neplatí. Volební chování z hlediska stranické identifikace je tedy velmi podobné jak v případě voleb do Poslanecké sněmovny, tak městského zastupitelstva.

Za zajímavé lze považovat voličské rozhodnutí dvou voličů KSČM, kteří ačkoliv ve volbách do Poslanecké sněmovny preferovali KSČM, v místních podmínkách města Žatce by tuto politickou stranu nikdy nevolili.

Volební stranou s nejstabilnější voličskou podporou je jak v případě voleb do Poslanecké sněmovny, tak městského zastupitelstva v podmínkách města Žatce ODS. Přesto stabilita volebních preferencí této strany nedosahuje svého stupně na republikové úrovni. Zároveň se jedná o stranu, která v Žatci dosahuje nejnižší míry pozitivní identifikace, a to dokonce nižší v porovnání s výsledky za celou ČR. Více než polovina voličů považuje vztah k této straně za mírný. Naproti tomu tato politická strana dosahuje nejnižších hodnot slabého, popř. velmi slabého vztahu voličů a relativně velkého množství voličů s velmi silným vztahem. ODS je limitována negativním vztahem voličů KSČM a ČSSD.

Druhou stranou v pořadí je s ohledem na neměnnost volebního chování stoupenců ve městě Žatci ČSSD. Na republikové úrovni se jedná o stranu s přibližně tři čtvrtinovou stabilitou podpory ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2006 oproti roku 2002. Stabilita volební podpory je ve volbách do PS v případě města Žatce vyšší. K mezistranické fluktuaci voličů ČSSD dochází především ve směru ke KSČM.

Ačkoliv se v místních podmínkách na základě výsledků voleb do PS jedná o vítěznou stranu, pozitivní vztah k této straně je spíše mírný. ČSSD je politickou stranou, která pociťuje relativně nízkou míru negativního vztahu voličů ostatních politických stran. Je tedy zřejmé, že volební výsledek strany není důsledkem značné míry identifikace voličů.

Pohled na volební výsledky zároveň ukazuje, že stabilita volby druhé relevantní levicové strany KSČM je ve městě Žatci výrazně nižší oproti výsledkům za celou ČR. Zároveň se jedná o stranu s největší jak pozitivní, tak negativní stranickou identifikací voličů. Domněnka o „silném jádru“ sympatizantů, respektive voličů strany je tedy možné zpochybnit. Silná míra identifikace tak spíše reflektuje kritický potenciál, kterým se žatecký elektorát vyznačuje (Kopřiva 2002). Volba a deklarované ztotožnění s KSČM, jako alternativou systémových stran, tak spíše naznačuje stav nespokojenosti s hospodářskou a politickou situací. V případě obou posledně jmenovaných stran (ČSSD a KSČM) platí, že míra pozitivní stranické identifikace voličů je větší v porovnání s republikovou úrovní.

Hypotéza o vyšší stabilitě volební podpory levicových stran a nižší stability podpory pravicových stran oproti republikovým výsledkům je platná pouze pro strany ODS a ČSSD. V případě KSČM je hypotézu nutné zamítnout. Ukazuje se ovšem, že voliči, kteří v komunálních volbách nepoužívají techniku panašování, se identifikují s volenou stranou a jsou ve svém volebním chování stabilní. Vedle voleb do obecního zastupitelstva preferují tutéž volební stranu také ve volbách do Poslanecké sněmovny. **Koncept stranické identifikace, kterým se v teoretické rovině vysvětluje jedna z podob volebního chování, má ve městě Žatci své nezastupitelné místo.**

Hypotéza o vyšší míře pozitivní stranické identifikace levicových stran a nižší v případě pravicových stran v porovnání s republikovou úrovní se naplnila a je tedy možné ji přijmout. Obdobně je možné přijmout hypotézu, že negativní identifikace žateckých voličů s KSČM není tak výrazná jako v případě výsledků výzkumu v rámci celé České republiky, zatímco v případě ODS dosahuje negativní identifikace voličů ODS vyšších hodnot než v případě celé ČR.

3.6 Vliv volebního systému na volební chování

Vedle strukturálních a kontextuálních vlivů může existovat řada dalších faktorů, které ovlivňují voličské rozhodování. Mezi ně je možné zařadit také působení volebního systému. Volební chování je ovlivňováno povahou volebního systému (většinový, poměrný, popř. smíšený volební systém). Ta je dána konfigurací jeho jednotlivých komponent. Největší disproporční účinky má z jednotlivých komponent volebních systémů zpravidla volební klauzule. Jedná se o část volebního systému, která je většinou voličů nejvíce známa. Voliči proto také v jejím důsledku korigují podobu svého volebního chování.

Volební klauzule sehrává ve volebním chování úlohu významného psychologického faktoru (Brokl 1996: 395). Voliči ze své volby zpravidla vylučují strany, u nichž se vzhledem k výši volební klauzule obávají propadnutí hlasu. Počet stran s možnou voličskou podporou se tím redukuje na malé množství těch, které mají šanci získat více hlasů, než je stanoveno. Volební klauzule ovšem může být faktorem volebního chování v případě, že voliči znají její výši a mají alespoň částečnou znalost o stavu politických preferencí ostatních voličů.

Cílem této kapitoly je objasnit, zda volební klauzule působí ve volbách do obecního zastupitelstva a Poslanecké sněmovny na volební chování obyvatel města Žatce. Ostatní komponenty nebudou brány v úvahu, protože jejich vliv na volební chování je minimální (Kopřiva 2007).

Volební klauzule představuje minimální počet hlasů, jež musí strana získat k vstupu do skrutinia. Volební systém používaný ve volbách do Poslanecké sněmovny stanovuje umělý práh na celostátní úrovni ve výši pěti procent pro samostatně kandidující strany a násobek tohoto čísla pro koaliční uskupení (pro koalice s více než čtyřmi politickými subjekty se výše kvóra nezvyšuje). Volební klauzule ve výši 5% hlasů je stanovena také v případě voleb do obecního zastupitelstva. Jedná se ovšem o relativní výši celkového počtu hlasů. Kvórum je dáno poměrem počtu kandidátů na kandidátní listině strany k počtu členů voleného zastupitelstva z 5% celkové sumy platných hlasů.

Ukazuje se, že voliči trvá troje, popř. čtyři volby, než si uvědomí důležitost této komponenty volebního systému (Čmejrek 2003). To platí také v ČR. Z tabulky 57 je patrné, že počet stran s volební podporou nad 5% poklesl mezi roky 1992 a 1998 z osmi na pět a v tomto počtu se dále stabilizoval. Ačkoliv v roce 1992 byl počet stran, které získaly více než 5% voličských hlasů největší, suma hlasů pro tyto strany dosahovala přibližně o 8 procent méně, než ve volbách v letech 1996, 1998 a 2002.

Z výsledků lze dále vysledovat odliv hlasů od stran, jejichž podpora je menší než 5%. Počet stran se ziskem 1% až 5% hlasů postupně poklesl ze sedmi v roce 1992 na jednu v roce 2006. V této souvislosti pochopitelně také klesá suma hlasů pro strany s podporou 1% až 5% z 17,98% v roce 1992 na 2,08% v roce 2006.

Tabulka 57 Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v ČR

Rok voleb	Suma hlasů pro strany nad 5% v %	Suma hlasů pro strany mezi 1-5%	Počet stran s podporou nad 5%	Počet stran s podporou 1-5%	Suma hlasů pro dvě nejsilnější strany v %
1992	80,89	17,95	8	7	43,82
1996	88,84	9,33	6	4	56,06
1998	88,68	9,53	5	4	60,05
2002	87,45	5,14	5	2	54,67
2006	94,02	2,08	5	1	67,7

Zdroj: Český statistický úřad.

Rozložení stran dle procentického počtu hlasů mezi roky 1992 a 2006 ve volbách do Poslanecké sněmovny graficky znázorňuje graf 14. Mezi roky 1992 a 2006 došlo k postupnému poklesu množství volebních stran, které získaly více než 1% hlasů. Naproti tomu se postupně zvyšovala podpora stran, které získaly více než 5% voličských hlasů. Pokud se zaměříme na oblast v okolí 5% a rozložení výsledků stran v této části grafu, je zjevné, že rozdíl mezi stranami, které získaly více než 5% a méně než 5% hlasů, se neustále zvyšuje. Výjimkou v postupném vzdalování stran se ziskem hlasů nad a pod 5% je rok 2002. V těchto volbách je v důsledku kandidatury koalice KDU-ČSL, US-DEU rozdíl ještě vyšší než v roce 2006.

Graf 14 Rozložení stran dle volebních výsledků ve volbách do PS

	1992	1996	1998	2002	2006
5 a více%			32,31%	30,20%	35,38%
	29,73%	29,62%	27,74%		32,32%
		26,44%		24,47%	
	14,05%			18,51%	
5-10%			11,03%	14,27%	12,81%
		10,33%			
		8,08%	9%		
		8,01%	8,60%		7,22%
1-5%	6,53%				
	6,52%				
	6,28%	6,36%			6,29%
	5,98%				
1-5%	5,93%				
	5,87%				
	4,59%		3,90%		
	3,77%		3,06%		
1-5%	3,15%	3,09%		2,78%	
	2,69%	2,80%		2,36%	2,08%
		2,05%			
	1,37%	1,40%	1,45%		
1-5%	1,30%		1,12%		
	1,08%				

Zdroj: Český statistický úřad.

Počet podporovaných stran se v průběhu let 1992 až 2006 snížil ve volbách do Poslanecké sněmovny také v případě města Žatce. Jak ukazuje tabulka 58, zároveň také klesá počet stran s podporou 1-5% voličských hlasů. Předpoklad působení volební klauzule je v tomto případě na místě.

Tabulka 58 Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v Žatci

Rok voleb	Suma hlasů pro strany nad 5% v %	Suma hlasů pro strany mezi 1-5% v %	Počet stran s podporou nad 5%	Počet stran s podporou 1-5%	Suma hlasů pro dvě nejsilnější strany v %
1992	78,63	18,84	6	8	47,92
1996	82,21	17,00	4	6	54,30
1998	88,77	9,93	5	4	60,52
2002	84,98	9,79	4	4	56,73
2006	92,73	4,36	4	3	67,74

Zdroj: Český statistický úřad.

Vzhledem k výše popsanému je možné stanovit hypotézu, že **žatecký elektorát ve valné většině zná výši volební klauzule, která je součástí volebního systému používaného ve volbách do Poslanecké sněmovny. Z tohoto důvodu ve volbách preferuje strany, které jsou zastoupeny v PS.** Zároveň je možné předpokládat, že

míra znalosti výše klauzule je nižší u voličů neparlamentních stran. Vedle toho je stanovena hypotéza, že **znalost výše volební klauzule voličů ve volbách do městského zastupitelstva není vysoká.**

Otázky zaměřené na problematiku výše volební klauzule byly součástí obou šetření v roce 2006. V případě voleb do PS byla respondentům položena otázka týkající se znalosti výše volební klauzule. Aby byla minimalizována možnost chybného pochopení otázky, nebyla v dotazu uvažována existence vstupu do skrutinia a možnost kandidatury stran ve volební koalici. Otázku „Dokázal/a byste uvést, kolik procent voličských hlasů musí minimálně získat kandidující strana pro možný vstup do Poslanecké sněmovny?“ zodpovědělo 75,3% z celkového počtu 400 dotazovaných. Počet správných odpovědí činí 73,6%. Výsledky dle voličů jednotlivých stran jsou uvedeny v tabulce 59.

Tabulka 59 **Počet % správně uvedených odpovědí dle voličů jednotlivých stran**

Strana	% správně uvedených odpovědí
ODS	77,5
ČSSD	73,7
KDU-ČSL	75,0
SZ	80,0
KSČM	66,7
Ostatní	72,7
Celkem	73,6

Zdroj: exit-pollový výzkum voleb do Poslanecké sněmovny uskutečněný v roce 2006.

Z uvedených výsledků vyplývá, že mezi voliči jednotlivých volebních stran není z hlediska správných odpovědí významný rozdíl. Platí to také pro voliče stran, které na základě výsledku voleb nezískaly politické mandáty v Poslanecké sněmovně. Mimo to se ukazuje, že výše volební klauzule je voličům ve velké většině známa.

Jak již bylo uvedeno, v případě voleb do obecních zastupitelstev byla volební klauzule zavedena do volebního systému až v roce 2001. Podle novely Zákona o volbách do zastupitelstev obcí proběhly doposud pouze dvoje volby. Tabulka 60 ukazuje, že volební klauzule nehraje ve volebním chování obyvatel v případě komunálních voleb ve městě Žatci významnou roli.

Tabulka 60 **Výsledky voleb do obecního zastupitelstva v Žatci (nepřepočtené)**

Rok voleb	Suma hlasů pro strany nad 5%	Suma hlasů pro strany mezi 1-5%	Počet stran s podporou nad 5%	Počet stran s podporou 1-5%	Počet stran s podporou pod 1%	Suma hlasů pro dvě nejsilnější strany
2002	88,56	10,71	8	3	1	37,36
2006	90,08	9,90	7	3	0	38,13

Zdroj: Český statistický úřad.

Ke stejnému závěru lze dospět na základě obdobně koncipované otázky zaměřené na znalost volební klauzule, která byla kladena respondentům také v případě výzkumu volebního chování ve volbách do městského zastupitelstva. Otázku odpovědělo pouze 42,1% z celkového počtu 356 dotazovaných. Celkový počet správných odpovědí činil pouze 50,7%. Z důvodu aplikace volných kandidátních listin v kombinaci s vícenásobným volebním hlasem v komunálním volebním systému není možné vyjádřit distribuci správných odpovědí mezi voliči jednotlivých politických stran.

Na základě výsledků lze **hypotézu o znalosti výše volební klauzule**, která je součástí volebního systému používaného ve volbách do PS, **potvrdit pouze částečně**. Důvodem je fakt, že **žatečtí voliči, kteří podporují neparlamentní strany, dosahují obdobného stupně znalosti výše volební klauzule jako voliči parlamentních stran. Znalost výše volební klauzule voleb do městského zastupitelstva je mezi žateckým voličstvem relativně nízká.**

Jak bylo již uvedeno, volební klauzule může plnit úlohu psychologického faktoru pouze tehdy, když volič zná alespoň přibližné rozložení politických sil jednotlivých stran ve společnosti. Úspěšnost stran ve volbách a jejich potencionální možnost dosáhnout počtu hlasů převyšující stanovený práh uzavírací klauzule nutný pro vstup do skrutinia může volič posuzovat na základě různých informačních zdrojů. Značný význam mají v předvolebním období informace pocházející z průzkumů veřejného mínění.

Předvolební šetření volebních preferencí bývají častým objektem kritiky a to především z metodologického hlediska. Výsledky výzkumů bývají považovány za zjednodušující s možným výskytem statistických chyb. Možné nedostatky informací prezentující data předvolebních výzkumů si ovšem voliči většinou neuvědomují. To je také důvodem značného ovlivnění veřejného mínění právě výsledky předvolebních průzkumů a v jeho důsledku omezování možnosti politické změny. Odhady úspěchu

stran se tak stávají „proroctvím, které se naplňuje“ (tzv. *self fulfilling prophecy*) (Schon 2002: 1).

Při uvažování vlivu předvolebních průzkumů preferencí volebních stran na chování voličů je ovšem nutné zmínit, že tento vztah nebyl doposud empiricky dokázán, avšak ani vyvrácen. Na základě některých výzkumů (např. Daschmann 2000) by bylo možné dokonce usuzovat, že zveřejňovaná data z předvolebních průzkumů nemají na volební chování vůbec žádný vliv.

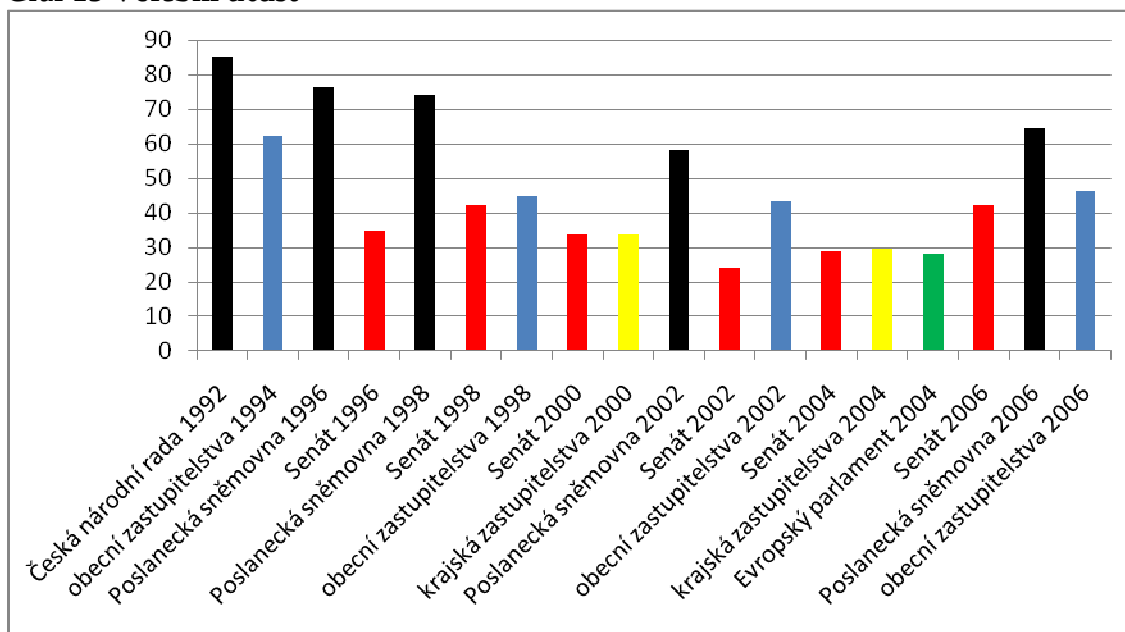
3.7 Volební účast

Kapitola 3.7 je věnovaná problematice volební účasti, a to především v komunálních volbách a volbách do Poslanecké sněmovny ve městě Žatci. *Volební účast bývá vedle voličské podpory politických subjektů považována za důležitý aspekt volebního chování. Někteří autoři považují volební participaci za významný indikátor kvality demokracie (Norris 2004: 35). Jak dokládají výzkumy CVVM, volební účast je z hlediska veřejného mínění spojována s legitimitou zvolených politických zastupitelů. Údaje o volební účasti zpravidla dokreslují případové studie voleb vybraných politických systémů. Výsledků komparace dat o volební účasti pak bývá využito taktéž při analýze povahy participace občanů na politickém životě.*

Při užším pohledu na volební účast v ČR se jako vhodný teoretický nástroj k vysvětlení rozdílů mezi výší volební participace v rámci voleb do různých zastupitelských sborů ukazuje Reifův a Schmittův koncept odlišné volební účasti mezi volbami prvního a druhého řádu. Mimo jiné se to ukazuje také na volbách do městského zastupitelstva a Poslanecké sněmovny.

Výši volební účasti v závislosti na typu voleb v ČR graficky zobrazuje graf 15. Z něj je patrné, že žádná z volební účasti u ostatních voleb nedosahuje její výše při volbách do Poslanecké sněmovny (s výjimkou voleb do obecních zastupitelstev v roce 1992). Graf taktéž ukazuje, že volbám do obecních zastupitelstev je voliči přikládán (dle volební účasti) druhý největší význam.

Graf 15 Volební účast

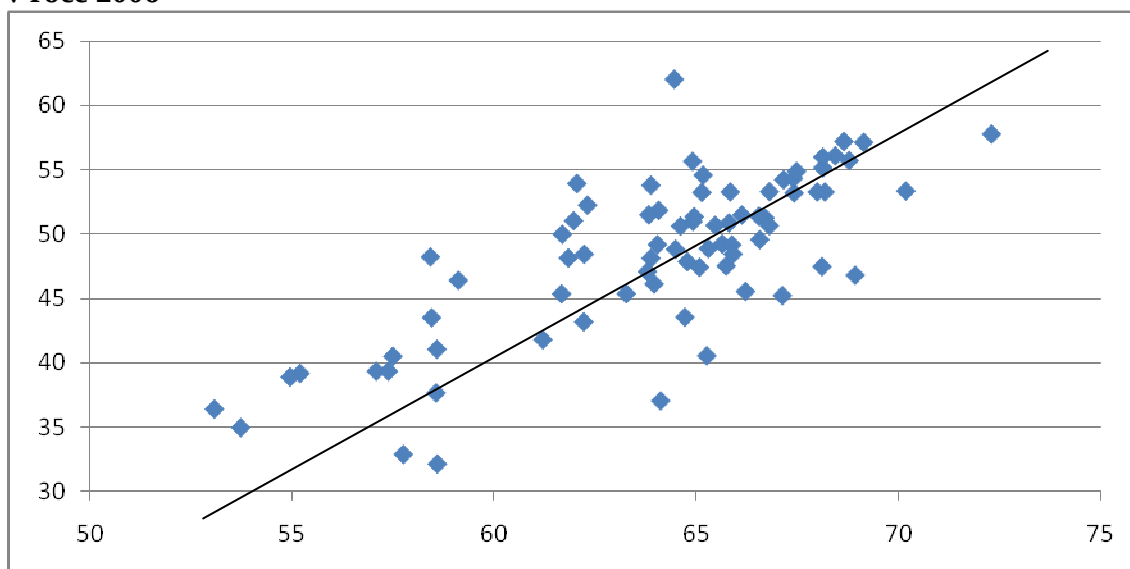

Zdroj: ČSÚ

Poznámka: u voleb do Senátu je publikována volební účast v prvním kole voleb.

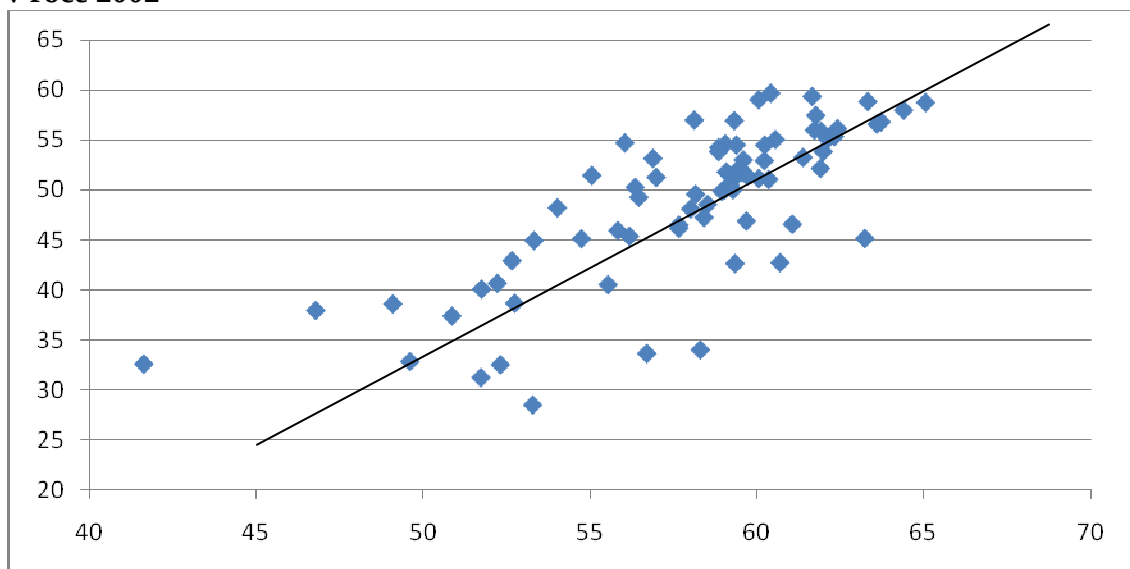
V případě voleb do Poslanecké sněmovny a obecních zastupitelstev došlo mezi lety 1992 a 2002 k poklesu výše volební účasti a naopak k růstu v roce 2006 oproti roku 2002. Jak pokles, tak nárůst volební účasti ve volbách do obecních zastupitelstev lze částečně vysvětlit vztahem závislosti mezi volební účastí do Poslanecké sněmovny (volby prvního řádu) a ostatních zastupitelských sborů (volby druhého řádu). Vzájemnou závislost lze prokázat prostřednictvím komparace účastí v rámci voleb do obecních zastupitelstev ve vztahu k volební účasti v případě voleb do Poslanecké sněmovny v letech 2006 a 2002. Pro potřeby srovnání jsou použity okresy. Případný trend by bylo možné odhalit i při použití jednotlivých obcí, ovšem grafické znázornění by bylo z důvodu velkého množství použitých jednotek problematické. Jak ukazují grafy 14 a 15, vztah mezi volební účastí ve volbách do Poslanecké sněmovny a obecních zastupitelstev je v roce 2006 i 2002 lineární a pozitivní. Z grafů je taktéž patrné, že čím větší byla volební účast ve volbách do Poslanecké sněmovny v jednotlivých letech, tím větší byla volební účast zároveň ve volbách do obecních zastupitelstev (platí to také opačně). Koeficient determinace vyjadřující procentuální výši vysvětlení volební účasti ve volbách do obecních zastupitelstev na volební účasti ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2006 činí 0,58 a v roce 2002 činí 0,59 (výpočet vychází z volební účasti za jednotlivé okresy).

Graf 16 Vztah volebních účastí do obecních zastupitelstev a Poslanecké sněmovny v roce 2006

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.volby.cz.

Graf 17 Vztah volebních účastí do obecních zastupitelstev a Poslanecké sněmovny v roce 2002

Zdroj: Český statistický úřad, dostupné na www.volby.cz.

Vztah volební účasti do obou typů zastupitelských sborů je lineární, ovšem z grafů je patrná značná meziregionální rozdílnost. Na základě variačního koeficientu se ukazuje (a je to patrné též z grafů), že v roce 2006 došlo k poklesu rozptýlenosti oproti roku 2002. Variační koeficient voleb do obecních zastupitelstev v roce 2006 činí 12,92 %, a v roce 2002 činí 15,68 %. Z toho je patrné, že celkový nárůst volební účasti nemusí být ve všech volebních obvodech stejný.

V případě aplikace konceptu voleb prvního a druhého řádu do prostředí města Žatce je možné stanovit hypotézu, že **volební účast ve volbách do městského**

zastupitelstva bude vždy nižší než v případě voleb do Poslanecké sněmovny, což znamená, že koncept voleb prvního a druhého řádu je ve městě Žatci uplatnitelný.

Součástí analýzy, která má potvrdit nebo též zamítnout hypotézu, je snaha charakterizovat volební účast z hlediska jednotlivých socioekonomických skupin obyvatel a voličů politických stran. Vzhledem k faktu, že v českém prostředí nejsou dostupná data jiných výzkumů volební účasti odlišných socioekonomických skupin nebo voličů různých volebních stran, je obtížné stanovit v tomto ohledu hypotézu. Díky převládající levicové orientaci žateckého voličstva se dá ovšem předpokládat, že **vyšší volební účastí se vyznačují lidé s nižším vzděláním a vyšším věkem**⁵⁸. Zároveň je možné očekávat, že **vyšší volební účast je charakteristická pro voliče levicových stran.**

Volební účast je analyzována obdobně jako v případě volebního chování z hlediska jednotlivých socioekonomických skupin a volby strany. Vzhledem k prokázané konzistenci sociálního statusu žateckého voličstva vstupuje do analýzy pouze jediná proměnná sociální třídy, kterou je věk. Samostatná pozornost bude věnována vztahu věku a volební účasti a volené strany a volební účasti. Analýza vychází z dat exit-pollových šetření voleb do městského zastupitelstva a Poslanecké sněmovny v roce 2006. Vzhledem k omezeným možnostem metody exit-pollu⁵⁹ není ambicí textu odhalit důvody volební účasti a volební neúčasti obyvatel města Žatce.

Volební účast je v Žatci v porovnání s účastí za celou ČR (vyjádřeno v procentech) tradičně nízká. Jak ukazuje tabulka 61, volební participace obyvatel v žádných ze sledovaných voleb nedosahuje republikové úrovně. V některých volbách je účast nižší i o více než 10%.

⁵⁸ Analýza volebního chování sociálních tříd ukázala na vyšší podporu levicových stran lidmi s nižším dosaženým vzděláním a vyšším věkem.

⁵⁹ Exit-pollový dotazník je zaměřen pouze na voliče. Důvody neúčasti proto není možné odhalit.

Tabulka 61 **Volební účast v ČR a městě Žatci**

Volby	Volební účast v %	
	ČR	Žatec
Česká národní rada 1992	85,1	75
obecní zastupitelstva 1994	62,3	55,8
Poslanecká sněmovna 1996	76,4	68,9
Senát 1996	35	27,2
Poslanecká sněmovna 1998	74	66
Senát 1998	42,4	*
obecní zastupitelstva 1998	45	34,3
Senát 2000	33,7	*
krajská zastupitelstva 2000	33,6	28,1
Poslanecká sněmovna 2002	58	51,5
Senát 2002	24,1	19,5
obecní zastupitelstva 2002	43,4	33,2
Senát 2004	29	*
krajská zastupitelstva 2004	29,6	23,7
Evropský parlament 2004	28,3	22,5
Poslanecká sněmovna 2006	64,5	58,1
obecní zastupitelstva 2006	46,4	36,7

Zdroj: Český statistický úřad.

* Senátní volby se ve volebním obvodu Louny v daném roce nekonaly.

Již z této tabulky vyplývá, že voliči přisuzují volbám do obecního zastupitelstva menší význam a považují je tudíž za volby druhého řádu.

Prostřednictvím výsledků exit-pollů provedených v Žatci není možné vysvětlit míru účasti v komunálních volbách jako závisle proměnnou volební účasti ve volbách do PS výpočtem koeficientu determinace. Díky otázce zaměřené na volební účast ve volbách do PS v rámci exit-pollového šetření voleb do městského zastupitelstva je ovšem známo, že z oslovených respondentů, kteří se účastnili voleb do městského zastupitelstva v roce 2006 se zároveň 68,5% účastnilo voleb do PS. Důležitým indikátorem tohoto vztahu je také prokázaná závislost mezi účastí v parlamentních a komunálních volbách na úrovni okresů. **Hypotézu o uplatnitelnosti konceptu voleb prvního a druhého řádu k vysvětlení rozdílů ve volební účasti lze proto v prostředí města Žatce potvrdit.**

Vztah věku a volební účasti vychází z výsledků šetření. Otázku zaměřenou na věk dotazovaného odpovědělo v rámci výzkumu voleb do městského zastupitelstva 97,2

% z 356 oslovených respondentů. V případě voleb do Poslanecké sněmovny byl počet odpovědí nižší. Ze 400 oslovených respondentů otázku věku zodpovědělo 96% dotázaných. Rozložení voličů a obyvatel města Žatce z hlediska věku ukazuje tabulka 62.

Tabulka 62 Vztah věku a volební účasti ve volbách do Poslanecké sněmovny a městského zastupitelstva

Obyvatelé podle věku	Počet obyvatel	% počtu obyvatel	% počtu voličů Poslanecká sněmovna	% počtu voličů městské zastupitelstvo
18-19	618	3,93	2,01	2,64
20-29	3519	22,37	17,11	22,64
30-39	2705	17,20	13,62	15,85
40-49	2939	18,69	15,2	16,60
50-59	2639	16,78	21,47	21,13
60-64	849	5,40	7,31	6,42
65-74	1505	9,57	15,29	7,17
75+	955	6,07	5,18	5,66
nezjištěno			2,81	1,89
Celkem	15729	100,00	100,00	100,00

Zdroj: Český statistický úřad + exit-pollový výzkum voleb do městského zastupitelstva a Poslanecké sněmovny v roce 2006.

Z výsledků je patrné, že lidé ve věku 50 a více let se z hlediska voleb do Poslanecké sněmovny vyznačují sklonem k vysoké volební účasti. Vůbec nejvyšší volební účast je charakteristická pro respondenty ve věkové kategorii 65 až 74 let. Na celkovém počtu voličů se lidé v tomto věku podílejí z 15,29% ačkoliv jejich počet na celkové populaci města Žatec činí pouze 9,57%. Volební účast lidí, kterým je 75 a více let a mladších než 50 let je oproti tomu nižší. Nejnižší volební participaci na volbách do Poslanecké sněmovny se vzhledem k počtu procent obyvatel vyznačují respondenti ve věku 20 až 29 let. O to je méně očekávaným faktem, že v rámci voleb do městského zastupitelstva tvoří lidé ve věku 20 až 29 významnou část voličů (s ohledem na počet procent obyvatel ovšem nikoliv mimořádnou). Kromě toho je výjimkou oproti volební účasti ve volbách do Poslanecké sněmovny podoba volební participace lidí ve věku 65 až 74 let. Lidé v tomto věku se na účasti ve volbách do městského zastupitelstva podílí pouze ve výši 7,17%, zatímco jejich podíl na celkovém počtu obyvatel činí 9,57%. Zajímavé výsledky přináší analýza volební účasti voličů jednotlivých stran v kontextu

věku respondentů ve volbách do PS. Výsledky volební podpory politických stran na základě věkových kategorií ukazuje tabulka 63.

Tabulka 63 **Volební podpora politických stran dle věkových kategorií ve volbách do Poslanecké sněmovny ve městě Žatci (v %)**

Obyvatelé podle věku	Počet obyvatel	% počtu obyvatel	% počtu voličů	% počtu voličů volebních stran				
				ODS	ČSSD	KSČM	SZ	KDU-ČSL
18-19	618	3,92	1,69	1,82	0,00	5,55	0,00	0,00
20-29	3519	22,37	15,17	14,55	17,07	8,33	25,00	0,00
30-39	2705	17,20	14,61	27,27	14,63	5,55	25,00	25,00
40-49	2939	18,69	13,48	18,18	9,76	11,11	50,00	50,00
50-59	2639	16,78	22,47	16,36	39,02	22,22	0,00	25,00
60-64	849	5,40	7,30	0,00	12,20	19,44	0,00	0,00
65-74	1505	9,57	16,29	14,55	7,32	16,66	0,00	0,00
75+	955	6,07	6,18	3,64	0,00	27,78	0,00	0,00
nezjištěno			2,81	3,64	0,00	0,00	0,00	0,00
Celkem	15729	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Zdroj: Český statistický úřad + exit-pollový výzkum voleb do městského zastupitelstva v roce 2006.

Z výsledků porovnání počtů procent obyvatel a voličů nevyplývá pouze fakt, že starší lidé ve věku 50 let a více se na volební účasti podílejí více, ale také fakt, že žatecký elektorát není většinově levicově orientovaný. S levicovými postoji se identifikují především starší obyvatelé, kteří se vyznačují vyšším sklonem k volební účasti. **Hypotézu o vyšší volební účasti voličů levicových stran je tak možné přijmout.**

Z analytických důvodů by bylo velmi přínosné komparovat získané výsledky za město Žatec s jinými municipalitami, popř. regiony (např. v podobě okresů). Data tohoto charakteru ovšem v České republice nejsou dostupná. Z přehledů o volební účasti, které vytváří Český statistický úřad, není možné tyto informace získat. Data pocházejí ze sumace hlasů pro politické strany a z nich není možné vysledovat další údaje o voliči (s výjimkou volební preference a místa volby). Z výzkumů, které v této oblasti v České republice doposud proběhly, nejsou data o vztahu věku a volební účasti taktéž dostupná. V minulosti realizované výzkumy voleb⁶⁰ se v kontextu věku voliče

⁶⁰ V ČR je realizovala především SC&C pro potřeby České televize.

zaměřily především na volbu politických stran, případně identifikaci voličů s politickými stranami.

Analýza volební účasti ve vztahu k vzdělání respondentů vychází ze stejných výběrových souborů jako v případě vztahu věku a volební účasti. V rámci exit-pollu voleb do PS odpovědělo otázku zaměřenou na vzdělání 97% a v případě voleb do městského zastupitelstva 94,9% respondentů. Volební účast dle nejvyššího dosaženého vzdělání je patrná z tabulky 64.

Tabulka 64 Vztah vzdělání a volební účasti ve volbách do Poslanecké sněmovny a městského zastupitelstva

Obyvatelstvo 15leté a starší podle stupně vzdělání	Počet obyvatel	% počtu obyvatel	% počtu voličů Poslanecká sněmovna	% počtu voličů městské zastupitelstvo
Bez vzdělání	106	0,64	0,30	0,00
Základní vč. neukončeného	4177	25,21	13,31	13,40
Vyučení a stř. odb. bez mat.	5960	35,97	34,02	33,51
Úplné střední s maturitou	4292	25,90	27,21	38,40
Vyšší odborné a nástavbové	579	3,49	4,44	3,86
Vysokoškolské	1256	7,58	15,38	7,73
Nezjištěné vzdělání	199	1,20	5,33	3,09
Celkem	16569	100,00	100,00	100,00

Zdroj: Český statistický úřad + exit-pollový výzkum voleb do městského zastupitelstva a Poslanecké sněmovny v roce 2006.

Výsledky analýzy ukazují, že v případě obou voleb roste volební účast s výší dosaženého nejvyššího vzdělání. Zatímco lidé bez vzdělání, základního vzdělání a vyučení bez maturity nejsou mezi voliči zastoupeni alespoň v takové míře, jakou tvoří jejich podíl na celkové populaci žateckých občanů, lidé s maturitou, s vyšším odborným a nástavbovým vzděláním a vysokoškoláci naopak zauímají mezi voliči větší podíl než je ten, který tvoří na celkovém počtu populace. Na volební účasti ve volbách do Poslanecké sněmovny se nejvíce podílejí vysokoškolsky vzdělaní lidé. Zatímco jejich poměr činí mezi žateckým obyvatelstvem 7,58%, na celkové volební účasti participují z 15,38%. V komunálních volbách patří stejný primát občanům s úplným středním vzděláním s maturitou (zastoupení v populaci činí 25,9% a mezi voliči 38,4%). Nejnižší volební účastí se vyznačují v obou případech lidé bez vzdělání a se základním a neukončeným vzděláním. Ze stejných důvodů jako v případě vztahu věku a volební účasti nejsou výsledky komparovány s daty za celou ČR. Z těchto důvodů je nutné **hypotézu o vyšší volební účasti voličů s nižším vzděláním zamítnout.**

4. Závěry

Dizertační práce se zabývá vztahem demokracie a samosprávy a klade si základní otázku, jak je územní samospráva formována lokální demokracií. Vzhledem k šíři problému je práce zaměřena na jeden z významných atributů demokracie, kterým je participace obyvatel na politickém životě. Sledována je volební účast a podoba volebního chování. Vliv lokální demokracie na podobu územní samosprávy je zkoumán na rozdílech této formy účasti ve volbách municipální a národní politické reprezentace. Na základě dosavadních poznatků je volební chování a účast na komunální úrovni formována do značné míry odlišnými činiteli oproti úrovni celonárodní. Zároveň se ovšem ukazuje, že rozdíly se stírají s rostoucí velikostí obce. Jako objekt výzkumu bylo zvoleno z hlediska struktury obcí ČR středně velké město s přibližně dvaceti tisíci obyvateli. Základní hypotézy tedy byly stanoveny s ohledem na dosavadní znalosti problematiky a velikost vybrané obce.

K výzkumu bylo vybráno město Žatec, které je charakteristické složitým vývojem v průběhu 20. století. Klíčové události tohoto období zásadně ovlivnily jak sociální, tak hospodářskou strukturu města. Díky tomu je Žatec velmi vhodnou oblastí výzkumu.

Jádrem práce je socioekonomická a politická charakteristika Žatce a empirická studie volebního chování obyvatel města ve volbách do Poslanecké sněmovny a městského zastupitelstva. Vlastní analytická práce je zasazena do širší teoretické roviny demokracie a jejích lokálních aspektů s akcentem na politické formy účasti obyvatel na veřejném životě.

Město Žatec je od počátku 90. let charakteristické kontinuálním poklesem počtu obyvatel a proměnou sociální struktury, v jejímž důsledku dochází z ekonomického pohledu k nežádoucí změně poměru lidí v produktivním a neproduktivním věku. Nezaměstnanost v okrese Louny, jehož je město Žatec součástí, patří tradičně k nejvyšším v ČR (v meziokresním srovnání). To platí také pro okolní okresy Most a Chomutov, čímž se snižuje možnost denní vyjížděky obyvatel Žatce za zaměstnáním. Vzdělanostní struktura obyvatel Žatce není v souladu s nabídkou pracovních příležitostí, protože doposud odráží původní zaměření ekonomiky na zemědělskou a řemeslnou výrobu. Ekonomické zabezpečení obyvatel nedosahuje průměru České republiky.

Rozhodující vliv na místní politický život mají ve městě Žatci politické strany ODS, ČSSD a KSČM. Významné místo zaujímají také nezávislí kandidáti, a to jak

v případě kandidatury za politické strany tak na kandidátní listině nezávislých kandidátů (především pak v letech 1998 a 2002). Většina politických subjektů (s výjimkou KSČM) je charakteristická politickou aktivitou pouze v předvolebním období, zatímco v mezidobí nevyvíjí takřka žádnou činnost. Z místně relevantních politických stran má nejstabilnější členskou základnu ČSSD. KSČM prošla na počátku 90. let obdobím značného úbytku členů. Od druhé poloviny 90. let se ovšem členská základna stabilizovala a k poklesu počtu členů dochází již jen pozvolna. Nejméně stabilní členskou bázi má ODS.

V úvodu práce byly definovány tři základní hypotézy. První vychází z poznatků o kritickém postoji občanů města Žatce k výsledkům společenské a hospodářské transformace, který se projevil vyšší volební podporou levicových stran (v porovnání s výsledky za ČR) (Kopřiva 2002). V souvislosti s tím byla stanovena hypotéza, že v hodnotové orientaci žateckých voličů převažují levicové postoje, což se projevuje větší volební podporou levicových stran v porovnání s výsledky za ČR a to jak v případě voleb do Poslanecké sněmovny, tak městského zastupitelstva. Výsledky analýzy hodnotové orientace potvrdily aplikovatelnost dimenze levice-pravice. Jak měřená, tak deklarovaná hodnotová orientace respondentů ukázala, že většina žateckých voličů inklinuje k levicovým hodnotám, které sehrávají značnou úlohu ve volebním rozhodování. Vedle toho se ukázalo, že v případě volebních stran ODS, KDU-ČSL a ostatních zahrnutých do kategorie „jiná strana“ deklarovali voliči pravicovou orientaci. Pouze v případě ODS ovšem platí, že se voliči této strany ztotožňují s pravicovými hodnotami. Jejich pravicová orientace ovšem není tak výrazná, jak lze usuzovat na základě analýzy deklarované hodnotové orientace. Naproti tomu se ukazuje, že politická orientace voličů ČSSD a KSČM není tak silně levicová, jak ukazuje výzkum hodnotové deklarace. V souvislosti se znalostí o převládající podpoře levicových stran a zároveň větší podpoře levicových a menší podpoře pravicových stran ve městě Žatci oproti výsledkům za celou ČR, je možné stanovenou hypotézu potvrdit.

Druhá základní hypotéza vzešla z poznatků o odlišnosti volebního chování ve volbách národních a komunálních (Daněk 2001: 31n. a Čmejrek 2008). Její podstatou je, že volební chování občanů města Žatce je odlišné v případě voleb do národního a komunálního zastupitelského sboru. Součástí hypotézy je předpoklad, že ve volbách do Poslanecké sněmovny je voličské rozhodování ovlivňováno především strukturálními faktory a zatímco ve volebním chování elektorátu při komunálních volbách převažují faktory kontextuálními faktory. Hypotéza byla testována prostřednictvím rozdílů ve

volebním chování sociálních tříd. Aplikovatelnost strukturálního modelu volebního chování je možná pouze za předpokladu existence sociální konzistence. Ta byla prokázána výpočtem míry asociace jednotlivých dvojic zvolených proměnných sociálního statusu. Prvním a velmi důležitým výsledkem je poznatek, že více než polovina respondentů (54,2%) upřednostnila ve volbách do městského zastupitelstva v roce 2006 volbu kandidátní listiny volební strany před možností výběru kandidátů z více kandidátních listin, tzv. panašování. Na tomto základě je stanovena dílčí hypotéza, že volební chování obyvatel města, kteří v komunálních volbách upřednostňují kandidátní listiny volebních stran, je podstatně ovlivněno obdobně jako v případě voleb do národního zastupitelského sboru pozicí v sociální struktuře. Možnost přijmout hypotézu byla ověřována komparací volebního chování socioekonomických skupin ve volbách do městského zastupitelstva a Poslanecké sněmovny. Výsledky prokázaly uplatnitelnost strukturálního modelu volebního chování a tedy konzistenci volebního rozhodování s klasickou tezí o volebním chování v případě obou typů voleb. Druhou základní hypotézu je tedy nutné zamítnout. Hlavním důvodem je fakt, že volební chování více než poloviny žateckých voličů je ve volbách do městského zastupitelstva ovlivňováno strukturálními a nikoliv kontextuálními faktory.

Třetí základní hypotéza, která byla v rámci práce definována, se týkala odlišné volební účasti v případě voleb do městského zastupitelstva a Poslanecké sněmovny. V souvislosti s konceptem Smitta a Reifa bylo očekáváno, že voliči přikládají větší význam volbám do Poslanecké sněmovny, a proto volební účast v těchto volbách převyšuje účast ve volbách do městského zastupitelstva. Analýza výsledků potvrdila oprávněnost přijmout tuto hypotézu. Výsledky zároveň přinesly poznatek o volební účasti jednotlivých socioekonomických skupin obyvatel (na příkladě vztahu vzdělání a volební účasti a dále pak věku a volební účasti). Z analýzy volební účasti vyplynul důležitý závěr. Žatecký elektorát není většinově levicově orientovaný. S levicovými postoji se identifikují především starší obyvatelé, kteří se vyznačují větším sklonem k volební účasti.

Disertační práce dále publikuje výsledky analýzy stability volebního chování a stranické identifikace. Voliči místně relevantních politických stran (ODS, ČSSD, KSČM) prokázali ve volbách do Poslanecké sněmovny i městského zastupitelstva vysokou míru stability volebního chování. Nejsilnější míra pozitivního vztahu voličů k politické straně byla zjištěna u KSČM. Výsledek se významně liší v porovnání s ODS a ČSSD. Naproti tomu nejsilnější negativní vazbu respondenti pociťují vůči KSČM.

Silnou negativní vazbou voličů se vyznačuje taktéž ODS. V případě ČSSD, SZ nebo KDU-ČSL dosahuje negativní vazba elektorátu slabé hodnoty. Výsledky prokázaly možnost aplikace modelu stranické identifikace v podmínkách města Žatce.

Shrnutím výsledků práce je možné charakterizovat vztah mezi lokální demokracií a podobou územní samosprávy. Případová studie města Žatce ukázala, že rozhodování voličstva o podobě komunální politické reprezentace podmiňuje v převažující míře postavení jedince v sociální struktuře. Z tohoto pohledu se tedy neliší volební chování ve volbách místních a národních. Územní samospráva středně velkého českého města je tedy z hlediska volebního chování formována do značné míry obdobnými vlivy, které působí na celostátní úrovni. Generalizace tohoto tvrzení na všechny obce stejné velikostní kategorie je ovšem obtížná. K hlubšímu poznání volební účasti a volebního chování obyvatel středně velkých měst ČR je nutné komparovat poznatky s jinými analytickými pracemi obdobného charakteru.

Seznam použitých zdrojů

- Almond, G.; Verba, A. (1989): *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. London: Sage.
- Balík, S. (2008): *Okresy na severu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Balík, S. (2008): *Česká komunální politika v obcích s rozšířenou působností. Koalice, voličské vzorce a politické strany na místní úrovni v letech 1994-2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Balík, S. (2005): Metodologie výzkumu komunální politiky. In: Fiala, P.; Strmiska, M. (EDS.): *Víceúrovňové vládnutí: teorie, přístupy, metody*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Bauman, Z. (1965): *Sociologie*, Praha: Orbis.
- Berelson, B.; Lazarsfeld, P. F.; McPhee, W. N. (1954): *Voting*. Chicago: Chicago University Press.
- Bělohradský, V. (2007) Levice kontra pravice. Proč má ten spor ještě smysl. In: *Právo*, 26. 7. 2007.
- Blau, P., M.; Duncan, O., D. (1967): *The American Occupational Structure*. New York: John Wiley.
- Brokl, L. (1997): *Reprezentace zájmů v politickém systému České republiky*. Praha: SLON.
- Brokl, L. (1996): Parlamentní volby 1996. In: *Sociologický časopis* 32, s. 289-406.
- Bubeníček, V. (2006): Metodologické aspekty měření politické orientace. In: Svatoš, M.; Boháčková, I. (EDS.): *Sborník prací z mezinárodní vědecké konference Agrární perspektivy XV.: Zahraniční obchod a globalizační procesy*. Praha: PEF ČZU, s. 967-971.
- Buchanan, J. M.; Tullock, G. (1965): *The Calculus of Consent*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Cabada, L.; Kubát, M. (2002): *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia.
- Campbell, A.; Converse, P. E.; Miller, W. E. (1996): *Elections and Political Order*. New York: Wiley.

- Campbel, A.; Converse, P. E.; Miller, W. E.; Stokes, D. E. (1964): *The American Voter. An Abridgment*. New York, London, Sydney: J. Wiley & Sons.
- Císař, O. (2003): Platón, Aristoteles a jejich typy politických zřízení. In: Hloušek, V.; Kopeček, L. (EDS): *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, s. 49-56.
- Centrum pro výzkum veřejného mínění. [online][cit. 12.8.2008] Výzkumy dostupné na WWW: www.cvvm.cz.
- Čermák, D. (2001): *Liberalismus versus státní paternalismus v postojích respondentů. Data & Fakta*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Čmejrek, J. (2008): *Obce a regiony jako politický prostor*. Praha: Alfa Nakladatelství, s.r.o.
- Čmejrek, J.; Bubeníček, V.; Luhanová, M. (2005): *Politika v regionálním rozvoji*. Praha: PEF, ČZU.
- Čmejrek, J. (2003): Lokální a regionální politické stranictví v ČR. In: Dvořáková, V.; Heroutová, A. (EDS.): *Sborník z II. Kongresu českých politologů*. Praha: Česká společnost pro politické vědy, s. 271-280.
- Dahl, R. (1995): *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria publishing.
- Dalton, R. J.; Russell (1999): *Critical Citizens*. Oxford: Oxford Scholarship Online Monographs.
- Daněk, P. (2001): Kraje a jejich sociální, ekonomická a demografická charakteristika: pohled očima politického geografa. In: Mrklas, L. (EDS.): *Krajské volby 2000, Fakta, názory, komentáře*. Praha: Cevro, s. 30-57.
- Duverger, M. (1965): *Political Parties*. London: Methuen.
- Erikson, R., J.; Goldthorpe, H. (1992): *The Constant Flux: A Study of Class Mobility in Industrial Societies*. Oxford: Clarendon Press.
- Fiala, P. (1997): Funkce zájmových skupin v politickém systému České republiky. In: *Parlamentní zpravodaj*, č. 10, s. 525-527.
- Friedman, M. (1994): *Kapitalismus a svoboda*. Jinočany: H&H.
- Ganzeboom, H. B. G.; De Graaf, P. M.; Treiman, D. J. (1992): A Standard International Socio-Economic Index of Occupational Status. In: *Social Science Research* 21, s. 1-56.

- Giddens, A. (1999): *Sociologie*. Argo: Praha.
- Glasius, M.; Kaldor, M.; Anheier, H. (2002): *Global Civil Society 2002*. Oxford: Oxford University Press.
- Haberlová, V. (1997): Období 1992-1996 v datech výzkumů veřejného mínění. *Sociologický časopis* 33, s. 87-98.
- Heath, A.; MacDonald, S. (1988): The Demise of Party Identification Theory? *Electoral Studies* 7, s. 95-108.
- Held, D. (1987): *Model of Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Hirschman, A., O. (1991): *The Rhetoric of Reaction. Perversity, Futility, Jeopardy*. Boston: Belknap Press Boston.
- Hloušek, V. (2003): Klasická liberální teorie demokracie. In: Hloušek, V.; Kopeček, L. (EDS): *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, s. 57-83.
- Holodňák, P. (2004): Žatec. *Praha*: Nakladatelství Lidové noviny.
- Hudeček, J. (1992): Pokus o identifikaci stran na levo-pravém kontinuu. *Sociologický časopis* 28, s. 275-283.
- Jablonski, A. W. a kol. (2006): *Politický marketing, úvod do teorie a praxe*. Brno: Barrister a Principal, spol. s.r.o.
- Joch, R. (1996): Levice a pravice: tři pojednání. *Bulletin Občanského Institutu* č. 56, s. 1-23.
- Jüptner, P. (2003): Odlišné fungování systémů v závislosti na jejich velikosti. In: Hudák, J.; Jüptner, P.; Svoboda, J. (EDS.): *Komunální politické systémy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, s. 185-186.
- Jüptner, P. (2001): Komunální koalice a politické modely. In: *Politologická revue*, 2001/2, s. 147-158.
- Kabát, M.; Pink, M. (2006): Parlamentní volby 2006 a volební geografie. In: Čaloud, D.; Foltýn, T.; Havlík, V.; Matušková, A. (EDS): *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 123-143.
- Katz, E.; Lazarsfeld, P. F. (1955): *Personal Influence*. Glencoe: Free Press.
- Keller, J. (2001): *Politika s ručením omezeným. Proměny moci na prahu 21. století*. Praha: Evropský literární klub.

- Keller, J. (1997): *Úvod do sociologie*. Praha: SLON.
- Keller, J. (1995): *Dvanáct omylů sociologie*. Praha: SLON.
- Kitschelt, H. (1994): The Formation of Party System in East Central Europe. *Politics and Society* 20, s. 7-50.
- Klaus, V. (2007): *Modrá, nikoliv zelená planeta. Co je ohroženo: klima nebo svoboda?* Dokořán: Praha.
- Klíma, K. (2006): *Teorie veřejné moci (vládnutí)*. Praha: ASPI.
- Kolektiv autorů. (2005): *Veřejná správa v České republice*. Praha: Tiskárna Ministerstva vnitra ČR.
- Kolektiv autorů. (1995): *Organizovaný zločin a korupce v dokumentech OSN a Rady Evropy, I. Díl*. Praha: IKSP.
- Kopeček, L. (2003): Elity a demokracie. In: Hloušek, V.; Kopeček, L. (EDS): *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, s. 149-176.
- Kopřiva, R. (2005). Faktory ovlivňující intelektuální kapitál obcí. In: Svatoš, M.; Boháčková, I. (EDS.): *Sborník prací z mezinárodní vědecké konference Agrární perspektivy XIV.: Znalostní ekonomika*. Praha: PEF ČZU, s. 544-548.
- Kopřiva, R. (2004): Politický klientelismus jako faktor determinující endogenní regionální rozvoj. In: *Sociální potenciál jako faktor endogenního regionálního rozvoje*. Praha: PEF, ČZU, s. 41-49.
- Kopřiva, R. (2002): *Politické aspekty sociálního a hospodářského rozvoje žateckého regionu*. Diplomová práce na Provozně ekonomické fakultě ČZU Praha.
- Kostecký, T. (1994): Regionální diferenciací sociálních problémů v České republice. In: *Working Papers, No. 5/1994*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Kotlas, P. (2001): Zájmové skupiny v pluralitní demokracii. In: *Parlamentní zpravodaj* č. 3, s. 23-25.
- Koudelka, Z. (2001): *Obce a kraje podle reformy veřejné správy v roce 2001, 2. aktualizované a doplněné vydání*. Praha: Linde Praha, a.s.
- Kunc, J. (2000): *Stranické systémy v rekonstrukci*. Praha: SLON.
- Kunštát, D. (2003): Funkční postavení politických stran a zájmových skupin v politickém systému. In: *Politologická revue*, 2003/2, s. 3-16.

- Lenski, G. (1964): Comment. In: *Public Opinion Quarterly* 28, s. 1-27.
- Lindblom, Ch. E. (1977): *Politics and Markets*. New York: Basic Books.
- Linek, L.; Trnka, D. (2005): Nové způsoby vládnutí a proměna vztahu veřejné správy a občanů. In: Mansfeldová, Z.; Kroupa, A. (EDS.): *Participace a zájmové organizace v České republice*. Praha: SLON, s. 41-58.
- Linek, L.; Pecháček, Š. (2005): K důvodům nízkého počtu členů českých politických stran. In: Mansfeldová, Z.; Kroupa, A. (EDS.): *Participace a zájmové organizace v České republice*. Praha: SLON, s. 59-80.
- Linek, L. (2004): Analýza voleb do Evropského parlamentu 2004 v ČR. Platí stále teorie voleb druhého řádu?. In: *Naše společnost 2004, bulletin Centra pro výzkum veřejného mínění*, s. 25–29.
- Linton, R. (1971): Společenský status a role. In: Wolf, J. (EDS.): *Kulturní a sociální antropologie*. Praha: Svoboda, s. 258-267.
- Machonin, P. (2000): *Výzkum postojů obyvatelstva po volbách do krajských zastupitelstev v České republice 2000*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Machonin, P. (1996): *Československá společnost. Sociologická analýza sociální stratifikace*. Bratislava: EPOCH.
- Machonin, P.; Tuček, M. (1996): *Česká společnost v transformaci*. Praha: SLON.
- Manza, J.; Hout, M.; Brooks, C. (1995). *Class voting in capitalist democracies since World war II: dealignment, realignment, or trendless fluctuation?* Oxford: Oxford University Press.
- March, M.: (1998): Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections. In: *British Journal of Political Science*, č. 4, s. 591-607.
- Matějů P.; Vlachová, K. (2000): *Nerovnost, spravedlnost, politika. Česká republika 1991-1998*. Praha: SLON.
- Matějů, P.; Řeháková, B. (1993): Changign Conditions – Changing Values? Changes in the Position and Perceptions of Education during the Post-Commnist Transfomation: The Case of the Czech Republic. In: *Proceedings from Workshop: Education in Europe - Education for Europe*, Regensburg.
- Mates, P.; Matula, M. (1999): *Kapitoly z dějin a teorie veřejné správy*. Praha, Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta národohospodářská.

- McKee, M. H. (1996): *Kniha podkladových materiálů TI*. Berlín, Transparency International.
- Nekola, M. (2004): Politická participace a efektivita vládnutí. In: Kabele, J., Potůček, M., Prázová, I., Veselý, A. (EDS): *Rozvoj české společnosti v Evropské unii 1 díl*. Praha, Matfyzpress, s. 57-98.
- Neumann, S. (1956): Toward a Comparative Study of Political Parties. In: *Modern Political Parties. Approaches to Comparative Politics*. University Press, Chicago, s. 189-210.
- Norris, P. (2004): *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nosková, H. (1999): *Návrat Čechů z Volyně. Naděje a skutečnost let 1945-1954*. Praha: ÚSD.
- Nye, J. S. (1967): *Corruption and Political Development*. New Jersey: Transition Publishers.
- *Organizovaný zločin a korupce v dokumentech OSN a Rady Evropy, I. díl*. (1995). Praha: IKSP.
- Outlý, J. (2003): Volby do zastupitelstev v obcích – vývoj a souvislosti. In: *Politologická revue č. 10*, s. 17-44.
- Pecka, E. (1994): Sociologické teorie elity. In: Koutská, I.; Svátek, F. (EDS.): *Politické elity v Československu 1918 – 1948*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Pehe, J. (2002): *Vytunelovaná demokracie*. Praha: Academia.
- Pehe, J. (1996): O rozkročování, nálepkách a matení pojmů. In: *Lidové noviny*, 28. 8. 1996.
- Pink, M., Kabát, M. (2006): Parlamentní volby 2006 a volební geografie. In: Čaloud, D.; Foltýn, T.; Havlík, V.; Matušková, A. (EDS.): *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, s. 12-24.
- Pomahač, R.; Vidláková, O. (2002): *Veřejná správa*. Praha: C. H. Beck.
- Potůček, M. a kol. (2005): *Veřejná politika*. Praha: SLON.
- Putnam, R. D. (1993): *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press.

- Reif, K.; Smitt, H. (1980): Nine Second-Order Elections. A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results. In: *European Journal of Political Research*, roč. 2., s. 3-44.
- Robson, J., M. (1968): *The Improvement of Mankind. The Social and Political Thought of John Stuart Mill*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Rose-Ackerman, S. (1999): *Corruption and Government. Causes, consequences and reform*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rucht, D. (1991): *Parteien, Verbände und Bewegungen als Systeme politischer Interessenvermittlung*. Berlin: WZB Berlin.
- Říchová, B. (2000): *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál.
- Sartori, G. (2001): *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha: SLON.
- Sekot, A. (2002): *Sociologie v kostce*. Brno: Edice pedagogické literatury.
- Schumpeter, J., A. (1976): *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: George Allen & Unwin.
- Schwarzmantel, J. (1987): *Structures of Power. An Introduction to Politics*. Sussex: Wheatsheaf Books.
- Sorokin, P. (1936): *Sociologické nauky přítomnosti*. Praha: Laichterova filosofická knihovna.
- Svensson, P. (1995): *Teorie demokracie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Szelenyi, I.; Treiman, D.J. (1991): Vývoj sociální stratifikace a rekrutace elit ve východní Evropě po roce 1989. In: *Sociologický časopis* 3, s. 276-298.
- Šanderová, J. (2000): *Sociální stratifikace. Problém, vybrané teorie, výzkum*. Praha: Karolinum.
- Šanderová, J. (1993): Vnímání důsledků transformace českou a slovenskou populací. In: *Sociologický časopis* 29, s. 57-72.
- Šamalík, F. (1995): *Občanská společnost v moderním státě*. Praha: Doplněk.
- Šaradín, P.; Outlý, J. (2004): *Studie o volbách do zastupitelstev v obcích*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

- Šimoník, P. (1996): Politické spektrum v České republice. Český volič mezi levicí a pravicí. In: *Sociologický časopis* 32, s. 457-470.
- Tingsten, H. (1937): *Political Behaviour: Studies in Election Statistics*. London: P. S. King and Son.
- Thompson, D. (1976): *John Stuart Mill and Representative Government*. Princeton: Princeton University Press.
- Tuček M. (1998): Zastoupení obecných sociálně politických strategií v populaci české a slovenské republiky v průběhu transformace společnosti (1991-1995). In: Tuček, M.; Bunčák, J.; Harmadyová, V. (EDS.): *Stratégie a aktéri sociálnej transformácie a modernizácie v Českej a Slovenskej Republike*. Brno: Doplněk.
- Valach, I. (2000): Občanská společnost na prahu 21. století. In: Malach, A. (EDS.): *Vzdělávání, brána k evropské integraci*. Brno: Masarykova univerzita.
- Večerník, J. (1998): Nerovnosti ve výdělích, v příjmech a majetku domácností. In: Večerník, J.; Matějů, P. (EDS.): *Zpráva o vývoji české společnosti 1989-1998*. Praha: Academia, s. 113-134.
- Vlachová, K. (2003): Dynamika pozitivní a negativní stranické identifikace v České republice. In: *Sociologický časopis* 4, 487-507.
- Vlachová, K. (2001): Party identification in the Czech Republic: inter-party hostility and party preference. In: *Communist and Post-Communist Studies* 34, s. 479-499.
- Vlachová, K., Matějů, P. (1998): Krystalizace politických postojů a politického spektra v České republice. In: *Sociologický časopis* 34, s. 145-170.
- Vymětal, P. (2004): Korupce. In: *Politologická revue* 6, s. 3-33.
- Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení)
- Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení)
- Zákon č. 130/2000 Sb., o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů.
- Zákon č. 491/2001 Sb., o volbách do zastupitelstev obcí a o změně některých zákonů.

Přílohy

Příloha č. 1 – Záznamový arch rozhovoru – volby do obecního zastupitelstva

Příloha č. 2 – Záznamový arch rozhovoru – volby do Poslanecké sněmovny

Příloha č. 3 – Záznamový arch rozhovoru – politické strany v Žatci

Příloha č. 1 – Záznamový arch rozhovoru – volby do obecního zastupitelstva

Volební chování

Katedra humanitních věd ČZU provádí sociologický výzkum volebního chování a stranické identifikace pro potřeby disertační práce Radka Kopřivy na téma Územní samospráva a lokální demokracie. Případová studie města Žatce. Budeme se ptát na Vaše názory a postoje k politice.

Pro tento výzkum jste byl(a) vybrána náhodně. Vaše odpovědi, které nám sdělíte, jsou zcela důvěrné a anonymní a budou zpracovány hromadně, spolu s odpověďmi dalších asi 400 dotazovaných. Jde o vědecký výzkum, při němž mají Vaše pravdivé odpovědi velkou cenu.

Děkujeme za Vaši spolupráci při výzkumu.

Za výzkumný tým: Radek Kopřiva – vedoucí výzkumného týmu

1. Zařadíte respondenta na následující stupnici (tazatel ukáže stupnici respondentovi) .
V politice se často užívají pojmy „levice“ a „pravice“. Kam byste se sám(a) zařadil(a) na následující stupnici, jejíž okénko nejvíce vlevo představuje radikální levici a okénko zcela vpravo představuje radikální pravici?

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

2. Zakřížkujte názor, s kterým respondent souhlasí (tazatel ukáže nabízené názory respondentovi) .
Aby měl každý u nás práci a byl dostatek pracovních míst je úkolem:

určitě státu a vlády	
spíše státu a vlády	
státu a trhu/ i jednotlivce	
spíše úkolem trhu/spíše se má každý postarat sám	
určitě úkolem trhu/určitě se má každý postarat sám	

3. Zakřížkujte názor, s kterým respondent souhlasí (tazatel ukáže nabízené názory respondentovi).
Aby byl u nás každý zajištěn ve stáří je úkolem:

určitě státu a vlády	
spíše státu a vlády	
státu a trhu/ i jednotlivce	
spíše úkolem trhu/spíše se má každý postarat sám	
určitě úkolem trhu/určitě se má každý postarat sám	

4. Zakřížkujte názor, s kterým respondent souhlasí (tazatel ukáže nabízené názory respondentovi).
Aby byl zajištěn růst úrovně hospodářství je úkolem:

určitě státu a vlády	
spíše státu a vlády	
státu a trhu/ i jednotlivce	
spíše úkolem trhu/spíše se má každý postarat sám	
určitě úkolem trhu/určitě se má každý postarat sám	

5. Seřad'te následující témata podle důležitosti z pohledu respondenta (tazatel ukáže nabízená témata respondentovi).
Co konkrétně si dnes, podle Vašeho názoru, zasluluje v oblasti politiky největší pozornost?

Oblast politiky	Pořadí
rychlé a spravedlivé soudnictví	
trestné činy, kriminalita, násilí	
hospodářství, ekonomický vzestup	
sociální jistoty, sociální zabezpečení	
zlepšení bytové situace, bytová politika	
zdravotnictví	
nezaměstnanost, více pracovních příležitostí	

6. Zakřížkujte míru souhlasu respondenta s následujícími výroky (tazatel ukáže nabízené výroky respondentovi).
Vyjádřete míru souhlasu s následujícími výroky:

Výrok	vůbec nesouhlasím	nesouhlasím	nevím	souhlasím	zcela souhlasím
Úkolem vlády je přerozdělovat příjem od bohatých k chudým.					
Vlastníci velkých podniků bohatnou na úkor dělníků.					
Obyčejní lidé nedostávají spravedlivý podíl z národního hospodářství.					

7. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.
V rámci dnešních voleb do obecního zastupitelstva jste volil(a) kandidáty jedné kandidátní listiny nebo více kandidátních listin?

Volil(a) jsem kandidáty pouze z jedné kandidátní listiny.	
Volil(a) jsem kandidáty z více kandidátních listin:	

Pozn.: Respondentům(kám), kteří(ré) volili(y) kandidáty z více kandidátních listin, nejsou určeny otázky 8, 9 a 10.

8. Dopln'te dle odpovědi respondenta.
Jakou politickou stranu nebo politický subjekt jste volil(a)?

.....

9. Dopln'te dle odpovědi respondenta.
Ohodnot'te známkou 1-5 (jako ve škole) jak silný je Váš vztah k politické straně nebo politickému subjektu, který jste volil(a)? (1-velmi silný, 2-silný, 3-mírný, 4-slabý, 5-velmi slabý)

.....

10. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

Je mezi Vašimi blízkými někdo, kdo volí stejný politický subjekt ve volbách do obecního zastupitelstva jako Vy? (tazatel ukáže nabízené možnosti respondentovi)

manžel (partner) / manželka (partnerka)	
syn, dcera, otec, matka	
vzdálenější příbuzní (např. strýc, teta, dědeček)	
přátelé	
kolegové, spolupracovníci	
sousedé	
známí	

Pozn.: Respondentům(kám), kteří(ré) volili(y) kandidáty z jedné kandidátní listiny, není určena otázka 11, 12 a 13.

11. Doplněte dle odpovědi respondenta.

Z které kandidátní listiny jste volil(a) největší počet kandidátů?

.....

12. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

Které z následujících možností byly rozhodující pro Vaši volbu? (tazatel ukáže nabízené možnosti respondentovi)

Úspěšná činnost kandidáta v pozici zastupitele v minulosti.	
Osobní známost, popř. příbuzenský vztah s kandidátem.	
Znalost kandidáta.	
Politická příslušnost kandidáta.	
Politický program subjektu, za který se kandidát uchází o zastupitelský mandát.	
Prezentace kandidáta v rámci předvolební kampaně.	
Ani jedna z předešlých nabízených možností.	

13. Doplněte dle odpovědi respondenta.

Kolik kandidátů jste v dnešních volbách celkem volil(a)?

.....

14. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

Volil(a) jste v minulých volbách do obecního zastupitelstva v roce 2002 kandidáty jedné kandidátní listiny nebo více kandidátních listin?

Voli(a) jsem kandidáty pouze z jedné kandidátní listiny.	
Voli(a) jsem kandidáty z více kandidátních listin:	

Pozn.: Respondentům(kám), kteří(ré) ve volbách do obecního zastupitelstva v roce 2002 volili(y) kandidáty z více kandidátních listin, není určena otázka 15.

15. Doplněte dle odpovědi respondenta.

Jakou politickou stranu nebo politický subjekt jste v minulých volbách do obecního zastupitelstva v roce 2002 volil(a)?

.....

16. Doplňte dle odpovědi respondenta.

Kterou politickou stranu byste v komunálních volbách nikdy nevolil(a)?

.....

17. Doplňte dle odpovědi respondenta.

Pokud jste se účastnil(a) voleb do Poslanecké sněmovny v tomto roce, kterou politickou stranu jste volil(a)?

.....

18. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

Jak hodnotíte Vaši spokojenost s prací zastupitelstva v průběhu posledního funkčního období? (tazatel ukáže nabízené možnosti respondentovi)

Jsem velmi spokojený s prací celého zastupitelstva.	
Jsem spokojený s prací celého zastupitelstva.	
Jsem velmi spokojený s prací pouze některých zastupitelů.	
Jsem spokojený s prací pouze některých zastupitelů.	
Jsem nespokojený s prací celého zastupitelstva.	
Jsem velmi nespokojený s prací celého zastupitelstva.	

19. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

Jak hodnotíte úroveň života ve městě Žatci? (tazatel ukáže nabízené možnosti respondentovi)

Úroveň života v našem městě je výrazně vyšší než je průměr v celé republice.	
Úroveň života v našem městě je vyšší než je průměr v celé republice.	
Úroveň života v našem městě je stejná jako je průměr v celé republice.	
Úroveň života v našem městě je nižší než je průměr v celé republice.	
Úroveň života v našem městě je výrazně nižší než je průměr v celé republice.	

20. Doplňte dle odpovědi respondenta.

Čtete pravidelně některé z regionálních nebo místních novin a případně které?

.....

21. Doplňte dle odpovědi respondenta.

Dokázal/a byste uvést, kolik procent voličských hlasů musí minimálně získat kandidující strana pro možný vstup do Poslanecké sněmovny?

.....

22. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

Zúčastňujete se v současné době veřejného života např. v občanských sdruženích, veřejně prospěšných společnostech a v různých zájmových hnutích a organizacích (Sokol, hasiči, zájmová umělecká činnost, ochrana přírody,...), ale i v odborech, organizacích zaměstnavatelů, profesijních svazech nebo komorách? (tazatel ukáže nabízené možnosti respondentovi)

Ano, jsem funkcionářem.	
Ano, jsem členem.	
Ne.	

23. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

V naší společnosti jsou skupiny, kterým je přisuzováno vysoké sociální postavení, a naopak skupiny s nízkým sociálním postavením. Když přemýšlíte o sobě, kam byste se ve srovnání s ostatními lidmi v této zemi umístil(a) na následující stupnici, jejíž nejvyšší číslo (10) představuje nejvyšší sociální postavení a nejnižší (1) naopak představuje nejnižší sociální postavení? (tazatel ukáže nabízené možnosti respondentovi)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

24. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

Jaké je Vaše pohlaví?

muž	
žena	

25. Doplněte dle odpovědi respondenta.

Kolik Vám je let?

.....

26. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

Jaký je Váš rodinný stav? (tazatel ukáže nabízené možnosti respondentovi)

ženatý/vdaná	
vdovec/vdova	
rozvedený(á)	
svobodný(á)	

27. Doplněte dle odpovědi respondenta.

Kolik máte dětí?

.....

28. Doplněte dle odpovědi respondenta.

Kolik z nich žije s Vámi ve společné domácnosti?

.....

29. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

Jaké je Vaše současné ekonomické postavení? (tazatel ukáže nabízené možnosti respondentovi)

zaměstnanec na plný úvazek	
zaměstnanec na částečný úvazek	
zaměstnanec ve vlastním podniku	
soukromník, podnikatel	
svobodné povolání	
pomáhající člen rodiny	
nezaměstnaný	
student, učeň	
pracující důchodce	
nepracující důchodce	
trvale v domácnosti	
na mateřské dovolené	

ostatní	
---------	--

30. Doplněte dle odpovědi respondenta.

V případě, že vykonáváte nějakou profesi, o kterou se jedná?

.....

31. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání? (tazatel ukáže nabízené možnosti respondentovi)

základní	
vyučen bez maturity	
vyučen s maturitou	
střední s maturitou	
nástavba, nedokončená VŠ	
vysokoškolské	

32. Doplněte dle odpovědi respondenta.

Pokud jste výdělečně činný a nepracujete v Žatci, uveďte jaká je přibližná vzdálenost v km Vaší dojížděky za prací.

.....

33. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

Pokuste se zařadit sebe a Vaši domácnost do jedné z následujících příjmových kategorií (tazatel ukáže nabízené možnosti respondentovi)

Příjem	Vlastní příjem	Domácnost
až 5 tisíc Kč		
5001 – 7 tisíc Kč		
7001 – 10 tisíc Kč		
10 001 – 15 tisíc Kč		
15 001 – 20 tisíc Kč		
20 001 – 25 tisíc Kč		
25 001 – 30 tisíc Kč		
nad 30 tisíc Kč		

Příloha č. 2 – Záznamový arch rozhovoru – volby do Poslanecké sněmovny

Volební chování

Katedra humanitních věd ČZU provádí sociologický výzkum volebního chování a stranické identifikace pro potřeby disertační práce Radka Kopřivy na téma Územní samospráva a lokální demokracie. Případová studie města Žatce. Budeme se ptát na Vaše názory a postoje k politice.

Pro tento výzkum jste byl(a) vybrána náhodně. Vaše odpovědi, které nám sdělíte, jsou zcela důvěrné a anonymní a budou zpracovány hromadně, spolu s odpověďmi dalších asi 400 dotazovaných. Jde o vědecký výzkum, při němž mají Vaše pravdivé odpovědi velkou cenu.

Děkujeme za Vaši spolupráci při výzkumu.

Za výzkumný tým: Radek Kopřiva – vedoucí výzkumného týmu

1. Zařadíte respondenta na následující stupnici. (tazatel ukáže stupnici respondentovi).
V politice se často užívají pojmy „levice“ a „pravice“. Kam byste se sám(a) zařadil(a) na následující stupnici, jejíž okénko nejvíce vlevo představuje radikální levici a okénko zcela vpravo představuje radikální pravici?

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

2. Zakřížkujte názor, s kterým respondent souhlasí. (tazatel ukáže nabízené názory respondentovi)
Aby měl každý u nás práci a byl dostatek pracovních míst je úkolem:

určitě státu a vlády	
spíše státu a vlády	
státu a trhu/ i jednotlivce	
spíše úkolem trhu/spíše se má každý postarat sám	
určitě úkolem trhu/určitě se má každý postarat sám	

3. Zakřížkujte názor, s kterým respondent souhlasí. (tazatel ukáže nabízené názory respondentovi)
Aby byl u nás každý zajištěn ve stáří je úkolem:

určitě státu a vlády	
spíše státu a vlády	
státu a trhu/ i jednotlivce	
spíše úkolem trhu/spíše se má každý postarat sám	
určitě úkolem trhu/určitě se má každý postarat sám	

4. Zakřížkujte názor, s kterým respondent souhlasí. (tazatel ukáže nabízené názory respondentovi)
Aby byl zajištěn růst úrovně hospodářství je úkolem:

určitě státu a vlády	
spíše státu a vlády	
státu a trhu/ i jednotlivce	
spíše úkolem trhu/spíše se má každý postarat sám	
určitě úkolem trhu/určitě se má každý postarat sám	

5. Seřad'te následující témata podle důležitosti z pohledu respondenta. (tazatel ukáže nabízená témata respondentovi)

Co konkrétně si dnes, podle Vašeho názoru, zasluhuje v oblasti politiky největší pozornost?

Oblast politiky	Pořadí
rychlé a spravedlivé soudnictví	
trestné činy, kriminalita, násilí	
hospodářství, ekonomický vzestup	
sociální jistoty, sociální zabezpečení	
zlepšení bytové situace, bytová politika	
zdravotnictví	
nezaměstnanost, více pracovních příležitostí	

6. Zakřížkujte míru souhlasu respondenta s následujícími výroky. (tazatel ukáže nabízené výroky respondentovi)

Vyjádřete míru souhlasu s následujícími výroky:

Výrok	vůbec nesouhlasím	nesouhlasím	nevím	souhlasím	zcela souhlasím
Úkolem vlády je přerozdělovat příjem od bohatých k chudým.					
Vlastníci velkých podniků bohatnou na úkor dělníků.					
Obyčejní lidé nedostávají spravedlivý podíl z národního hospodářství.					

7. Doplňte dle odpovědi respondenta. (tazatel ukáže nabízené výroky respondentovi)

Ohodno'te známkou 1-5 (jako ve škole) Vaši spokojenost s vývojem naší společnosti:

celková situace ve společnosti	
vnitřní politika	
zahraniční politika	
národní hospodářství	
kulturní rozvoj	
životní úroveň	
sociální jistoty	

8. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

Zakřížkujte názory, s kterými souhlasíte:

Politické strany jsou tím nejhorším ve státě.	
Nevím, k čemu vlastně jsou politické strany.	
Bez politických stran není možný stát a vláda, které by představovaly zájmy lidí.	
Správný občan by měl bojkotovat strany a jejich volby, žádná poctivá strana totiž neexistuje.	
Činnost politických stran a politických hnutí se mě netýká.	
Nenávidím politické strany a jejich nesnesitelné členy.	
Dobrý občan nevstoupí do žádné politické strany.	
Mám rád politickou stranu, kterou podporuji a mám z toho dobrý pocit.	

9. Doplňte dle odpovědi respondenta.

Jakou politickou stranu nebo politický subjekt jste volil(a)?

.....

10. Doplněte dle odpovědi respondenta.
Jakou politickou stranu nebo politický subjekt jste volil(a) v minulých volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002?

.....

11. Doplněte dle odpovědi respondenta.
Jakou politickou stranu nebo politický subjekt jste volil(a) v předminulých volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1998?

.....

12. Doplněte dle odpovědi respondenta.
Ohodnoťte známkou 1-5 (jako ve škole) jak silný je Váš vztah k politické straně nebo politickému subjektu, který jste dnes volil(a)? (1-velmi silný, 2-silný, 3-mírný, 4-slabý, 5-velmi slabý)

.....

13. Doplněte dle odpovědi respondenta.
Kterou politickou stranu byste ve volbách do Poslanecké sněmovny nikdy nevolil(a)?

.....

14. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.
Je mezi Vašimi blízkými někdo, kdo volí stejný politický subjekt? (tazatel ukáže nabízené možnosti respondentovi)

manžel (partner) / manželka (partnerka)	
syn, dcera, otec, matka	
vzdálenější příbuzní (např. strýc, teta, dědeček)	
přátelé	
kolegové, spolupracovníci	
sousedé	
známí	

15. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.
Znáte se osobně s některým z kandidátů strany, kterou jste volil(a)?

Ano	
Ne	

16. Doplněte dle odpovědi respondenta.
Dokázal(a) byste napsat jména tří lidí z kandidátní listiny, kterou jste volil(a)?

.....

17. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

V jakých masových médiích jste sledoval(a) předvolební kampaň? (tazatel ukáže nabízené možnosti respondentovi)

v televizi	
v novinách	
v časopisech	
na internetu	
v rádiu	
v jiných médiích	
nikde	

18. Doplněte dle odpovědi respondenta.

Jaká politická strana měla podle Vás nejvíce zdařilou volební kampaň?

.....

19. Doplněte dle odpovědi respondenta.

Jaká politická strana měla podle Vás nejméně zdařilou volební kampaň?

.....

20. Doplněte dle odpovědi respondenta.

Který deník nejčastěji čtete?

.....

21. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

Využil(a) jste možnosti preferenčních hlasů?

ano	
ne	

22. Doplněte dle odpovědi respondenta.

Dokázal/a byste uvést, kolik procent voličských hlasů musí minimálně získat kandidující strana pro možný vstup do Poslanecké sněmovny?

.....

23. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

Jste členem městského zastupitelstva nebo jeho komisi?

ano	
ne	

24. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

Zúčastňujete se v současné době veřejného života např. v občanských sdruženích, veřejně prospěšných společnostech a v různých zájmových hnutích a organizacích (Sokol, hasiči, zájmová umělecká činnost, ochrana přírody,...), ale i v odborech, organizacích zaměstnavatelů, profesionálních svazech nebo komorách? (tazatel ukáže nabízené možnosti respondentovi)

Ano, jsem funkcionářem.	
Ano, jsem členem.	
Ne.	

25. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta

V naší společnosti jsou skupiny, kterým je přisuzováno vysoké sociální postavení, a naopak skupiny s nízkým sociálním postavením. Když přemýšlíte o sobě, kam byste se ve srovnání s ostatními lidmi v této zemi umístil(a) na následující stupnici, jejíž nejvyšší číslo (10) představuje nejvyšší sociální postavení a nejnižší (1) naopak představuje nejnižší sociální postavení? (tazatel ukáže nabízené možnosti respondentovi)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

26. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

Jaké je Vaše pohlaví?

muž	
žena	

27. Doplňte dle odpovědi respondenta.

Kolik Vám je let?

.....

28. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

Jaký je Váš rodinný stav? (tazatel ukáže nabízené možnosti respondentovi)

ženatý/vdaná	
vdovec/vdova	
rozvedený(á)	
svobodný(á)	

29. Doplňte dle odpovědi respondenta.

Kolik máte dětí?

.....

30. Doplňte dle odpovědi respondenta.

Kolik z nich žije s Vámi ve společné domácnosti?

.....

31. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

Jaké je Vaše současné ekonomické postavení? (tazatel ukáže nabízené možnosti respondentovi)

zaměstnanec na plný úvazek	
zaměstnanec na částečný úvazek	
zaměstnanec ve vlastním podniku	
soukromník, podnikatel	
svobodné povolání	
pomáhající člen rodiny	
nezaměstnaný	
student, učeň	
pracující důchodce	
nepracující důchodce	
trvale v domácnosti	
na mateřské dovolené	
ostatní	

32. Doplňte dle odpovědi respondenta.

V případě, že vykonáváte nějakou profesi, o kterou se jedná?

.....

33. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání? (tazatel ukáže nabízené možnosti respondentovi)

základní	
vyučen bez maturity	
vyučen s maturitou	
střední s maturitou	
nástavba, nedokončená VŠ	
vysokoškolské	

34. Doplňte dle odpovědi respondenta

Pokud jste výdělečně činný a nepracujete v Žatci, uveďte jaká je přibližná vzdálenost v km Vaší dojížd'ky za prací.

.....

35. Zakřížkujte dle odpovědi respondenta.

Pokuste se zařadit sebe a Vaši domácnost do jedné z následujících příjmových kategorií (tazatel ukáže nabízené možnosti respondentovi)

Příjem	Vlastní příjem	Domácnost
až 5 tisíc Kč		
5001 – 7 tisíc Kč		
7001 – 10 tisíc Kč		
10 001 – 15 tisíc Kč		
15 001 – 20 tisíc Kč		
20 001 – 25 tisíc Kč		
25 001 – 30 tisíc Kč		
nad 30 tisíc Kč		

Příloha č. 3 – Záznamový arch rozhovoru – politické strany v Žatci

V kterém roce bylo založeno sdružení strany v Žatci?

Kolik členů má v současnosti sdružení strany v Žatci?

Jakým vývojem prošla členská základna strany?

Kolik členů se aktivně podílí na životě strany?

Jaké aktivity strana vykazuje?

Jaký je postup při sestavování kandidátních listin ve volbách do obecních zastupitelstev?

Jaký je přístup strany ke kandidátům bez politické příslušnosti?

Jaký je vztah strany k ostatním politickým a nepolitickým subjektům ve městě Žatci?